

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

**FRAZELOGIE VE VÝUCE ČEŠTINY PRO
CIZINCE**

**PHRASEOLOGY IN TEACHING CZECH FOR
FOREIGNERS**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Hana Blumenthalová
Studijní obor: Česká filologie – editorský modul
Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2014

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Darině Hradilové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování podnětných rad a cenných připomínek. Můj dík patří také Mgr. Kateřině Vlasákové, která mi umožnila podílet se na výuce českého jazyka pro cizince v jazykovém centru Univerzity Santiago de Compostela a načerpat tak další praktické zkušenosti.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. VYMEZENÍ POJMŮ A TEORETICKÝCH VÝCHODISEK PRÁCE..	8
1.1 Frazeologie a idiomatika.....	8
1.1.1. Frazém a idiom.....	9
1.1.2. Obecná charakteristika frazému a idiomu	10
1.1.3. Definice frazému a idiomu	12
1.1.4. Funkce frazému a idiomu	12
1.1.5. Frazém versus fráze	13
1.1.6. Typy frazémů.....	14
1.1.6.1. Frazémy kolokační	14
1.1.6.2. Frazémy propoziční.....	17
1.2 Čeština pro cizince	18
1.2.1. Komunikační metoda	19
1.2.2. Společný evropský referenční rámec pro jazyky.....	20
1.2.2.1. Jazykové kompetence dle SERR	20
1.2.2.2. Stupně jazykových znalostí dle SERR.....	23
1.2.3. Frazeologie a jazykové úrovně.....	23
1.2.4. Jazyková úroveň B2 – Vantage.....	26
1.2.4.1. Jazykové funkce a pojmy pro úroveň B2	28
1.2.4.2. Tematické okruhy pro úroveň B2	29
1.3 Učebnice cizího jazyka	32
1.3.1. Typologie cvičení v učebnicích cizího jazyka	33
2. FRAZELOGIE V UČEBNICÍCH ČEŠTINY PRO CIZINCE.....	35
2.1 Výběr a charakteristika učebnic	36
2.1.1. Nebojte se češtiny.....	37
2.1.2. Čeština pro středně a více pokročilé	38
2.2 Analýza učebnic z hlediska práce s frazémy.....	39
2.2.1. Metodologie	40
2.2.2. Frazémy, jež lze přiřadit k jednotlivým tematickým okruhům	41
2.2.3. Frazémy, jež nelze jednoznačně zařadit k tematickému okruhu.....	44
2.2.3.1. Frazémy obecné povahy.....	45
2.2.3.2. Frazémy podle jazykových funkcí.....	46
2.2.3.3. Frazémy s výskytem proprií	48
2.2.3.4. Frazémy latinského původu.....	49
2.2.4. Celkový počet frazémů ve vybraných učebnicích.....	50

2.2.5	Frazeologická cvičení ve vybraných učebnicích	51
2.3	Kritické zhodnocení zkoumaných učebnic	55
2.3.1	Nebojte se češtiny.....	55
2.3.2	Čeština pro středně a více pokročilé	59
3.	<i>DIDAKTICKÝ MATERIÁL PRO VÝUKU FRAZEOLOGIE</i>	
	<i>V HODINÁCH ČEŠTINY PRO CIZINCE</i>	64
3.1	Metodický komentář k frazeologickým cvičením	66
3.2	Osobní údaje	69
3.3	Mezilidské vztahy.....	72
3.4	Každodenní život, práce	76
3.5	Nákupy, móda, jídlo a pití.....	79
3.6	Zdraví a hygiena	82
3.7	Volný čas, dovolená, cestování	85
3.8	Počasí a roční období	88
3.9	Čas, míra a prostor; frazémy dle jazykových funkcí.....	92
	<i>ZÁVĚR.....</i>	96
	<i>ANOTACE/ANNOTATION.....</i>	98
	<i>SUMMARY</i>	99
	<i>PRIMÁRNÍ ZDROJE.....</i>	101
	<i>SEKUNDÁRNÍ ZDROJE.....</i>	101
	<i>SEZNAM PŘÍLOH.....</i>	105

ÚVOD

Každým rokem stoupá počet cizinců trvale či přechodně žijících na území České republiky, což se projevuje také rostoucím zájmem cizinců o studium českého jazyka. Cizinec, který se začne učit česky a přijede do českého přirozeného jazykového prostředí, je však téměř okamžitě konfrontován s českou frazeologií, a to jak v každodenní komunikaci, tak při četbě novin, poslechu rádia či při sledování televizních pořadů. Souhlasíme s Marií Čechovou, která konstatovala, že „*čeština je podstatně idiomatičtější jazyk, než se všeobecně předpokládá. Rodilý mluvčí si zpravidla neuvědomuje, že téměř v každé promluvě jakékoli komunikační oblasti operuje s frazeologickými obraty, jejichž neadekvátní užití, stejně jako mylná interpretace nebo nepochopení ze strany recipienta, může být překážkou úspěšné komunikace.*“¹ Frazeologie by se tedy podle nás měla stát běžnou součástí výuky češtiny pro cizince.

Cílem naší práce je kritické zhodnocení vybraných učebních materiálů z hlediska přístupu k frazeologii a především vytvoření vlastního souboru frazeologických cvičení, který by učitel při výuce frazémů mohl využít nezávisle na zvolené učebnici. Vzhledem k plánovanému výzkumu je nezbytné nejprve definovat termíny *frazeologie* a *frazém* a přiblížit typologii frazémů. Dále se v teoretických východiscích naší práce budeme věnovat Společnému evropskému referenčnímu rámci, jenž definuje jednotlivé jazykové úrovně a dovednosti a znalosti, kterých by studenti v dané úrovni měli dosáhnout. Naši pozornost přitom zaměříme na úroveň B2, kde se osvojení alespoň běžných frazémů předpokládá. Poslední kapitola v teoretické části se věnuje učebnicím českého jazyka pro cizince, pozornost je obrácena především k typologii jazykových cvičení, s níž budeme dále pracovat jak v analytické části, tak při tvorbě vlastního materiálu.

V analytické části práce pak budeme excerptovat frazémy ze dvou učebnic, a to z učebnice *Čeština pro středně a více pokročilé* autorů Jany Bischofové, Jiřího Hasila, Milana Hrdličky a Jitky Kramářové, druhou knihou je učebnice *Nebojte se*

¹ ČECHOVÁ, M. *Frazeologie v komunikaci*. In: Jazyk a komunikácia v súvislostiach, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 151.

češtiny autorky Any Adamovičové. Na základě excerpovaných frazémů bude provedena kvantitativní analýza a následně kritické zhodnocení obou učebnic.

Provedená analýza pak bude východiskem ke stěžejní části práce, a to k tvorbě vlastního souboru frazeologických cvičení, ve kterém zohledníme ty aspekty, které v analyzovaných učebnicích absentují, avšak my je považujeme za důležité. Materiál bude uveden stručným metodickým komentářem.

1. VYMEZENÍ POJMŮ A TEORETICKÝCH VÝCHODISEK PRÁCE

1.1 Frazeologie a idiomatika

Frazeologie a idiomatika (dále jen FI) je dnes samostatná jazyková disciplína zabývající se studiem, případně popisem (pak se mluví o frazeografii) svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu. V běžném povědomí vystupují tyto jednotky, tj. frazém a idiom, nejčastěji jako sémanticky nerozložitelné.² Existence frazeologie a idiomatiky je zákonitým jevem každého jazyka.³

Frazeologie a idiomatika je lingvistická disciplína poměrně mladá a až postupně se ukazuje, kde všude v jazyce její jednotky, frazémy a idiomy, můžeme hledat. Předně se tato disciplína řadí do oblasti lexikologie a lexikografie a je funkčně paralelní a komplementární obvyklému, běžnému jazyku, z něhož i čerpá, od něhož se však i řadou základních principů odlišuje.⁴ Obecně řečeno můžeme její jednotky, tj. frazémy a idiomy, najít ve všech jazykových disciplínách, kde jde o kombinace nadané významem. Frazeologie a idiomatika má také vazby na disciplíny nejazykové, např. na psychologii a logiku, zvláště ve vyjádření pojmů a soudů, na filozofii, resp. etiku při hodnocení a tradování zkušeností, na historii a umění (trópy, symboly apod.), avšak tradiční vazbu má především s kulturní antropologií a etnologií, zvláště v oblasti studia přísloví.⁵

Pro naši diplomovou práci se nám jako relevantní jeví především vazby frazémů na historii a literaturu.

Historické události a postavy vstupují do národní frazeologie v podobě konkrétních frazémů běžně – jsou to jedny z jejich velkých zdrojů. Historický pohled na

² FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 166.

³ Tamtéž, s. 167.

⁴ Tamtéž.

⁵ ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 24.

frazeologii nám zprostředkovává nejen historii jazykovou (etymologii FI) a dějiny společenské, ať již domácí či světové, ale i dějiny literární, technické apod.⁶

Souvislosti FI s oblastí literatury, ať již jde o vztah k metaforice, trópům nebo některým mikrožánrům, jsou široké. Zvláště významná a často i národně specifická je FI jako motivační zdroj symboliky jak literární, tak všedního dne, která mívá zkratkovitou podobu narážky. Oblíbené je využívání frazémů především pro jejich metaforický charakter k označení literárních děl (např. hry Voskovce a Wericha *Nebe na zemi*, *Rub a líc*, *Pěst na oko* vs. frazémy *mít nebe na zemi*, *to je rub a líc téže věci*, *je to jako pěst na oko*). Naopak i sama literatura může sloužit jako zdroj vzniku některých frazémů (např. *boj s větrnými mlýny*, které proslavil Cervantesův Don Quijote nebo frazém z Vančurova *Rozmarného léta* *Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným.*)⁷

1.1.1. Frazém a idiom

Jednotná definice, která by jasně vymezila pojmy frazém a idiom, dodnes bohužel v české lingvistice neexistuje. Na toto téma se vedou mezi jazykovědci stálé diskuze a v důsledku toho vzniká mnoho rozporů, jak na FI, disciplínu studující frazémy a idiomy, nahlížet. Marie Čechová definuje frazém jako ustálené, víceslovné, obrazné a často expresivní pojmenování. Mezi tradiční (lidové) frazémy řadí rčení, přirovnání, pořekadla, pranostiky a přísloví. Dále pak vyděluje frazeologii kulturní (*Kostky jsou vrženy.*) a rčení cizojazyčná (*in memoriam*).⁸

J. V. Bečka charakterizuje frazeologii jako soubor ustálených spojení, tzv. frazeologických obrátů neboli frazeologismů. Za frazeologismy pak považuje ustálená pojmenování složená ze dvou i více slov, jež jsou brána jako pojmenovávací jednotky. „*Ve frazeologismech jsou slova na sebe významově vázána, a to již předem, nikoli až v aktuálním užití. Významová samostatnost jednotlivých slov je v nich oslabena nebo vůbec zrušena.*“⁹

⁶ Srov. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 15–16.

⁷ Srov. FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 168.

⁸ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996, s. 53.

⁹ BEČKA, J. V. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Novinář, 1977, s. 321.

Autoři *České mluvnice* hovoří o vazebném spojení slov, které se může stát frazeologickým. V takovýchto spojeních „*aspoň jedno slovo ztrácí svůj vlastní význam anebo nabývá významu nového (často přeneseného)*. Někdy se zde také *dospívá k ustálenému významovému celku, kde jednotlivá slova sice neztrácejí svůj význam, ale neuplatňují jej plně: celek, zvaný rčením, úslovím, má nový význam, často přenesený. Jindy je ustálenost celku jen konvencí; takovouto konvencí vznikají společenské formulky, jako pozdravy apod.*“¹⁰

Pouze při důkladném prozkoumání vlastností jednotlivých frazémů, kterými se odlišují od volných slovních spojení, můžeme určit pojmy frazém a idiom, tedy to, co je předmětem frazeologie jako lingvistické disciplíny.

Jednotkou všech úrovní frazeologie a idiomatiky je frazém a idiom. Jsou to dvě různá označení pro tentýž jazykový jev, na který se v případě frazému nahlíží z hlediska formálního, v případě idiomu z hlediska obsahově-sémantického. Lze je tedy chápat jako dvě strany téže jednotky. Nedá se však říct, že záměna těchto pohledů je u všech jednotek stejně možná a rovnocenná. U řady typů vystupuje do popředí pouze stránka jediná. Tuto skutečnost pak jeden či druhý termín zdůrazňuje a označuje pak takovou jednotku celou. Podobný dvojí úzus mají i frazeologie a idiomatika.¹¹

1.1.2. Obecná charakteristika frazému a idiomu

K hlavním a nejčastěji zdůrazňovaným kritériím, kterými se oblast FI vymezuje, patří zejména: ustálenost, reprodukovatelnost, celistvost pojmenování po stránce znakové i sémantické, víceslovnost, syntaktická ustrnulost, utvořenost více či méně nemodelovým způsobem, nesoučtovost významů komponentů, vázaný význam komponentu, sémantická nerozložitelnost, přítomnost archaismu, přítomnost dvou polysémních komponentů, nezaměnitelnost komponentu, paradigmatická vázanost komponentu, transformační defektivnost, ekvivalentnost slovu, obraznost, nepřeložitelnost, terminologičnost, expresivnost, emocionálnost aj.¹²

¹⁰ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 428.

¹¹ FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 183.

¹² Tamtéž, s. 168.

Ve *Slovníku české frazeologie a idiomatiky – Výrazy slovesné* vymezuje František Čermák frazém jako ustálenou kombinaci alespoň dvou slovních forem téhož nebo různých slovních druhů, pro niž je příznačné to, že alespoň jeden z jejích komponentů se v daném významu a funkci kombinuje pouze s jediným komponentem dalším (v jediném frazému, idiomu), nebo s několika málo dalšími. Příznačným, ne však nutným rysem takového frazému je jeho častá přenesenost. Zdůrazněna je zde skutečnost, že ve frazeologii podléhají všechny komponenty anomálii, a to především v omezeném množství kombinatorických možností (omezená spojitelnost slova), druhotně pak dochází i k anomáliím dalším.¹³

Anomálností je myšlena jistá formální, významová, kolokační nebo transformační nepravidelnost frazémů. Ve frazeologii mohou takovéto anomálie podléhat všechny komponenty. Anomálie se ve FI vždy vnímá v kontrastu k pozadí sémantických a formálních poměrů v pravidelném jazyce, tj. v jazyce řízeném pravidly, a je také umožněna pouze díky tomuto kontrastu se vším většinovým, co je v jazyce pravidelné. Anomálie je v různém stupni a druhu ve frazeologii všudypřítomná a je jejím konstitutivním rysem.¹⁴

Další charakteristickou vlastností frazémů je ustálenost, která umožňuje jejich opakované užívání. Frazémy se tedy do konkrétní promluvy přenáší již hotové a pouze se v ní aktualizují. Tato reprodukovatelnost frazeologických jednotek se projevuje nejen v tom, že do kontextu vstupují frazémy jako pevný celek, ale konkrétně i v tom, že mají zpravidla pevný slovosled svých komponentů (srov. např. *má z něčeho těžkou hlavu* vs. *těžkou hlavu z toho má*). Nemožnost slovosledných transformací je jednou z typických anomálií frazému. Nejzjevnějším anomálním rysem FI je však anomálnost funkční, a tedy nemožnost zaměnit některý komponent komponentem analogickým v obdobné funkci (srov. např. *mít z něčeho lehkou/obtížnou hlavu, mít z něčeho těžké koleno, šesté kolo u vozu* atd.). Vzhledem k povaze FI se však anomálnost může projevit i v samotném statutu komponentů. Řada frazémových komponentů nemá totiž analogickou obdobu vůbec v žádném tvaru v pravidelném jazyce a vyskytuje se pouze ve frazeologii. Jde o monokolokabilní prvky, jejichž volné kombinatorické možnosti jsou v pravidelném

¹³ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy slovesné*. Praha: Academia, 1994, s. 9.

¹⁴ Srov. ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 30.

jazyce zrušeny (srov. unikátní výskyt komponentů jako *holičkách, pré, namále* ve FI *nechat někoho na holičkách, mít pré, mít namále* apod.¹⁵).

1.1.3. Definice frazému a idiomu

Frazém, idiom je tedy svou anomálností takové jedinečné ustálené spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo).¹⁶

Ještě obecněji lze povahu frazému vystihnout tak, že je to ustálená kombinace dvou či více prvků (morfémů, slovních tvarů, kolokací), z nichž aspoň jeden je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu. Toto vymezení naznačuje i možnost testování toho, zda některý komponent je zaměnitelný a jeho záměnou vzniká další výraz se stejnou funkcí a obdobným významem. Pokud není, je to frazém, srov. *chytat lelky* a nemožnost záměny formy *lelky* za jiné ptáky (*chytat vrabce/vlaštovky*) ani záměny formy *chytat* za jiné verbum pohybu (*lapat/lovit/chňapat lelky*). Tato obecná definice frazému se vymezuje vůči staršímu pojetí, které na frazém pohlíželo především ze sémantického hlediska jako na kombinace nezaložené na sumě významů vstupních komponentů. V praxi se takovéto omezené pojetí soustřeďovalo jen na takové kombinace, kde se daly najít metafory.¹⁷

1.1.4. Funkce frazému a idiomu

Obecně je funkce frazému a idiomu daná potřebou pojmenovat (nominativní funkce) a plnit úlohu ve vyšší jednotce (strukturní funkce). K nim se řadí, zvláště u frazémů propozičních, ještě výrazná funkce pragmatická.

Jako každé pojmenování slouží i idiom a frazém komunikativním potřebám. Úzus FI je závislý jak na tématu a situaci (a zvoleném stylu), tak na osobnosti mluvčího.

¹⁵KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 139.

¹⁶FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 177.

¹⁷ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010, s. 225–226.

Charakteristicky nejvladnější doménou užití FI je neformální mluvený jazyk, popř. umělecká próza jej odrážející, a publicistika. Naproti tomu v odborném jazyce se FI téměř nevyskytuje. Místo FI ve slovníku a idiolektu jednotlivce je velmi proměnlivé. Vyšší výskyt FI u mluvčího i spisovatele můžeme považovat za znak jeho vytříbeného jazyka. Na druhé straně však absence výskytu FI nemusí signalizovat výrazovou chudost, autor může dávat přednost tvorbě vlastních metafor před užíváním FI.

Funkcí, které FI v textu plní, je ovšem mnohem více. Jednou z nich je funkce estetická, založená především na metaforické stránce a jejím emocionálním vyznění (řada frazémů vyjadřuje např. zvláště podařenou či vtipnou metaforu, obraz). Užití FI v textu může také plnit funkci ekonomickou (nominativně je frazém obvykle velmi ekonomický a „krátký“ a doslovný opis, pokud ho vůbec má, je vždy delší). Funkci evaluativní mají ty frazémy, ve kterých se objevují hodnotící prostředky (tuto funkci je však nutné uvažovat v rámci pragmatiky). Metajazyková funkce FI je založená na sledování a zasahování do vlastní linie sdělení vloženým komentářem nebo opravou (srov. *mám to na jazyku, co jsem to chtěl vlastně říct, jinými slovy aj.*).¹⁸

1.1.5. Frazém versus fráze

Frazémy a idiomy můžeme volně chápat jako nejvýznamnější součást jazykových stereotypů. Stereotyp je v jazyce lexikální kombinace vstupující do textu jako hotová, relativně frekventovaná a známá, resp. tradovaná jednotka, která je ustálená a neregenerovatelná, za níž stojí model s podobně malou či žádnou produktivností. Komunikačně svou prefabrikovanou povahou stereotyp budí dojem povědomosti, navozuje často jistý typ situace či chování a jazykově usnadňuje, urychluje i automatizuje tvorbu textu; ten v těchto částech ztrácí svou originalitu a jeho autor tak i svou kreativní možnost se vyjádřit originálně.

Mezi stereotypní jazykové prostředky patří např. řada formulí a frází, které jsou vyžadovány zvláště v institucionalizovaném jazyce (najdeme je ale také v mluveném jazyce, např. v různých konverzačních obratech). Tyto prostředky pak dodávají

¹⁸ ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 60–61.

promluvě uzuální a očekávaný charakter. Typické jsou formule pozdravové, kontaktné, děkonné, přací, rituální nebo přísežné, zatýkací, svatební a další.

Zde však považujeme za důležité zdůraznit, že FI není disciplínou studující fráze. Fráze jako ustálený konverzační výraz, chápaný zpravidla jako otřelý a sémanticky téměř prázdný, je pojem subjektivní a nedefinovatelný.¹⁹

V naší práci se frázemi dále zabývat nebudeme.

1.1.6. Typy frazémů

Frazémy a idiomy můžeme zjednodušeně dělit na:

1. **Kolokační** (např. přirovnání, neslovesné výrazy, slovesné výrazy) – patří sem ty frazémy a idiomy, jejichž komponenty jsou slova, resp. určité slovní formy, a které samy o sobě ještě netvoří promluvu, větu. Růzností jevů i počtem výrazů je to nejvýraznější oblast FI.²⁰
2. **Propoziční** (např. pranostiky, přísloví, pořekadla, tzv. okřídlená slova) – jsou to ty frazémy, které jsou formálně již hotovými promluvami.²¹

1.1.6.1. Frazémy kolokační

Přirovnání

Povaha přirovnání je v hierarchii jednotlivých oblastí FI výjimečná. Jako útvar má ustálené přirovnání většinou funkci kolokace. Jeho komponentem (stojícím za komparátorem) však může být slovo, kolokace, ale i věta. Jako typ jde tedy do jisté míry napříč různými rovinami FI.²² Přirovnání můžeme vymezit jako ustálené a idiomatičké pojmenování sloužící k označení a hodnocení (především) podobnostního vztahu mezi jménem, určeným v konkrétním kontextu, a předem

¹⁹ ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007, s. 24–25.

²⁰ FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 212.

²¹ Tamtéž, s. 219.

²² Tamtéž, s. 217.

daným modelem. Podobnost dvou či více objektů je vždy jen shoda několika jejich vybraných vlastností, lze ji tedy chápat jako úhrn stejných a rozdílných rysů.²³

Sémantická struktura přirovnání je /Kd/ – R – (Tk) – k – Kt (např. *Karel je zarostlý jako Ezau*), kde označuje:

/Kd/ – komparandum, tj. referent určovaný konkrétním kontextem, který je celým výrazem ozřejmován (*Karel*);

R – relátor, tj. komponent (obvykle sloveso) relační povahy, který idiomu dodává povahu predikátu (*je*);

(Tk) – tertium comparationis, tj. vlastnost či znak, který mají /Kd/ a Kt společný (*zarostlý*);

k – komparátor, tj. formální znak signalizující obecně podobnostní vztah (*jak/jako*);

Kt – komparátum, tj. zobecněný a obvykle známý model, k němuž je kontextem daný referent /Kd/ co do své podobnosti vztážen (*Ezau*).²⁴

Většina přirovnání je budována na své levé straně (tj. před komparátorem) pomocí verba či adjektiva, na straně pravé (tj. za komparátorem) stojí nejčastěji substantivum, popř. deverbativní adjektivum.²⁵

Přirovnání můžeme tedy chápat jako nerozložitelné idiomatické spojení všech výše zmíněných aspektů v různém poměru. Při popisu významu přirovnání je však nutné neustále přihlížet k celkovému kontextu vyjádření.²⁶

Strukturně pak funguje přirovnání ve své základní podobě v kontextu jako samostatná promluva nebo věta. Ve své slovníkové podobě však (v důsledku neobsazeného komparanda) patří obvykle do roviny kolokací a teprve kontext mu doplňuje konkrétní referent. Obecně tedy platí, že přirovnání k tomu, aby mohla fungovat jako propozice, musí mít doplněny kontextem všechny obligatorní členy (signalizované valencí).²⁷

²³ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Přirovnání*. Praha: Academia, 1983, s. 466.

²⁴ FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 217.

²⁵ Tamtéž, s. 218.

²⁶ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Přirovnání*. Praha: Academia, 1983, s. 483.

²⁷ Tamtéž, s. 483–484.

Výrazy neslovesné

Neslovesné frazémy a idiomy můžeme z funkčního hlediska rozlišit na výrazy povahy jmenné (tj. substantivní, adjektivní, zájmené, adverbální a některé číslovkové) a na výrazy povahy gramatické (tj. předložkové, spojkové, deiktické, partikulární).²⁸

V naší diplomové práci se však budeme zabývat jen neslovesnými výrazy autosémantickými, tj. výrazy jmenné povahy.

Nejpočetněji jsou mezi nominálními výrazy zastoupeny kombinace substantiva a adjektiva (např. *bledá tvář, hloupá hlava*) či substantiva a substantiva v nominativu (např. *tajemství úspěchu, pirát silnic*), popř. v obměnách, s předložkovými spojeními (např. *rána z milosti, obrat k lepšímu*) nebo se substitucí adjektiva či substantiva zájmenem nebo číslovkou (např. *něco na zub, jeden ze sta*). Méně často se vyskytují frazémy zastoupené kombinacemi adjektiva a adjektiva (např. *neslaný nemastný, zdravý nemocný*) či adverbia a adjektiva (např. *brčálově zelený, křišťálově čistý*).

Mezi neslovesné výrazy řadíme také výrazy fungující samostatně a zároveň paralelně v rámci ustálených frazeologických výrazů jiného typu. Patří sem např. nominalizované výrazy z přirovnání jako *hadr na holi* (v přirovnání: *lítat jako hadr na holi*). Dále to jsou také výrazy, které jsou zároveň součástí ustáleného frazému slovesného, např. *vedlejší kolej, Augiášův chlév (odsunout někoho na vedlejší kolej, vymést Augiášův chlév)*.²⁹

Výrazy slovesné

Verbální frazémy a idiomy jsou takové výrazy, jež obsahují sloveso a které mají i ve své funkci a užití typicky slovesný charakter, ve větě fungují především jako přísudek. Celá oblast verbálních frazémů a idiomů je ve frazeologii nevětného typu zdaleka největší a nejpestřejší a tvoří jádro frazeologie národního jazyka.³⁰

²⁸ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1983, s. 9.

²⁹ Tamtéž, s. 9–10.

³⁰ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy slovesné*. Praha: Leda, 2009, s. 1219.

Mezi nejfrekventovanější verbální frazémy patří kombinace verba a substantiva³¹ (*být k nevydržení, chytat lelky*), kombinace verba a adjektiva (*být neslaný nemastný*), verba a adverbia (*chodit spolu*), verba a verba (*umět se narodit*), verba a vedlejší věty (*koukat, kde nechal tesař díru*) a také kombinace verba a široce pojatého synsémantika, zvláště verba a zájmena, předložky, číslovky, citoslovce, částice (*být svůj, chodit s někým, dát někomu pětadvacet, dělat na někoho bububu, ani nedutat*). Zvláštním typem slovesných frazémů jsou takové výrazy, jež obsahují tzv. monokolokabilní komponent. Takový komponent není možné jednoznačně slovnědruhově určit (jeho slovní platnost je zrušena) a jeho výskyt se omezuje pouze na frazeologii (*být hin, nechat někoho na holičkách, jít někomu k duhu*).³²

1.1.6.2 Frazémy propoziční

Propoziční frazémy a idiomy zahrnují strukturně nejvyšší typ frazeologického pojmenování velmi různého typu. Rys, který jim dodává jednotnou povahu, je jejich propoziční funkce, a tedy větná povaha. Oblast propozičních frazémů čítá v češtině na deset tisíc jednotek a v daném pojetí je tedy, vedle frazémů verbálních, oblastí z celé české frazeologie nejbohatší a nejrozsáhlejší.

Pro oblast výrazů zahrnutých pod propoziční frazémy vytvořila tradice a starší úzus směsici různých označení, která se často vzájemně překrývají a přitom řadu typů nedokáží označit vůbec. Patří sem např. *aforismus, anekdota, citát, floskule, formule, fráze, hříčka, motto, obrat, okřídlená slova, pozdrav, pořekadlo, poučka, pranostika, průpovídka, přísloví, rčení, říkadlo, slogan, spojení slov, úsloví, zaříkadlo* a mnoho dalších. V situaci přemíry nejasných názvů na jedné straně a absence pojmů na straně druhé (tradiční názvy nebyly schopny zachytit typy jako *Proč bychom se netěšili...*, *Čert to vzal!*) je proto vhodné užívat jednotný termín založený na společné funkci.

Některé propoziční frazémy mají blízko k frazémům verbálním, které však svou podstatou mají ve větě jen povahu rozvinutého slovesa. Stává se dokonce, že existují vedle sebe frazém propoziční a verbální, vzniklé z téhož základu, které jsou oba

³¹ Také kombinace se zvláštní skupinou substantiv abstraktních.

³² ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy slovesné*. Praha: Leda, 2009, s. 9–11.

ustálené (*Dej mi [s tím] pokoj!* vs. *dát někomu pokoj*). Propoziční frazém je však vždy úplnou větou a má tedy, pokud je založený na slovese, i svůj pevný subjekt.³³

1.2 Čeština pro cizince

Zájem o český jazyk ze strany jinojazyčných mluvčích v posledních několika desetiletích výrazně stoupá. Cizinci mají převážně pragmatický, často profesní zájem o dosažení solidní kompetence v českém jazyce. Mnoho z nich se chce totiž v České republice trvale usadit, začít zde studovat či pracovat.

Vysoké poptávce po češtině ze strany jinojazyčných mluvčích začala postupně odpovídat i stále se rozšiřující a specializující nabídka kurzů jak v Česku, tak i v zahraničí.³⁴

Zde je nutné nastínit rozdíl mezi aplikovaným oborem čeština pro cizince a interdisciplinárním oborem čeština jako cizí jazyk. Češtinou pro cizince máme na mysli především praktickou výuku jinojazyčných mluvčích, zatímco čeština jako cizí jazyk představuje vědní disciplínu, která připravuje rodilé mluvčí pro výuku jejich mateřského jazyka jako jazyka cizího.³⁵

Významným pracovištěm specializujícím se na výuku češtiny pro cizince se stal Kabinet češtiny pro cizince při Katedře českého jazyka na pražské FF UK. Dnes je tento obor úspěšně realizován na celé řadě fakult několika univerzit, a to také zahraničních. Češtině pro cizince se rovněž věnuje například FF MU v Brně. Zdejší Kabinet češtiny pro cizince navázal svým založením v roce 1993 na pětadvacetiletou tradici Letní školy slovanských studií. Mezi další pracoviště patří Katedra bohemistiky FF UP v Olomouci, která je rovněž tradičním pořadatelem Letní školy slovanských studií. Na poli češtiny pro cizince působí také PF Jihočeské univerzity

³³ ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy větné*. Praha: Leda, 2009, s. 1241–1242.

³⁴ HRDLIČKA, M. *K vybraným aspektům češtiny jako cizího jazyka v nové geopolitické situaci*. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005–2006. Praha: Akropolis, 2006, s. 9–10.

³⁵ HRDLIČKA, M. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010, s. 10.

v Českých Budějovicích či PF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.³⁶

1.2.1 Komunikační metoda

V posledních desetiletích zaujímá dominantní postavení ve výuce cizích jazyků metoda komunikační. Tato metoda je podle M. Hrdličky charakteristická tím, že přesouvá pozornost od systémových a strukturních vlastností jazykového kódu (*langue*) k jeho řečovému fungování a užívání (*parole*) v podmínkách společenské komunikace. V popředí však i nadále zůstává složka jazyková, k ní se však připojuje nově pojímaná problematika komunikace jako takové. Zkoumá se také společenská a situační zakotvenost a podmíněnost jazykové komunikace, zohledňují se také jazykové intence.³⁷

Komunikační metoda se vyznačuje třemi základními rysy, mezi něž patří komplexnost, adresnost a užitečnost. Pojem komplexnost je možné chápat jako souborné a rovnocenné utváření a rozvíjení všech čtyř hlavních řečových dovedností, tedy ústního a písemného vyjadřování, poslechu a čtení s porozuměním. Požadavek adresnosti je pak zaměřen na komunikační potřeby jinojazyčných mluvčích. Látka se podává diferencovaným způsobem s ohledem na jazykovou úroveň a potřebu mluvčího. Posledním rysem komunikační metody je užitečnost, která souvisí s pragmatickým pojetím výuky a odklonem od akademického vyučování a formalismu. Mluvčí pracuje s autentickým materiálem, s texty, jež zachycují typizované mluvní akty v základních komunikačních situacích, s prakticky zaměřenými cvičeními nabízejícími určitou variantnost řešení s přihlédnutím k příslušné komunikační události a záměru mluvčího.³⁸

Uplatňování komunikačního přístupu ve výuce by mělo vést k budování tzv. komunikační kompetence studenta³⁹. S komunikační metodou ve výuce češtiny jako cizího jazyka se však nevyhnutelně pojí také určitá rizika. Označení komunikační se

³⁶ HRDLIČKA, M. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010, s. 24–28.

³⁷ Tamtéž, s. 31.

³⁸ Tamtéž, s. 44–45.

³⁹ Komunikačními kompetencemi se budeme podrobněji zabývat v kapitole 1.2.2.

může v praxi jevit jako synonymum pro lehké, rychlé, povrchní a bezbolestné učení se jazyku. Často pak dochází k odsouvání gramatiky do pozadí, což se může negativně projevit omezenou schopností řečové produkce i recepce.⁴⁰

1.2.2 Společný evropský referenční rámec pro jazyky

Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SERR) byl vypracován v roce 2000 Radou Evropy ve Štrasburku. Je to dokument umožňující jednotné hodnocení jazykových znalostí a dovedností pro všechny cizí jazyky. Poskytuje materiál pro vypracování jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikulí, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. Umožňuje stanovení a popis cílů, obsahu a metod výuky a poskytuje cenné podněty pracovníkům ve školství a vzdělávání (metodikům, tvůrcům kurzů, učitelům, zkoušejícím apod.).

Rámec tedy v úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. SERR také definuje jednotlivé úrovně ovládnutí jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stádiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.⁴¹

1.2.2.1 Jazykové kompetence dle SERR

Referenční rámec popisuje učení se jazyku a způsobu jeho užívání následujícím způsobem: *„Užívání jazyka, včetně učení se jazyku, představuje úkony prováděné lidmi, kteří si jako jednotlivci a jako členové společnosti rozvíjejí rejstřík kompetencí, a to jak kompetencí obecných, tak obzvláště komunikativních jazykových kompetencí.“*⁴² Obecnými kompetencemi se rozumí takový souhrn znalostí, dovedností a vlastností, které nejsou specificky jazykové, ale kterých se využívá při

⁴⁰ HRDLIČKA, M. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010, s. 45–46.

⁴¹ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 1.

⁴² Tamtéž, s. 9.

nejrůznějších úkonech, včetně jazykového učení. Komunikativní jazykové kompetence jsou pak takové soubory znalostí, dovedností a vlastností, které člověku umožňují jednat s využitím specificky jazykových prostředků.⁴³

Pro naši diplomovou práci je relevantní zejména vztah obecné kompetence sociokulturní, kompetence lingvistické a sociolingvistické k frazeologii.

Sociokulturní kompetence

O studentovi cizího jazyka se všeobecně soudí, že má již znalosti o okolním světě (ať už je nabyt prostřednictvím vlastních zkušeností nebo vzděláváním). Je ale také nutné, aby nově nabyt znalosti o zemi, v níž se hovoří osvojovaným jazykem. Sociokulturní znalosti totiž na rozdíl od ostatních druhů znalostí netvoří součást předchozích zkušeností studenta, a proto mohou být zásluhou působení stereotypů zdeformovány.⁴⁴ Tyto nově nabyté znalosti pomohou studentům snáze se do cílové společnosti integrovat.

Student by měl být poučen o každodenním životě, životních podmínkách, mezilidských vztazích, společenských konvencích, řeči těla, rituálech, obyčejích a hodnotách společnosti, jejíž jazyk si osvojuje. Student se tak postupně seznamuje s reáliemi (geografií, historií, kulturou, životním stylem apod.) a lingvoreáliemi dané země. Lingvoreálie představují široký okruh faktů odrážejících se přímo v jazyce, především ve slovní zásobě.

Své nezastupitelné místo zde má právě frazeologie, v níž se často odrážejí lidové zvyky a tradice (*chování basy; uvidět zlaté prasátko*), historie (*dopadnout jako sedláci u Chlumce; král železný a zlatý*) či umění (*Svit', měsíčku, svit', at' mi šije nit'.; Vidím město veliké, jehož sláva hvězd se dotýká.*).

Sociokulturní kompetence úzce souvisí s komunikativní kompetencí sociolingvistickou.

⁴³ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s 9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 104.

Komunikativní jazyková kompetence dle SERR

K realizaci komunikačních záměrů studenti využívají svých obecných schopností společně se specifitěji jazykově zaměřenou komunikativní kompetencí. Komunikativní kompetence v sobě zahrnuje kompetenci lingvistickou, sociolingvistickou a kompetenci pragmatickou.

Lingvistická kompetence zahrnuje lexikální, fonologické, syntaktické znalosti a dovednosti a další dimenze jazyka chápaného jako systém. V SERR je definována jako „*znalost formálních prostředků, na jejichž základě mohou být konstruovány a formulovány správně vytvořené a smysluplné výpovědi, a schopnost tyto prostředky užívat.*“⁴⁵ V rámci lingvistické kompetence je v SERR dále rozlišovaná kompetence lexikální, gramatická, sémantická, fonologická, ortografická a ortoepická.

Lexikální kompetence, tedy znalost slovní zásoby a schopnost tuto zásobu používat, v sobě zahrnuje mimo jiné znalost frazeologie. Frazeologické jednotky totiž výstižně, kondenzovaně a mnohdy s emocionálním příznakem postihují realitu. Frazémy tak přispívají k rozvoji aktivní i pasivní slovní zásoby.

Sociolingvistická kompetence se vztahuje k sociokulturním podmínkám užívání jazyka. Je tedy úzce spojena s obecnou kompetencí sociokulturní. Důraz je kladen na znalosti a dovednosti, které jsou potřebné ke zvládnutí společenských dimenzí užívání jazyka. Zahrnuty jsou zde například lingvistické markery sociálních vztahů (pozdravy, oslovení apod.), řečové zdvořilostní normy, rozdíly mezi funkčními styly jazyka, nářečí, přízvuk a taky výrazy lidové moudrosti⁴⁶, které obsahují a upevňují obecně sdílené postoje a obohacují lidovou kulturu.

Sociolingvistická složka tedy ovlivňuje veškerou jazykovou komunikaci mezi představiteli různých kultur, i když si účastníci komunikace její vliv mnohdy neuvědomují. Sociolingvistická kompetence je podle SERR budována až u uživatelů úrovně B2 a výše.⁴⁷

⁴⁵ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 111.

⁴⁶ Mezi výrazy lidové moudrosti se podle SERR řadí přísloví, idiomy, všeobecně známé citace, pranostiky a klišé.

⁴⁷ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 120–123.

Pragmatická kompetence se týká funkčního využití jazykových prostředků. Zahrnuje kompetenci diskurzí (schopnost studenta uspořádat věty do koherentního jazykového celku), kompetenci funkční (využití mluvených projevů a písemných textů v aktu komunikace k určitým funkčním účelům) a kompetenci výstavby textu (znalost pravidel výstavby textu, strukturace informací v rámci slohových útvarů).⁴⁸

Jak je tedy patrné, výuka cizího jazyka by se neměla omezovat pouze na jazykové znalosti, ale měla by studentům také přiblížit společenský a kulturní kontext země, jejíž jazyk se studenti učí.

1.2.2.2 Stupně jazykových znalostí dle SERR

Společný referenční rámec rozlišuje tři základní jazykové úrovně (A – začátečníci, B – středně pokročilí, C – pokročilí), přičemž každá z nich je dále rozdělena na úroveň nižší (A1) a vyšší (A2). Celkem tedy v SERR najdeme popis šesti jazykových úrovní. Pro naši práci nám postačí pouhý výčet těchto kategorií bez jejich bližší charakteristiky (vyjma úrovně B2, jež je popsána níže). Za uživatele základů jazyka jsou považováni studenti úrovní A1 (Breakthrough) a A2 (Waystage). Úrovně B1 (Threshold) a B2 (Vantage) již deskribují samostatného uživatele jazyka. Za zkušeného uživatele je označován student úrovní C1 (Effective Operational Proficiency) a C2 (Mastery).⁴⁹

Čeština má dosud zpracované a publikované popisy pouze na čtyřech úrovních (A1, A2, B1, B2).

1.2.3 Frazeologie a jazykové úrovně

Jak již bylo zmíněno v kapitole Funkce frazému a idiomu, nejvlastnější doménou frazeologismů je neformální mluvený jazyk, případně umělecká próza či publicistika. O tom, jakým způsobem začlenit běžně mluvený jazyk (vedle jazyka psaného) do

⁴⁸ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 125–128.

⁴⁹ Tamtéž, s. 24.

výuky češtiny pro cizince, se mezi odborníky vedou stále diskuze. Problematickou otázkou je pak i samotné zařazení frazeologie do výuky češtiny pro cizince s ohledem na jazykovou úroveň mluvčího.

Podle SERR by se mělo s frazeologií systematictěji pracovat až od jazykové úrovně B2 a výš.

Pro nejnižší jazykovou úroveň A1 je charakteristické užití spisovného, slohově nepříznačového jazyka bez užití expresivních jazykových prostředků. Frazeologické jednotky jsou však v naprosté většině slohově příznakové, expresivní a jejich použití je omezeno na určitý styl. Proto frazémy nejsou podle SERR součástí počáteční jazykové úrovně A1.

Cílem jazykové úrovně A2 je schopnost domluvit se v daném cizím jazyce s rodilými mluvčími jak v běžných komunikačních situacích každodenního života, tak při výměně názorů a zkušeností, přičemž se výrazně zvyšuje schopnost monologického projevu. Ani v této jazykové úrovni však SERR s frazémy nepracuje.

Na úrovni B1 by měl její uživatel podle SERR porozumět ve spisovném jazyce jednodušším faktografickým informacím týkajícím se každodenního života, udržet dialog v chodu a vytvářet srozumitelný souvislý projev. Při vyjadřování složitějších myšlenek jsou akceptovány i závažnější chyby. Součástí této úrovně mohou být jednoduché frazémy užívané v běžné komunikaci (např. *mít tichou domácnost, dát si něco na zub, bez ladu a skladu* apod.).

Úroveň B2 představuje novou mez v ovládnutí jazyka. Uživatelé jazyka se musí vypořádat s různou variabilitou řeči, musí ovládat funkční styly a ustálená spojení, složitější frazémy a idiomy. Sami uživatelé pak zváží, které lexikální jednotky budou při komunikaci potřebovat. Jedná se např. o frazémy typu: *jet na plný plyn, čistota půl zdraví* apod.

Úroveň C1 předpokládá plynulou a spontánní komunikaci v cizím jazyce. Uživatelé jazyka jsou schopni vybrat vhodné fráze v konkrétní situaci, ovládnout slohové útvary, rozpoznat hovorové výrazy včetně idiomatických a postřehnout stylové posuny v řeči.

Úroveň C2 předpokládá přesnost, vhodnost a jazykovou lehkost ve vyjadřování jejich uživatelů. Uživatelé velmi dobře ovládají hovorové výrazy včetně frazeologických, přesně vyjadřují i jemnější významové odstíny.⁵⁰

Přestože popis referenčních úrovní C1 a C2 pro češtinu zatím nebyl publikován, lze podle SERR usuzovat, že uživatel C1 by měl porozumět různým typům frazémů (přírovnáním, rčením, příslovím, pranostikám). Dosažení nejvyšší jazykové úrovně C2 předpokládá schopnost využívat frazémů jak v projevech mluvených, tak v projevech psaných. Užívání frazeologických prostředků by mělo sloužit jako prostředek jazykové ekonomie u komunikačně vyspělého cizince.⁵¹

Podle Jiřího Hasila by však výuka češtiny pro cizince již od nejnižší úrovně měla obsahovat poučení o české frazeologii, nutně by měla být zaměřena na seznámení cizinců s nejfrekventovanějšími frázemi a formulemi, ale i s frekventovanými frazémy. Studenti se s českou frazeologií seznamují především četbou literatury a kontaktem s přirozeným jazykovým prostředím. Nezastupitelné místo má i sledování českých filmů, českých televizních a rozhlasových programů a také českých internetových stránek a komunikace na sociálních sítích. Poučení o české frazeologii by proto podle něj měla obsahovat i samotná výuka praktického českého jazyka. Ta by se měla soustředit primárně na vysvětlení významu jednotlivých frazeologických jednotek. Učitel českého jazyka by měl mít při výuce na zřeteli především přístup sémantický a pragmatický. Zvláště v počáteční fázi by se měla výuka zaměřit na výklad frazémů, s nimiž se student náhodně setká, vedený tak, aby rozšířil studentovu pasivní znalost češtiny. V této fázi by se podle Hasila v učebnicích češtiny pro cizince neměly vyskytovat frazémy kulturní a historické, jelikož kulturně-historická frazeologie rychle stárne, a pokud se student naučí frázi pouze mechanicky, může později dojít k jejímu nevhodnému a často i komickému způsobu užití. V pokročilejší fázi výuky je možné s opatrností studentům předložit k aktivnímu osvojení nadčasové a neutrální kulturní frazémy. Vždy by měl ale učitel mít na paměti, že frazém je jazykový jev komplexní, který je potřeba zahraničnímu studentovi popsat důsledně a celistvě, aby velmi dobře pochopil, kdy, za jakých okolností, v jakém jazykovém projevu může daného frazému užit. Mechanické naučení se několika frazémů ze strany cizince, bez náležité znalosti jejich kulturního

⁵⁰ ŠINDELÁŘOVÁ, J. *Čeština jako cizí jazyk v evropském kontextu*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2008, s. 88–91.

⁵¹ Tamtéž, s. 91.

a společensko-historického kontextu, může být dle Hasila kontraproduktivní, někdy i komické, a dokonce i společensky nebezpečné.⁵²

Frazeologie by se tedy měla stát nedílnou součástí jazykové výuky, uživatelé díky ní upevňují nejen lexikální složku lingvistické kompetence, ale s její pomocí také získávají mnoho znalostí o národní kultuře a tradici, čímž budují kompetenci sociolingvistickou a sociokulturní.

V naší diplomové práci však budeme vycházet ze Společného evropského rámce, který důkladnou znalost frazeologie předpokládá až od úrovně B2, a proto se budeme dále podrobněji zabývat jen touto jazykovou úrovní.

1.2.4 Jazyková úroveň B2 – Vantage

V roce 2005 byla vydána publikace s názvem *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*⁵³, která je zatím nejvyšší úrovní popisu češtiny jako cizího jazyka. Tato publikace má sloužit jako východisko pro všechny, kteří se podílejí na procesech přípravy a realizace výuky češtiny pro cizince (mohou z ní ovšem čerpat také samotní studenti).

Popis jazykové úrovně B2 navazuje na předchozí úroveň B1 a metodicky vychází z komunikativního přístupu. Autoři publikace vymezují typické situace, ve kterých se student pravděpodobně ocitne, a vytvářejí soubor nejběžnějších tematických okruhů v mezilidské komunikaci. Dále se zaměřují na konkrétní jazykové funkce (komunikativní funkce výpovědi) a uvádějí obecné i specifické pojmy, které se s tematickými okruhy pojí.

Uživatelé jazyka na úrovni B2 se už poměrně účinně vypořádají s běžnou komunikací, a to především díky rozšíření slovní zásoby, která jim zaručí větší přesnost a plynulost vyjadřování. Slovní zásoba je v tomto popisu vázána na konkrétní tematické situace. Nejde však již o přísně vymezený slovník, uživatel jazyka si sám stanoví, v jakém směru se bude jeho slovní zásoba dále rozšiřovat.

⁵² HASIL, J. *Veverky to maj za pár aneb Česká frazeologie a cizinci*. In: Přednášky z 54. běhu Letní školy slovanských studií. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011, s. 68–70.

⁵³ ADAMOVIČOVÁ, A., BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*. Praha: MŠMT, 2005.

Studenti na této úrovni získávají stále větší povědomí o diferenciaci českého jazyka. Až do této doby studenti užívali neutrální varianty a vyhýbali se jak přílišné formálnosti, tak stylu hovorovému či familiárnímu způsobu vyjadřování. Nyní by však již měli odhadnout, která situace vyžaduje spíše formální jazyk a která jazyk hovorový. Studenti této úrovně se také seznámí s rozvrstvením, normou, kodifikací a s rolí, kterou v běžném mluveném projevu hraje obecná čeština.

Úroveň Vantage předpokládá také zdokonalování schopnosti číst stále širší okruh textů. U studentů na této úrovni se počítá s širokým okruhem zájmů, které si budou chtít uspokojovat prostřednictvím tištěných i elektronických médií a také prostřednictvím mluveného slova. Rozvoj slovníku v oblasti obecných i specifických pojmů, účinnější používání slovníků, encyklopedií a dalších příruček spolu se schopností vyvodit význam slova ze souvislostí – to vše studentům umožní sáhnout po textech náročnějších a zároveň odstupňovaně praktikovat různé „styly“ čtení podle toho, kvůli čemu je ten který text čten a co si z něj potřebují vzít.

Studenti si budou dále osvojovat vyšší stupeň sociolingvistické a sociokulturní kompetence. Rozšíří si znalosti reálií, tradic, historických souvislostí, lidových zvyků a obyčejů, rituálů, způsobů chování a zdvořilostních konvencí. Do sociolingvistických kompetencí neodmyslitelně patří také znalost frazeologie, v níž se historické reálie a obyčeje často odrážejí.⁵⁴

Pro naši diplomovou práci není relevantní zevrubný popis této jazykové úrovně (např. co se týká fonologického, morfologického či syntaktického plánu), zaměříme se především na lexikální stránku jazyka, a to konkrétně na komunikační situace a tematické okruhy stanovené popisem referenční úrovně B2, v nichž se může frazeologie vyskytovat. Pozornost budeme věnovat také pragmatické stránce jazyka, a to především jazykovým funkcím.

⁵⁴ ADAMOVIČOVÁ, A., BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*. Praha: MŠMT, 2005, s. V.–IX.

1.2.4.1 Jazykové funkce a pojmy pro úroveň B2

Pokud chceme vymezit slovní zásobu, kterou studenti na jazykové úrovni B2 musejí zvládnout, je nutno vyjít z toho, co všechno budou potřebovat v cizím jazyce provést a s pomocí cizího jazyka zařídit. Popis referenční úrovně B2 pro tuto potřebu zavádí pojmy *jazykové funkce* a *pojmy*. Termín jazykové funkce pokrývá v obecné míře to, co lidé pomocí jazyka dělají, a termín pojmy vymezuje soubory pojmů, s kterými lidé při používání jazyka pracují.

Termín jazykové funkce vychází z Austinova pojetí mluvních aktů, konkrétně pak z ilokučního aktu výpovědi, jenž spočívá v tom, že mluvením vyjadřujeme určité funkce, např. slib, varování, přání, omluvu. Tato Austinova teorie se stala východiskem pro teoretiky cizojazyčného vyučování a pojetí jazykové funkce se ustálilo jako užívání základních jazykových prostředků (lexikálních a gramatických) k určitým jasně vymezeným funkčním účelům v konkrétní komunikativní situaci, přičemž je vždy analyzována na elementární textové jednotce. Významově tedy pojem jazyková funkce odpovídá pojmu komunikativní funkce výpovědi, již do české lingvistiky zavedli jazykovědci Miroslav Grepl a Petr Karlík zabývající se oblastí syntaxe. Tedy to, co je v popisech referenčních jazykových úrovní řazeno do zvláštní kategorie jazykových funkcí, je v české lingvistice součástí syntaktických popisů jazykového materiálu.⁵⁵

Referenční popis řadí jazykové funkce do šesti hlavních skupin:

- sdělování a hledání faktických informací;
- vyjadřování postojů;
- ovlivňování průběhu věcí, děje;
- společenský styk;
- strukturace projevu;
- korekce při komunikaci.

⁵⁵ CVEJNOVÁ, J. *K pojmu jazyková funkce v popisech referenčních úrovní češtiny*. In: Bohemistika 2006, č. 3, s. 169–175.

Podrobný popis úrovně B2 tedy nepovažuje znalost jazyka za cíl sám o sobě. Cílem je umět jazyk používat, dělat jím to, co jím mluvčí dělat chce nebo potřebuje. Jazykové funkce se pak pojí s konkrétním pojmenováním určité představy. Takové představy, jež souvisejí s jazykovými funkcemi, jsou označeny jako pojmy. Referenční popis pak rozlišuje *pojmy obecné* a *pojmy specifické*. Obecné pojmy jsou takové, které bude student potřebovat, aby zvládl jakýkoliv situační kontext, ve kterém se bude odehrávat komunikační akt, a převážnou měrou se týkají obecných, relačních pojmů. Ve většině situací vyvstane nutnost mluvit o čase, místu, vlastnostech, množství nebo nutnost vyjádřit vztahy mezi entitami apod. Specifické pojmy se naopak vyskytují jen v situacích zvláštních, které jsou pevně situačně a tematicky vázané. Tvoří tak základ pro vymezení konkrétnějšího slovníku, který budou muset studenti zvládnout. Specifické pojmy se vztahují k úkonům nebo k tématům anebo k obojímu, a proto ty pojmy, které jsou studentům obzvlášť potřebné, mohou být odvozeny pouze tehdy, byl-li vytvořen seznam takových úkonů a témat, společně s poučením, k čemu je studenti mají použít.⁵⁶

Konkretizace jazykových funkcí, obecných pojmů a specifických pojmů ve spojitosti s tematickými okruhy určuje základní stavební kameny komunikace. Tyto složky nevystupují izolovaně, naopak jsou vzájemně propojeny. Např. ve větě „*Omlouvám se, že jdu pozdě k obědu.*“ se jazyková funkce „omluva“ pojí s obecným pojmem „opožděnost“ a specifickým pojmem „oběd“.⁵⁷

1.2.4.2 Tematické okruhy pro úroveň B2

Popis úrovně B2 uvádí slovní zásobu v tematických okruzích zakotvených v komunikačních situacích, ve kterých se mohou cizojazyční mluvčí nejčastěji ocitnout. Tyto okruhy pak tvoří základ pro konverzační rámec jednotlivých kurzů a pro vymezení konkrétního slovníku této úrovně. Komunikační témata jsou v podstatě stejná jako pro *Prahovou úroveň B1*, ale aby mohli studenti splnit úkoly stanovené na úrovni B2, budou potřebovat takovou znalost slovníku, která jim umožní vyjadřovat se přesně a s určitou jemností a zároveň rozumět stejným

⁵⁶ ADAMOVIČOVÁ, A., BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*. Praha: MŠMT, 2005, s. 152–153.

⁵⁷ Tamtéž, s. 13.

prostředkům u druhých a být přitom vnímaví k jednotlivým odstínům významů, náznakům a podtextu. Předpokládá se tedy, že studenti zvládnou do určité míry užití synonym, že získají znalosti o situačních (formálních, neformálních, slangových aj.) a postojových (posměšných, žertovných aj.) rysech lexikálních jednotek.

- **Osobní údaje** – student umí popsat sebe a druhé, uvede jména – s oslovením a tituly, jak je třeba – a je-li to nutné, hláskuje je, uvede adresy a telefonní čísla, místo a datum narození, zmíní pohlaví, stav a náboženství, národnost a státní příslušnost; umí představit a popsat svoji rodinu; umí říct, čím se zabývá on a druzí, anebo čím se hodlají žít – vyjádří své názory a preference a umí je zdůvodnit, je-li třeba; umí vysvětlit, co má a co nemá rád a proč; umí popsat zjev, povahu a osobnost druhých osob a diskutovat o tom; umí získat obdobné informace od druhých osob a pohovořit o podstatných detailech a názorech, jak je třeba.
- **Dům a domácnost, nejbližší okolí** – student umí popsat dům nebo byt a místnosti v něm, zmínit se o nábytku, lůžkovinách, dalším vybavení, nákladech na bydlení, službách a veřejných zařízeních; umí popsat místo, kde žije, okolí, přírodu a zeměpisnou charakteristiku, získat podobné popisy a informace od ostatních a vyměňovat si s nimi názory na tyto věci, porozumět jim.
- **Každodenní život** – student je schopen popsat každodenní režim doma i v práci, informovat o svém příjmu, vzdělání, plánech; získat podobné informace od ostatních, porozumět jim a reagovat na ně.
- **Volný čas, zábava** – student je schopen říct, kdy má volno a co dělá ve svém volném čase, zejména pokud jde o koníčky, zájmy, veřejnou i soukromou zábavu, hromadné sdělovací prostředky, sport a četbu. Umí získat podobné informace a porozumět jim.
- **Cestování** – student je schopný hovořit o různých variantách dopravy, cestovat různými prostředky ať už v rámci služebních cest nebo rekreace, zajistit si ubytování; umí mluvit o svých cestách, diskutovat o způsobech cestování a různých druzích ubytování a vyjádřit, kterým dává přednost a proč.

- **Vztahy s lidmi** – student je schopen mluvit o osobních vztazích, zúčastnit se společenského života, vést korespondenci, hovořit o členství v zájmových organizacích, o politice a formách vlády, o soudnictví a kriminalitě, o právu, o válce a míru, o sociálních otázkách; umí si vyměňovat informace o těchto otázkách, účastnit se diskuzí o nich a zdůvodnit svoje názory.
- **Zdraví a hygiena** – student je schopen hovořit o svém zdravotním stavu, umí říct, jestli se cítí dobře, jestli má hlad, jestli je unavený apod. Umí hovořit o osobní hygieně a opatřit si hygienické potřeby. Umí promluvit o záležitostech zdraví a nemoci a popsat praktickému či zubnímu lékaři, co mu schází. Umí popsat nehodu a sdělit to ošetřujícímu personálu a pojišťovně. Umí hovořit o těchto záležitostech a vysvětlit svoje názory.
- **Vzdělání** – student je schopen diskutovat o otázkách vzdělání, školství, o typech škol a o vyučovacích předmětech, typech kvalifikací, vysvědčeních apod.
- **Nákupy** – student umí využívat služeb obchodní sítě, zejména si obstarat potraviny, oblečení a potřeby pro domácnost, diskutovat o ceně zboží a zaplatit zakoupené zboží. Umí hovořit o těchto záležitostech a vysvětlit svoje názory.
- **Jídlo a pití** – student umí pojmenovat různé druhy potravin a nápojů, umí si objednat jídlo a pití v restauraci, kavárně apod., je schopen diskutovat o kvalitě jídel, nápojů a stravovacích míst.
- **Služby** – student se umí informovat na různé služby, jako jsou pošty, telefony, telegrafy, banky, policejní a diplomatické služby, automobilové servisy a čerpací stanice, a využívat jich. Umí též pomoci ostatním při jejich užívání.
- **Hledání cesty a místa** – student se umí zeptat na cestu a poradit jiné osobě, kudy jít. Umí se domluvit o tom, kde se nachází zmiňované místo a jak se tam dostat.
- **Jazyk** – student je schopen hovořit o osvojování cizího jazyka a poradit si s problémy porozumění, vyjadřování a jazykové správnosti. Umí sdělit své zkušenosti, vysvětlit svoje názory na tyto záležitosti a vést o nich diskusi.

- **Počasí** – student je schopen porozumět předpovědi počasí a sdělit ji druhým, hovořit o podnebí a povětrnostních podmínkách. Umí sdělit své zkušenosti, vysvětlit svoje názory na tyto záležitosti a vést o nich diskusi.⁵⁸

1.3 Učebnice cizího jazyka

„Každé vyučování–učení spočívá na cílech a prostředcích. Prostředky mají podobu učiva a metod. Materializací prostředků vznikají materiální didaktické prostředky, v nichž ústřední místo zaujímá učebnice (jako základní knižní učební pomůcka).“⁵⁹

Učebnice je základním textovým materiálem, didaktickým prostředkem sloužícím k realizaci stanoveného cíle prostřednictvím svého obsahu a metodického pojetí ve struktuře vyučovacího procesu. Pro žáka je hlavním zdrojem poznání. Kromě učiva obsahuje též podněty podporující motivaci žáků. Výběrem a uspořádáním učiva zajišťuje cíle výchovné a vzdělávací. Ze všech těchto důvodů by svou kvalitou měla odpovídat didaktickým zásadám a psychickým zvláště, jež se týkají vývinu žákovy osobnosti vzhledem k jeho věku i zaměření. Obsah a pojetí učebnice také určuje pedagogův metodický a didaktický postup.

Učebnice cizích jazyků se obvykle člení na tematické okruhy a lekce. Témata zahrnují učivo lexikálně související a mohou být rozvržena i do několika lekcí. Na začátku učebnice může být zařazen krátký audioorální kurz, na konci knihy bývá často zařazen překladový slovník, jenž je utříděn abecedně a obsahuje slovní zásobu obsaženou v textech učebnice. Na konci knihy se můžeme také setkat s oddílem, který uvádí stručný přehled probraného mluvnického učiva.

Jednotlivé lekce jsou pak zpracovány z hledisek komunikace, motivace a aktivit žáků a z hlediska jazykového. Lekce obsahují stanovené komponenty učiva, jsou integrovaným celkem, jehož části tvoří výchozí text, slovní zásoba a její utřídění, jevy mluvnické, fonetické a pravopisné, soustava cvičení, aktivizační materiály a doplňkové texty.⁶⁰

⁵⁸ ADAMOVIČOVÁ, A., BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*. Praha: MŠMT, 2005, s. 152–157.

⁵⁹ CHODĚRA, R. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Academia, 2006, s. 148.

⁶⁰ HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988, s. 394–398.

1.3.1 Typologie cvičení v učebnicích cizího jazyka

Cvičení jsou jednou z nejdůležitějších součástí cizojazyčné výuky. Během cvičení se prezentované jazykové jevy ukládají v žákově dlouhodobé paměti. Cvičení se užívají jak ve fázi procvičování, upevňování a opakování učiva, tak ve fázi kontroly osvojených poznatků. Specifickým druhem cvičení jsou také komunikativní a jazykové hry, které se začleňují do výuky pro oživení.

Třídění všech druhů a typů cvičení je však značně problematické, jelikož je možné k typologii přistupovat na základě mnoha hledisek. Hendrich ve své typologii zohledňuje tato kritéria⁶¹:

1. orientace cvičení na jazykové nebo řečové prostředky a dovednosti (jazyková cvičení směřují k jazyku, řečová k jeho fungování);
2. druh podnětu a žákovy reakce při cvičení;
3. orientace cvičení na vztah mezi mateřským jazykem žáka a jazykem cizím;
4. míra řízenosti žákovy reakce při cvičení.

Na základě těchto kritérií se rozlišují cvičení jazyková, předřečová a řečová. Jazyková cvičení zahrnují cvičení fonetická, pravopisná, lexikální a gramatická. Řečová cvičení slouží k nácviku, rozvíjení a upevňování řečových dovedností, tj. poslechu s porozuměním, ústního projevu, čtení s porozuměním, překládání, tlumočení. Cílem je dosažení automatizovaného vybavování všech osvojených struktur gramatických a lexikálně-frazeologických k vyjádření daného komunikačního záměru. Pozornost je tedy kladena na obsah sdělení. Jakýsi mezistupeň mezi jazykovými a řečovými cvičeními pak tvoří cvičení předřečová. Ta se v učebnicích užívají pro osvojení mluvnických jevů v dialozích a minidialozích.

Mezi tradiční cvičení zahrnuje Hendrich cvičení doplňovací (zaměřená na doplňování morfému, slov či slovních spojení), substituční cvičení (samostatné tvoření vět z předem daného slovního materiálu), cvičení na skládání vět z daných slov (procvičuje slovosled a gramatické jevy), cvičení přiřazovací (výrazy uvedené v několika sloupcích se přiřazují na základě sémantických kritérií) a diktát.

⁶¹ HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988, s. 316.

Z hlediska formy stimulu Hendrich rozlišuje cvičení s akustickým verbálním stimulem (bez opory o psaný text), cvičení s grafickým stimulem (práce s učebnicí či jiným textovým materiálem), cvičení s graficko-akustickým stimulem (poslech textu je doprovázen jeho sledováním v učebnici) a cvičení s předmětným stimulem (využití různých předmětů, modelů, hraček apod.).

Podle formy žákovy reakce se rozlišují cvičení orální, grafická a úkonová.

Podle vztahu mezi studentovou mateřštinou a cizím jazykem Hendrich rozlišuje cvičení překladová, kontrainterferenční a cvičení kontrainterferenční překladová. Překladová cvičení pomáhají studentům uvědomit si odlišnosti studovaného jazyka od jazyka mateřského. Účelem kontrainterferenčních cvičení je neutralizovat mezijazykovou nebo vnitrojazykovou interferenci (časté je využití cvičení protikladů apod.). Kontrainterferenční cvičení překladová jsou v podstatě pouze speciálním druhem cvičení překladových. Hlavním cílem je vytyčit či znázornit existující rozdíly mezi oběma jazykovými formulacemi téže myšlenky, tj. vzájemně je srovnat.

Podle stupně řízenosti žákovy reakce je možné cvičení dělit na cvičení receptivní, reproduktivní a produktivní. Receptivní cvičení jsou vázána na poslech a čtení, ve většině případů jsou kombinována se cvičeními reproduktivními, případně produktivními.

Zvláštním typem jsou cvičení pozorovací, která přispívají ke spojení výkladové fáze s nácvičkou a ke spojování jazykových vědomostí s řečovými dovednostmi. Řadí se zde cvičení diskriminační (rozlišují se morfologické odlišnosti podobných gramatických tvarů a identifikují se funkce jejich složek). Pozorovací cvičení mohou pracovat také s textem, v němž mají studenti vyhledat a zdůvodnit určité jazykové jevy.

Nejpropracovanějším typem cvičení z hlediska řízení žákovy reakce jsou cvičení strukturní, jež umožňují osvojení daného jazykového jevu či prostředku na základě analogie. Obsahují sérii určitého počtu vět, které mají stejnou strukturu a jsou zaměřeny na nácvičku téhož jazykového jevu.⁶²

⁶² HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988, s. 316–320.

2. FRAZELOGIE V UČEBNICÍCH ČEŠTINY PRO CIZINCE

V předcházející kapitole jsme uvedli teoretická východiska naší práce. V praktické části se budeme zabývat frazeologií ve vybraných učebnicích češtiny pro cizince na úrovni B2.

Frazeologii chápeme jako látku velice obtížnou a problematickou, jelikož zasahuje do všech jazykových plánů. V naší práci se však zaměříme především na frazeologii z pohledu lexikologického, tj. jako na prostředek obohacující a rozšiřující slovní zásobu studentů. Jak již bylo uvedeno výše, učebnice jsou strukturovány dle jednotlivých tematických okruhů, v nichž je uvedena a procvičována slovní zásoba pojící se s daným tématem. Studenti si tedy budují vlastní lexikologický aparát, který mohou užít v konkrétních komunikačních situacích. Proto se domníváme, že frazeologie by měla podléhat stejným pravidlům a frazémy by se měly v učebnicích probírat ve spojitosti s tematickými okruhy. Jsme si vědomi toho, že ne všechny frazémy je možné rozčlenit do tematických okruhů, jelikož mnoho frazémů se nevztahuje ke specifickým pojmům, naopak je možné je užít téměř v jakékoli komunikační situaci. Přesto tam, kde frazémy lze přiřadit k tematickému okruhu, bychom takové zařazení chápali jako účelné. Kromě sémantického přístupu k frazémům je dle našeho názoru nutné zohledňovat také hledisko pragmatické, a to především u těch frazémů, jež se nepojí s konkrétním tematickým okruhem. Takové frazémy pak vyjadřují záměr mluvčího. Pomocí těchto frazémů je možné vyjádřit vlastní postoje a hodnocení, ovlivnit průběh věci či dějů apod.

Frazeologie by podle nás měla být do výuky češtiny pro cizince zařazena hned z několika důvodů. Jak už bylo zmíněno výše, český jazyk obsahuje vysoké množství idiomatických výrazů. Pokud má zahraniční student uspět v každodenní komunikaci, bude pro něj schopnost dešifrovat význam frazémů užitých jeho komunikačním partnerem mnohdy klíčová pro pochopení podstaty celého komunikátu. Kromě této pasivní dovednosti frazémy také obohacují studentovu slovní zásobu, pomáhají vytříbit jeho stylistický projev a omezují monotónnost a fráзовitost vyjadřování. Dále frazeologie rozvíjí poznání, tvořivé myšlení a jazykové citění a vede studenty

k výběru vhodných jazykových prostředků. Frazeologie také pomáhá budovat kompetenci sociolingvistickou a sociokulturní, mnohé frazémy je možné považovat za kulturní dědictví předešlých generací. Nezanedbatelný význam má také výchovné působení frazeologie, protože studenti jsou při výkladu frazémů a jejich analýze často nuceni se do jisté míry vžít do různorodých rolí a životních situací a zaujmout k nim určitý postoj. Mnohé frazémy obsahují také mravní ponaučení. Poučení o frazeologii by se tedy dle našeho názoru mělo stát běžnou součástí výuky českého jazyka pro cizince.

Frazeologie je však mnohdy chápána jen jako nástavbová rovina českého jazyka, pro kterou nejsou vymezeny zvláštní vyučovací hodiny, ale je v jazykovém vyučování integrována. Komplexní poučení o frazeologii se tak z učebnic buď zcela vytrácí, nebo je nesystematické, náhodné a málo efektivní.

2.1 Výběr a charakteristika učebnic

V diplomové práci budeme excerpovat frazémy ze dvou učebních materiálů. První knihou je konverzační učebnice Any Adamovičové *Nebojte se češtiny*, druhá analyzovaná učebnice je *Čeština pro středně a více pokročilé* autorky Jany Bischofové a kol. Obě učebnice jsou určeny studentům středně a více pokročilým, měly by tedy odpovídat jazykové úrovni B2. Ani jedna z učebnic se vůči Společnému evropskému referenčnímu rámci pro jazyky nijak nevymezuje.

Při výběru učebnic jsme se řídili rokem jejich vydání, dostupností na současném knižním trhu a především jazykovou úrovní, které by studenti po dokončení učebnice měli dosáhnout (B2).

Vybrané učebnice nejprve stručně charakterizujeme, následně se budeme zabývat jejich přístupem k frazémům. Budeme sledovat, v jakých částech učebnic se frazémy objevují (úvodní texty, gramatická část, různé typy cvičení, slovní zásoba) a jakým způsobem autoři tuto problematiku zpracovali.

2.1.1 Nebojte se češtiny

Tato konverzačně-gramatická příručka vznikla z textů utvářených při přípravě konverzačních kurzů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a výuky na Letní škole slovanských studií. Učebnice, jež nepoužívá mediační jazyk, je určena především pro zahraniční posluchače kurzů české konverzace pro středně i více pokročilé, kteří mají stále problémy s běžnou komunikací. Cílem této učebnice je seznámit studenty se širokým repertoárem běžně mluvených jazykových prostředků a typických reakcí v obvyklých komunikačních situacích.

Všechny lekce mají velmi podobnou strukturu: úvodní text doplněný o gramatické a lexikální vysvětlivky otvírá určitý tematický okruh, za ním následuje konverzační materiál k jednotlivým tématům a otázky zjišťující porozumění úvodnímu textu, dále následuje gramatická část s cvičeními, která má za cíl upevnit a rozvíjet mluvní dovednosti v návaznosti na výchozí text, a konverzační cvičení motivující nácvik rozhovoru v analogických konverzačních cvičeních. Za velmi přínosné považujeme zařazení části, která uvádí nejběžnější fráze a konverzační obraty, které se pojí s probíraným tematickým okruhem.

Všechny texty a konverzační materiál vycházejí ze současného mluveného jazyka na území Čech a částečně i na území Moravy. Studenti jsou seznamováni s nejnápadnějšími rysy obecné češtiny, které jsou v jednotlivých textech pro lepší orientaci označeny tučným písmem.

Učebnice je tvořena šestnácti lekcemi, na konci učebnice je zařazena textová příloha, klíč k jednotlivým cvičením, přiloženy jsou také diferenční tabulky mezi češtinou spisovnou a kolokviální. Tato učebnice pokrývá velkou řadu komunikačních situací – od seznamování se přes pozvání na návštěvu, telefonování, hledání bytu až po hledání práce a vyjadřování vlastního názoru – které převážně korespondují se situacemi uvedenými v popisu referenční úrovně B2. Ten vymezuje komunikační situace každodenního života, ve kterých se studenti při pobytu v cizí zemi pravděpodobně ocitnou. Předpokládá se, že se studenti budou umět vypořádat s praktickými záležitostmi běžného života, jako jsou: styk s úředními místy, možnosti ubytování, stravování, nákupy spotřebního zboží, veřejná doprava, soukromá doprava, využívání informačních služeb, návštěva veřejných zařízení

(muzeí, kin, divadel, stadionů, diskoték atd.), používání veřejných služeb (pošta, telefon, bankovníctví, lékařské a zdravotnické služby), školská a vzdělávací zařízení, hledání cesty, zaměstnání a soukromá pohostinnost.

Rozsah slovní zásoby pak vymezují jednotlivé tematické okruhy. Z tematických okruhů, které stanovuje popis referenční úrovně B2, jsou však v učebnici *Nebojte se češtiny* zastoupeny jen některé. Postrádáme zde např. tematický okruh Zdraví a hygiena, Vzdělání, Nákupy, Jídlo a pití, Počasí, Služby, Hledání cesty a místa.

Jak již bylo výše uvedeno, tato učebnice má sloužit studentům při běžné komunikaci, proto pracuje převážně s mluveným jazykem. Předpokládáme zde proto také výrazně vyšší výskyt frazémů, než je tomu v učebnici Jany Bischofové.

2.1.2 Čeština pro středně a více pokročilé

Tato učebnice byla původně určena pro zahraniční bohemisty a účastníky Letní školy slovanských studií. V současné době je používána na bohemistických pracovištích v zahraničí, v jazykových školách či při výuce soukromé. Rovněž ani tato učebnice nepracuje s mediačním jazykem, dokonce i obtížné gramatické jevy jsou prezentovány v cílovém jazyce, tedy v češtině.

Autoři této učebnice předpokládají u studentů znalost 2500–3000 slov běžné slovní zásoby a základů mluvnice.

Učebnice obsahuje 15 lekcí, které mají stejnou strukturu. Každá lekce je rozdělena do tří částí (A, B, C), které se od sebe liší svou náročností. Část A je méně náročná, orientuje se především na komunikování, na práci s textem a na rozšiřování slovní zásoby. Část B je orientována na gramatiku, kdy se postupně v jednotlivých cvičeních opakuje a rozšiřuje základní mluvnická látka, teprve poté se přistupuje k jevům obtížnějším. Část C je pak nejnáročnější a do určité míry návstavná. Studenti v ní pracují s autentickými texty z nejrůznějších oblastí, setkávají se s méně frekventovanými jevy, jsou jim předkládána široká témata pro diskuzi či písemný projev. Velká pozornost je v této části věnována také reáliím a lingvoreáliím.

Jednotlivé části většinou obsahují úvodní text, dále pak následují jednotlivá cvičení různého typu. V oddílu B či C je někdy úvodní text vynechán zcela a je nahrazen podrobným výkladem gramatiky, na který pak navazují cvičení.

V knize jsou obsažena téměř všechna komunikační témata, jež stanovuje popis referenční úrovně B2. Postrádáme zde pouze tematický okruh Dům a domácnost, nejbližší okolí. Naopak zde však můžeme najít také témata do jisté míry nástavbová, např. Řeč novin, Životní prostředí či Marketingová komunikace.

Učebnice češtiny pro středně a více pokročilé obsahuje také CD s nahrávkami textů, na konci knihy je připojen klíč ke cvičením, překladový česko-anglický slovník, jmenný a věcný rejstřík a doporučená studijní literatura.

2.2 Analýza učebnic z hlediska práce s frazémy

V této části naší práce se zaměříme na to, jakým způsobem učebnice s frazeologií pracují. Svoji pozornost zaměříme na to, zda jsou frazémy v učebnici užity nahodile, či jsou probírány v rámci jednotlivých tematických okruhů. Domníváme se totiž, že systematické zařazení frazémů do odpovídajících tematických okruhů studentům usnadní jejich zapamatování a správné užití v konkrétní komunikační situaci. Na základě různých významových skupin frazeologismů si pak student buduje vlastní pojmový systém frazeologie.

Dále se budeme zabývat také tím, do jaké části kapitoly jsou frazémy zařazeny. Zda se frazémy objevují pouze v učebním textu a slovní zásobě, nebo se s frazémy dále pracuje v konverzačních a gramatických cvičeních. Na základě toho zjistíme, je-li po studentech vyžadována převážně pasivní znalost frazémů, tedy schopnost dekodovat jejich význam, či je v učebnici dostatek podnětů k tomu, aby si studenti frazémy dostatečně osvojili a mohli je aktivně užívat v rozličných komunikačních situacích.

Jelikož považujeme sémantickou stránku frazeologických jednotek při výuce češtiny pro cizince za klíčovou, budeme zkoumat také to, zda lze význam frazémů odvodit z uvedeného kontextu, či je nutný jejich explicitní výklad.

Dále se zaměříme na cvičení, která umožňují praktický nácvik frazeologických jednotek. Vhodně zvolená a rozmanitá frazeologická cvičení mohou příjemně

zpestřit výuku a aktivizovat studenty. Pomocí různorodých frazeologických cvičení je možné studenty seznámit nejen s lingvistickou složkou českého jazyka, ale také s českou literaturou, kulturou a historií. Studenti se totiž s českou frazeologií mohou seznámit také prostřednictvím české literatury (v učebnici lze využít autentické ukázky z umělecké literatury, publicistiky či odborného textu) a kontaktem s přirozeným jazykovým prostředím. Zde má své opodstatněné místo především sledování českých filmů, rozhlasových a televizních programů, českých internetových stránek a blogů, případně také komunikace na sociálních sítích.

Máme ovšem stále na paměti, že klíčovou rolí ve výuce českého jazyka pro cizince musí sehrát učitel a jeho kreativita a invence. Učebnice by mu však měla poskytovat dostatek různorodých podnětů a stát se tak nezastupitelnou oporou.

2.2.1 Metodologie

Sledovaným materiálem budou frazémy užívané v učebnicích *Nebojte se češtiny* (dále jen NČ) a *Čeština pro středně a více pokročilé* (dále jen ČSVP)

Z vybraných učebních materiálů budeme excerpovat jednotlivé frazémy, jež dále roztrídíme dle tematických okruhů a dílčích podtémat. Zařazení frazémů k tematickému okruhu pak budeme určovat především na základě jeho významu a užití v komunikační situaci. Tam, kde nebude možné jednoznačně frazém přiřadit k tematickému okruhu na základě jeho významu, rozhodne o jeho přiřazení kontext, v němž se vyskytl. Slovník excerpovaných frazémů bude součástí přílohy.⁶³

Dále provedeme kvantitativní analýzu všech excerpovaných frazémů, budeme zkoumat, zda frazémy významově korespondují s tematickým okruhem, v němž byly použity, či nikoliv. Zabývat se budeme také tím, zda byl význam frazému v učebnicích vysvětlen, či nikoliv. Dále budeme zkoumat frazeologická cvičení, která slouží k nácvičení a fixaci frazémů.

Výsledky této analýzy zaneseme do přehledných tabulek, jež explicitně popíšeme.

Předpokládáme, že frazémy, které se v učebnicích vyskytnou, nebudou vždy svým užitím v konkrétní kapitole odpovídat vhodnému tematickému okruhu.

⁶³ Vzhledem k velkému rozsahu excerpovaného materiálu bude příloha realizována formou CD-ROMu.

Předpokládáme také, že se setkáme i s frazémy obecnější povahy, které je možné použít v mnoha různých komunikačních situacích a nelze je tedy přiřadit ke konkrétnímu tematickému okruhu, které stanovuje popis referenční úrovně B2. Takovéto frazémy pak budeme třídit v samostatné kapitole na základě dalších kritérií.

Cílem analýzy je kritické zhodnocení přístupu zvolených učebnic k výuce frazeologie a vytvoření vlastních pracovních listů, jež rozšíří didaktické možnosti v oblasti výuky frazeologie.

2.2.2 Frazémy, jež lze přiřadit k jednotlivým tematickým okruhům

Excerpované frazémy jsme analyzovali a ty, u kterých to bylo možné, jsme rozřídili dle jednotlivých tematických okruhů a podtémat (viz příloha).

Následující tabulka zachycuje počet frazémů, jež je možno spojit s konkrétním tematickým okruhem.

Tabulka 1 *Počet frazémů pojících se s konkrétním tematickým okruhem*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Osobní údaje	59	19
Každodenní život	51	19
Volný čas	9	15
Vztahy s lidmi	34	21
Zdraví a hygiena	35	8
Nákupy	2	4
Jídlo a pití	5	7
Počasí	1	32
Celkový počet frazémů	196	125

Pomocí kvantitativní analýzy jsme zjistili největší výskyt frazémů pojících se s tematickým okruhem Osobní údaje, přičemž většina těchto frazémů (55) spadá do

podtématu Charakter a povaha („*Je to vlk v rouše beránčím.*“ NČ, s. 28; „*je jako baba*“ NČ, s. 27; „*Ten člověk se mi nelíbí, je takový nijaký.*“ NČ, s. 127). Následovaly frazémy pojící se s okruhem Každodenní život, převážná část těchto frazémů (39) se pojila s podtématem Práce („*Mám práce nad hlavu.*“ NČ, s. 203; „*Komu se nelení, tomu se zelení.*“ ČSVP, s. 10; „*Dělá tu práci strašně pomalu. Dělá tu práci hlemýždím tempem.*“ NČ, s. 29). Dále pak následují frazémy z tematického okruhu Vztahy s lidmi, Zdraví a hygiena a Počasí.

Přestože lze převážnou část frazémů zařadit na základě jejich významu k jednotlivým tematickým okruhům, ani jedna učebnice toho plně nevyužívá. Frazémy se k tematickým okruhům často vůbec nevztahují a jejich užití se nám jeví jako nahodilé. Studenti si tak nemohou rozšířit lexikální zásobu o frazémy, jež se váží k tematickému okruhu.

To, zda frazémy korespondují s tematickým okruhem kapitoly, v níž byly užity, zachycuje následující tabulka.

Tabulka 2 Počet frazémů pojících se s jednotlivými tematickými okruhy

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, které korespondují s tematickým okruhem kapitoly	72	64
Frazémy, které nekorespondují s tematickým okruhem kapitoly	124	61
Celkový počet frazémů	196	125

Kvantitativní analýza poukazuje na vysoké množství frazémů nekorespondujících s tematickým okruhem kapitoly. V učebnici *Nebojte se češtiny* je tento počet téměř dvojnásobný.

V učebnici *Nebojte se češtiny* se tak v kapitole Hledáme práci (odpovídá tematickému okruhu Každodenní život, podtématu Práce) setkáme s frazémou *nemít všech pět pohromadě* („*Je úplně praštný, nemá všech pět pohromadě.*“ NČ, s. 210) či *být jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet* („*Oba byli stejní lumpové, jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet.*“ NČ, s. 210). Přitom by tyto frazémy bylo

jistě vhodnější zařadit do kapitol Seznamujeme se s hrdiny této knížky či Chceme se poznat lépe, jež odpovídají tematickému okruhu Osobní údaje. Stejně tak v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* nalezneme např. v kapitole Móda (odpovídá tematickému okruhu Nákupy) frazémy *mít pod čepicí* („Dej si na něho pozor, ten má pod čepicí.“ ČSVP, s. 90) či *držet se máminy sukně/mámy za sukně* („Stále se drží maminy sukně.“ ČSVP, s. 90). Zde však autoři zvolili řazení frazémů k tematickému okruhu na základě klíčového slova (čepice, sukně).

Další parametr, který v analýze sledujeme, je přítomnost, či naopak absence lexikálního výkladu jednotlivých frazémů. Jelikož chápeme sémantickou stránku frazeologických jednotek při výuce jako klíčovou, explicitní výklad by se měl stát samozřejmostí minimálně tam, kde význam frazémů nelze vyvodit z kontextu.

Následující tabulka zachycuje počty frazémů, jejichž význam je/není vysvětlen.

Tabulka 3 *Počet frazémů pojících se s tematickými okruhy, jejichž lexikální význam je/není vysvětlen*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, jejichž význam je vysvětlen či je odvoditelný z kontextu	83	18
Frazémy, které postrádají explicitní vysvětlení a jejichž význam nelze vyvodit z kontextu	113	107

Kvantitativní analýza nám tedy poukazuje na malé množství frazémů, jejichž lexikální význam je objasněn či je zřejmý již z kontextu, ve kterém byl použit. V učebnici *Nebojte se češtiny* zůstává z celkového počtu 196 frazémů pojících se s tematickými okruhy nevysvětleno 113 frazémů. V učebnici Jany Bischofové zůstává nevysvětleno 107 frazémů ze 125.

Zde je nutno uvést, že v učebnici *Nebojte se češtiny* za každým úvodním textem následuje tabulka, která uvádí lexikální vysvětlivky vztahující se k předchozímu textu. Velmi často jsou to právě frazémy, jejichž význam je takto upřesněn. Výběr těchto frazémů však považujeme za nedůsledný, mnohdy uvedený text obsahuje

frazémy, které tabulka nezohledňuje (např. *hrát před někým divadlo, za dobrotu na žebrotu, vypařit se z hlavy, dorozumívat se rukama nohama, nebýt z cukru* aj.).

Oproti tomu v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* frazémy nejsou explicitně vysvětleny, a pokud nejsou zasazeny do kontextu, který by objasnil jejich význam, studenti jsou odkázáni pouze na svého učitele či na práci s frazeologickým slovníkem. Na konci této učebnice je zařazen česko-anglický překladový slovníček, v němž je uvedený překlad i několika málo frazémů (např. *chodit s někým, jít na nervy, rovný chlap* aj.). Zařazení překladového slovníčku však nemůže plně nahradit absenci výkladu jednotlivých frazémů, proto se frazémy, jež byly ve slovníčku obsaženy, nepromítly do počtu frazémů, u nichž absentuje vysvětlení jejich lexikálního významu.

Domníváme se, že znalost významu konkrétního frazému bývá mnohdy klíčová pro pochopení celého textu nebo alespoň jeho podstatné části. Absence výkladu jednotlivých frazémů tak studentům může způsobit značné komplikace při porozumění (např. „*Většinou stačí pouhých 48 hodin, dokonce i jediná hodina odpočinku za den může poskytnout doušek čerstvého vzduchu, závan svobody, který vám znovu dobije baterii.*“ ČSVP, s. 9).

V případě, že frazémy nejsou vysvětleny a ani kontext není dostačující k tomu, aby byl význam frazémů pochopen, jsou studenti jazyka odkázáni pouze na svého učitele, který jim význam frazémů sám zprostředkuje⁶⁴, nebo na poměrně zdlouhavou samostatnou práci s frazeologickým slovníkem.

2.2.3 Frazémy, jež nelze jednoznačně zařadit k tematickému okruhu

V předcházející kapitole jsme se zabývali frazémy, jež bylo možné na základě jejich lexikálního významu a jejich užití v konkrétním kontextu přiřadit k tematickým okruhům, jež jsou stanoveny popisem referenční úrovně češtiny. Ne všechny frazémy je však možné takto zařadit. Mnoho frazémů, které se v učebnicích vyskytly, nelze spojit s žádným konkrétním tematickým okruhem, naopak je možné je použít

⁶⁴A zde je nutné zvážit, nakolik je učitel schopen pohotově a přesně vystihnout význam jednotlivých frazémů.

v mnoha různých kontextech a komunikačních situacích. Jedná se většinou o frazémy, které jsou velmi obecné povahy (vypovídají o prostoru, množství či míře, času apod.), nebo o frazémy, jejichž sémantická povaha je doplněna o výrazné pragmatické rysy.

V tomto oddíle se tedy budeme zabývat těmi frazémy, které nebylo možné přiřadit ke konkrétnímu tematickému okruhu.

2.2.3.1 Frazémy obecné povahy

Frazémy obecné povahy je možné využít v různých komunikačních situacích. Takové frazémy odkazují k všeobecným tématům, o kterých lidé běžně pojednávají. Specifické rysy konkrétní komunikační situace tedy mohou být jakékoliv.

Následující tabulka uvádí počty frazémů, které se vážou k velmi obecným pojmům.

Tabulka 4 Počet frazémů obecné povahy

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Čas	11	9
Prostor	6	6
Míra	18	10
Mentální procesy	23	5
Vyjádření problému	4	2
Celkový počet frazémů	62	32

Kvantitativní analýza poukazuje na vysoký výskyt frazémů obecné povahy. Tyto frazémy nalezneme v obou učebnicích, nejčastěji se s nimi setkáme v úvodních textech a také v gramatických cvičeních. Ve cvičeních, která jsou zaměřena primárně na osvojování frazeologie, jsou tyto frazémy zastoupeny minimálně („*je toho jako smet'*“ NČ, s. 237; „*je toho jako hub po dešti'*“ NČ, s. 237).

Celkem jsme ve zkoumaných učebnicích našli 94 frazémů obecné povahy, přičemž nejpočetnější skupinu tvoří frazémy, jež vyjadřují míru („*Reiner běžel, jako by pod ním země hořela.*“ NČ, s. 144) a frazémy vyjadřující mentální procesy („*Nemám o*

tom ani páru.“ NČ, s. 217). V učebnici *Nebojte se češtiny* je počet frazémů obecné povahy oproti učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* téměř dvojnásobný.

Také frazémy obecné povahy je nutné doplnit o sémantický výklad, není-li jejich význam srozumitelný z kontextu. Počet frazémů obecné povahy, jejichž lexikální význam je/není vysvětlen, zachycuje následující tabulka.

Tabulka 5 *Počet frazémů obecné povahy, jejichž lexikální význam je/není vysvětlen*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, jejichž lexikální význam je vysvětlen či je odvoditelný z kontextu	26	4
Frazémy postrádající explicitní vysvětlení, jejichž význam nelze vyvodit z kontextu	36	28

V obou učebnicích jsme se opět setkali s vysokým počtem frazémů, jejichž význam nelze vyvodit z kontextu a v učebnici není uvedeno jejich explicitní vysvětlení. Studenti pak mohou kvůli absenci sémantického výkladu frazému mít problém s porozuměním vyšším textovým úsekům, jak již bylo zmíněno výše („*Ta řeč se dá rozhodit po celém světě jako síť, jen ji zatáhnout a bude v ní ryb, já nevím, jak psů.*“ NČ, s. 236).

2.2.3.2 Frazémy podle jazykových funkcí

Další frazémy, jež nelze přiřadit ke konkrétnímu tematickému okruhu, je možné rozčlenit na základě jejich dílčích jazykových funkcí, tedy na základě záměru, s jakým byly mluvěním proneseny.

Za základní funkci frazémů považujeme funkci sdělnou, informativní. Frazeologické jednotky pojmenovávají ve stručnosti předměty a jevy mimojazykové reality. Kromě

základní sdělné funkce mají frazémy také dílčí jazykové funkce⁶⁵. Pomocí nich tak můžeme např. vyjádřit své postoje (vyjadřování souhlasu, hodnotící postoje, morální postoje a emoce apod.) či ovlivnit průběh věcí a dějů (udělování rady, žádost o pomoc, varování apod.). Jazyková funkce tedy zachycuje užití základních jazykových prostředků k určitým jasně vymezeným funkčním účelům v konkrétní komunikační situaci.

V této části se budeme zabývat právě takovými frazémy, jejichž pronesením sleduje mluvčí určitý záměr.

Tabulka 6 Počet frazémů vyjadřujících dílčí jazykové funkce

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Vyjadřování postojů	41	10
Ovlivňování průběhů věcí, dějů	32	5
Společenský styk	2	0
Celkový počet frazémů	75	15

Frazémy vyjadřující dílčí jazykové funkce jsou v hojné míře zastoupeny především v učebnici *Nebojte se češtiny*. Tyto frazémy se vyskytují jak v úvodních textech a následujících cvičeních, tak také v oddílu označeném písmenem F, v němž jsou uvedeny běžné konverzační obraty a fráze pojící se s tématem kapitoly. V učebnici bylo do tohoto oddílu zařazeno celkem 21 takovýchto frazémů („*Jdi do práce!*“ NČ, s. 65; „*Hleď si svýho!*“ NČ, s. 123).

V obou učebnicích byly nejpočetněji zastoupeny frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje své postoje a názory („*Je mi to jedno/fuk.*“ NČ, s. 31; „*Pro mě za mě ať si tam jede taky.*“ ČSVP, s. 247). Dále to jsou frazémy, pomocí nichž se mluvčí pokouší ovlivnit průběh věcí a dějů, nejčastěji udílením rad a doporučení („*Dělej si, co chceš! Komu není rady, tomu není pomoci!*“ NČ, s. 112; „*Poslechni mě, vím přece, co říkám.*“ NČ, s. 108).

⁶⁵S tímto pojmem pracují popisy jednotlivých referenčních úrovní češtiny, významově však jazykové funkce odpovídají spíše komunikativním funkcím výpovědi, které jsou součástí pragmatické kompetence.

Pouze v malé míře se vyskytly frazémy, jež se uplatňují ve společenském styku, konkrétně jde o zdvořilé reakce („*To nestojí za řeč.*“ NČ, s. 65; „*Rádo se stalo.*“ NČ, s. 65).

Ani význam těchto frazémů nemusí být vždy zřejmý z kontextu a tyto frazémy si žádají explicitní vysvětlení. Frazémy vyjadřující dílčí jazykové funkce, jejichž význam je/není vysvětlen, zachycuje následující tabulka.

Tabulka 7 Počet frazémů vyjadřujících dílčí jazykové funkce, jejichž lexikální význam je/není vysvětlen

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, jejichž význam je vysvětlen či je odvoditelný z kontextu	34	6
Frazémy postrádající explicitní vysvětlení, jejichž význam nelze vyvodit z kontextu	41	9

Také u frazémů plnících konkrétní jazykovou funkci postrádáme ve většině případů explicitní vysvětlení. U těch frazémů, jež jsou v učebnici *Nebojte se češtiny* zařazeny v oddíle označeném písmenem F, je uvedeno, v jaké komunikační situaci je možné jejich užití. Studenti tak budou vědět, že užitím frazému „*Hod' to za hlavu.*“ (NČ, s. 124) mluvčí vyjadřuje radu či doporučení, ale bez explicitního vysvětlení jeho významu studenti frazém nebudou schopni vhodně použít. Obdobně tomu je také u frazémů „*Zameť si před vlastním prahem!*“ (NČ, s. 123), „*Dvakrát měř, jednou řež!*“ či „*Nelámej to přes koleno!*“ (NČ, s. 108).

2.2.3.3 Frazémy s výskytem proprií

Další skupinu frazémů, jež nelze vždy přiřadit k tematickému okruhu, tvoří frazémy obsahující proprium. Takové frazémy se vyskytují v obou učebnicích, některé však bylo možné přiřadit ke konkrétnímu tematickému okruhu (viz v příloze frazémy *Kristova léta*, *Svatá Anna – chladna z rána* apod.). Frazémy, které není možné přiřadit k tematickým okruhům, se vyskytly v učebnici *Čeština pro středně a více*

pokročilé. Jejich užití je omezeno především na publicistický, odborný či umělecký text.

Mezi těmito frazémy mnohdy nalezneme frazémy kulturně-historické. Pro zahraniční studenty, a zvláště pak studenty mimoevropské, kteří nemají znalosti o českém kulturním a historickém kontextu, jsou tyto frazémy velice obtížné. Explicitní vysvětlení jejich významu by zde proto mělo být samozřejmostí.

Tabulka 8 Počet frazémů s výskytem *proprii*, jejichž význam je/není vysvětlen

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, jejichž sémantický význam je vysvětlen či je odvoditelný z kontextu	0	0
Frazémy postrádající explicitní vysvětlení, jejichž význam nelze vyvodit z kontextu	0	12

Počet frazémů, v nichž se vyskytuje *proprium* a nelze je jednoznačně zařadit k žádnému z výše uvedených tematických okruhů, je 12. Všechny tyto frazémy byly uvedeny v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* a postrádají explicitní vysvětlení či kontext, z něhož by bylo možné vyvodit si jejich význam („*Osamostatnění našeho závodu se zdá být Pyrrhovým vítězstvím.*“ ČSVP, s. 167; „*Případný sesuv půdy hrozil vesnici jako příznačný Damoklův meč.*“ ČSVP, s. 167).

2.2.3.4 Frazémy latinského původu

Poslední skupinu frazémů, kterou je obtížné přiřadit k tematickým okruhům, tvoří frazémy latinského původu. Jejich užití je rovněž zpravidla omezeno na komunikaci mediální a odbornou, v běžné každodenní komunikaci se užívají velmi zřídka. Tyto frazémy se objevily pouze v jednom cvičení v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé*.⁶⁶

Také zde považujeme za nezbytné frazémy doplnit o jejich lexikální význam.

⁶⁶ Cvičeními, která jsou zaměřena na nácvik frazémů, se budeme zabývat podrobněji v kapitole 2.2.5.

Tabulka 9 Počet latinských frazémů, jejichž význam je/není vysvětlen

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Frazémy, jejichž význam je vysvětlen či je odvoditelný z kontextu	0	0
Frazémy postrádající explicitní vysvětlení, jejichž význam nelze vyvodit z kontextu	0	4

Všechny latinské frazémy byly uvedeny bez explicitního vysvětlení jejich významu či bez dostatečného kontextu, který by umožnil jejich pochopení („*Omnia vincit amor.*“ ČSVP, s. 167).

2.2.4 Celkový počet frazémů ve vybraných učebnicích

Pro přehlednost zanášíme do následující tabulky počet všech excerpovaných frazémů v analyzovaných učebnicích.

Tabulka 11 Celkový počet frazémů užitých v analyzovaných učebnicích

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Počet frazémů zařaditelných k tematickým okruhům	196	125
Počet frazémů, jež nelze přiřadit k tematickým okruhům	137	63
Celkový počet frazémů	333	188

Kvantitativní analýza u obou učebnic odhalila celkově vysoký počet frazémů. Značnou převahu v počtu frazémů pak vykazuje učebnice *Nebojte se češtiny*, což je dáno jejím konverzačním charakterem.

Znalosti frazémů u českých školáků ZŠ i SŠ ověřovala a testovala v minulých letech⁶⁷ M. Čechová. Na základě výzkumu dospěla k názoru, že ačkoliv na jedné

⁶⁷ Nejprve v roce 1984, následně pak v letech 2001–2003.

straně některé frazémy upadají v zapomnění (především ty, jež jsou vázány na dobové sociální podmínky), na druhé straně vznikají frazémy nové, zvláště aktualizací frazémů stávajících. V tradičních lidových frazémech a ve frekventované frazeologii neslovesné pak školáci prokázali dostatečnou zběhlost. Výzkum poukázal na potřebu se frazeologii ve škole věnovat soustavně, tedy nejen nahodilým zařazováním frazeologických cvičení, nýbrž soustavnými výklady doprovázenými propracovaným systémem cvičení a samostatných činností.⁶⁸

Jelikož se u zahraničních studentů českého jazyka pro cizince na úrovni B2 předpokládá schopnost bezproblémové každodenní interakce s rodilými mluvčími, je nutné, aby byli schopni u svého komunikačního partnera frazém odhalit a dekodovat jeho význam, případně aby sami frazémy aktivně v komunikaci užívali. Proto by dle našeho názoru mělo poučení o frazeologii mít také v učebnicích češtiny pro cizince své pevné místo.⁶⁹

Po provedené kvantitativní analýze můžeme konstatovat, že obě učebnice obsahují dostatečný počet frazémů na to, aby se frazémy staly přirozenou součástí vyučování českého jazyka pro cizince na úrovni B2 a následně pak obohacovaly slovní zásobu studentů.

2.2.5 Frazeologická cvičení ve vybraných učebnicích

V této části zaměříme svou pozornost na cvičení, která slouží k procvičování a fixaci frazémů. V obou učebnicích nalezneme jak cvičení, která jsou zaměřena výhradně na frazeologii, tak také cvičení, ve kterých se frazémy vyskytnou jen na pozadí jiného procvičovaného jevu.

V učebnici *Nebojte se češtiny* se v gramatických a konverzačních cvičeních objevují jak frazémy, jež jsou studentům známy z předchozích textů, tak také frazémy nové – jejich užití je převážně zakotveno v kontextu a jejich význam je proto možné si snadno odvodit. Tato cvičení však primárně neslouží k osvojení si frazeologického

⁶⁸ ČECHOVÁ, M. *Řeč o řeči*. Praha: Academia, 2012, s. 105–119.

⁶⁹ Znalost kulturně-historických frazémů u zahraničních studentů bohemistiky zkoumal také Jiří Hasil (Hasil, 2011). Pro svůj výzkum však shromáždil nevyvážený vzorek anket a dotazníků, a proto lze jeho výzkum považovat pouze za statistickou sondu. Na základě získaných dat přesto Hasil konstatuje, že znalost kulturně-historických frazémů u zahraničních studentů je neuspokojivá, a zdůrazňuje potřebu věnovat se frazeologii cíleně.

obratu, ale k procvičení určitého gramatického jevu. Přesto zde nalezneme poměrně velké množství frazémů. Takovým typem je např. cvičení, kdy mají studenti za úkol doplnit slovesný základ -hlédnout/hlízet o vhodný prefix a vzniklé sloveso dosadit na vyznačené místo⁷⁰ (*Zatímco se Reiner díval na byt, pan Dlouhý si ho měřil pohledem od hlavy až k patě. – Zatímco si Reiner byt, pan Dlouhý si pozorně Reineru.*). V obdobném cvičení studenti vybírají vhodné perfektivní či imperfektivní tvary sloves a doplňují je do vět, čímž mnohdy vznikne frazeologický obrat⁷¹ (např. *přijít na svět, přijít na chuť, vyjít vstříc, přenést přes srdce, roznášet drby* aj.).

V učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* se frazémy rovněž objevují v různorodých gramatických a konverzačních cvičeních. Znalost frazeologie v nich také není procvičována cíleně, cvičení slouží především k osvojení určitého gramatického jevu a frazémům se tedy nevěnuje přílišná pozornost. Mezi taková cvičení můžeme zařadit např. to, kdy mají studenti utvořit příslovce odvozená od určitého výrazu v předchozí větě⁷² (*Má plat jako král. Platí ho k; Počíná si jako dítě. Jedná d.....*). V jiném cvičení sloužícím k procvičení gramatiky, v němž se vyskytují také některé frazémy, studenti doplňují vhodné tvary slov uvedených v závorkách⁷³ (*V nouzi poznáš [přítel].; To se uvidí do [rok] a do [den].*). V dalším cvičení s výskytem frazémů mají studenti do vět doplnit vhodné spojovací výrazy⁷⁴ (*Na to byl příliš velký pán, tam šel podruhé.; Nemá cenu se rozčilovat, se nic nezmění.; dále byli od břehu, větší cítili smutek.*).

V těchto typech cvičení chybí propojení mezi frazeologickou jednotkou a procvičovaným gramatickým jevem. Tato cvičení postrádají jakoukoliv pracovní instrukci ve vztahu k frazeologické jednotce. Jejich charakteristická funkce tak žákům uniká. Je tedy pouze na učiteli, jakým způsobem a zda vůbec se bude snažit studentům význam frazémů zprostředkovat.

Protože tato cvičení neslouží primárně k nácvičení frazémů, nebudeme se jimi dále zabývat. Svoji pozornost zaměříme na cvičení, která frazeologické jednotky procvičují cíleně.

⁷⁰NČ, s. 96/I.

⁷¹NČ, s. 51/II.; s. 66/I.

⁷²ČSVP, s. 81.

⁷³ČSVP, s. 231.

⁷⁴ČSVP, s. 163.

U těch cvičení, která se cíleně věnují nácviku frazémů, nejprve vyčíslíme jejich celkový počet v obou učebnicích. Dále se budeme zabývat také počtem frazémů, které byly v těchto cvičeních užity, následně svoji pozornost zaměříme na jednotlivé typy frazeologických cvičení.

Následující tabulka zachycuje celkový počet cvičení, která primárně slouží k nácviku frazeologie ve zkoumaných učebnicích.

Tabulka 12 *Počet frazeologických cvičení v učebnicích*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Počet frazeologických cvičení	8	11

Z předchozí tabulky vyčteme, že i přes téměř dvojnásobný celkový počet frazémů v učebnici *Nebojte se češtiny*, je počet cvičení, která se zaměřují na nácvik frazeologie cíleně, dokonce nižší než v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé*.

Naopak počet frazémů ve frazeologických cvičeních je v učebnici *Nebojte se češtiny* mnohem vyšší než v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé*, jak je vidět v následující tabulce.

Tabulka 13 *Celkový počet frazémů ve frazeologických cvičeních*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Počet frazémů ve frazeologických cvičeních	105	73

Analýza frazeologických cvičení poukázala na značný nepoměr mezi celkovým počtem frazémů (333 NČ a 188 ČSVP) a počtem frazémů užitých ve frazeologických cvičeních (105 NČ a 73 ČSVP). Také celkový počet frazeologických cvičení (8 NČ a 11 ČSVP) se nám jeví jako značně nízký. V průměru tedy na jedno cvičení v učebnici *Nebojte se češtiny* připadá asi 13 frazémů, v učebnici to je 6–7 frazémů na jedno cvičení.

Z výsledků analýzy tedy předpokládáme, že autoři učebnic rozlišují mezi pasivní a aktivní znalostí frazémů. Frazeologické jednotky užití v textu či gramatických cvičeních jsou pravděpodobně uváděny jen informativně a studenti by se s nimi měli obeznámit jen pasivně, tj. dekodovat jejich význam. Aktivní znalost chápeme jako schopnost frazémy využívat v konkrétní komunikační situaci. Z toho nám tedy vyplývá, že velké množství frazémů je v obou učebnicích (228 NČ a 115 ČSVP) ponecháno na tvořivém přístupu učitele k dané problematice, na jeho schopnostech vytvořit komunikační situaci a zapojit do ní frazeologické jednotky tak, aby studenti dokázali praktický nácvik frazeologie zvládnout.

Dále nás zajímá, jaké typy frazeologických cvičení jsou v učebnicích zastoupeny. Rozmanitá frazeologická cvičení mohou příjemným způsobem oživit výuku, vnést do ní vtip a humor a tím aktivizovat studenty.

Tabulka 14 *Typy frazeologických cvičení*

	Nebojte se češtiny	Čeština pro středně a více pokročilé
Vysvětlit frazém	3	6
Doplnit slovo tak, aby vznikl frazém	2	1
Přiřadit k frazému jeho význam	2	1
Přiřadit k frazému frazém synonymní	1	1
Rozhodnout, zda autor textu uznává/neuznává frazém	0	1
Vyjádřit frazém jinak	0	1
Celkem	8	11

Zjistili jsme, že frazeologická cvičení v obou učebnicích nejsou příliš rozmanitá. Nejčastěji je po studentech vyžadováno vysvětlení významu frazémů. Dále se pak ve většině případů s frazémy již nepracuje.⁷⁵ Důraz je tedy opět kladen pouze na pasivní znalost, tedy schopnost dekodovat význam frazeologické jednotky.

V doplňovacích cvičeních pak studenti sami aktivně přistupují k tvorbě frazeologických jednotek. Jejich počet je však v obou učebnicích velmi nízký.⁷⁶

⁷⁵ NČ, s. 27/II.; 53/IV.; 69/II.; ČSVP, s. 86/C3,C5, C6; 90/A8; 108/A3; 167/C4.

⁷⁶ NČ, s. 28/IV.; 209/VI.; ČSVP, s. 167/C5.

Dále jsme se setkali také s cvičeními, kdy studenti měli k frazému přiřadit odpovídající význam⁷⁷ či přiřadit k frazému frazém synonymní⁷⁸.

S dalšími dvěma typy cvičení jsme se setkali v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé*. V jednom z nich studenti vycházejí z informací uvedených v textu a mají rozhodnout, zda se názor autora článku shoduje s uvedenými frazémy, či nikoliv.⁷⁹ V tomto typu cvičení tak studenti procvičují samotné frazémy a zároveň také budují schopnost čtení s porozuměním. Poslední typ cvičení opět vyžaduje aktivní přístup studentů. Studenti mají za úkol uvedené frazémy vyjádřit jinak, přičemž pracovní instrukce nespecifikuje způsob tohoto vyjádření. Je tedy opět na učiteli a jeho tvořivém přístupu, zda se pokusí se studenty frazém vyjádřit nefrazeologickým spojením či jej (je-li to možné) nahradí frazémem synonymním.⁸⁰

2.3 Kritické zhodnocení zkoumaných učebnic

2.3.1 Nebojte se češtiny

V učebnici *Nebojte se češtiny* jsme našli celkem 333 frazémů, z toho 196 frazémů je možné přiřadit k tematickým okruhům, které jsou v učebnici obsaženy. Většina (124) těchto frazémů je však použita v kapitolách, které s frazémem tematicky nekorespondují. Frazémy jsou mnohdy užity nahodile a bez důkladného zvážení, na jaké místo (a jestli vůbec) frazém zařadit.

Z celkového počtu 333 frazémů je pak 190 frazémů ponecháno bez explicitního vysvětlení či dostatečného kontextu, jež by pomohl lexikální význam frazému objasnit. Většina frazémů je užita v tematicky zaměřených textech a absence sémantického výkladu frazémů může často vést k nepochopení celého textu či jeho podstatné části. S frazémy užitými v textu se dále již nepracuje, autoři učebnice tedy kladou důraz především na jejich pasivní znalost. Za úvodním textem následuje tabulka s lexikálními vysvětlivkami vztahujícími se k předchozímu textu. Často jsou

⁷⁷ NČ, s. 210/VII.; 237/III.; ČSVP, s. 148/C7.

⁷⁸ NČ, s. 237/IV.; ČSVP, s. 167/C4.

⁷⁹ ČSVP, s. 123/A5.

⁸⁰ ČSVP, s. 247/C6.

to právě frazémy, jejichž význam je takto upřesněn. Výběr těchto frazémů však považujeme za nedůsledný, mnohdy uvedený text obsahuje frazémy, které tabulka nezohledňuje (např. *hrát před někým divadlo, za dobrotu na žebrotu, vypařit se z hlavy, dorozumívat se rukama nohama, nebýt z cukru* aj.).

Dále se s frazémy setkáme v samostatných oddílech označených písmenem F. Jedná se o výčet běžných konverzačních frází a obrátů, které se mohou vyskytnout ve spojitosti s tematickým okruhem kapitoly. Zde se setkáváme s frazémy, které ve výpovědi plní určitou komunikativní funkci (např. *Trhni si nohou!, Jdi do prčic!, Jdi někam!* apod.). Tyto frazémy jsou rozčleněny dle toho, v jaké komunikační situaci se používají. Absence jejich sémantického výkladu však může opět činit studentům potíže při jejich použití. Studenti tedy budou vědět, že vyslovením frazémů *Nelámej to přes koleno!* či *Hod' to za hlavu!* udílí mluvčí komunikačnímu partnerovi radu nebo se jej snaží ovlivnit či přinutit k nějaké činnosti, ale význam frazémů (nedělat něco násilím/za každou cenu; nezabývat se tím) tak může studentům zůstat skrytý.

Také v gramatických a konverzačních cvičeních se objevují frazémy poměrně často, tato cvičení však primárně neslouží k osvojení frazeologického obrátu, ale k procvičení určitého gramatického jevu a s frazémem se dále již nepracuje. Takové zařazení frazému se nám jeví jako neúčelné, nepoukáže-li na jeho výskyt učitel, studenti jej v zápalu boje s gramatikou mnohdy ani nezaregistrují. Chybí zde tedy funkční propojení mezi probíranou gramatickou látkou a frazeologickou jednotkou. Studenti se tedy s frazémem opět seznamují pouze pasivně.

V učebnici nalezneme osm cvičení, která jsou primárně zaměřena na procvičování frazeologie. Tato cvičení nejsou příliš rozmanitá, opakují se jen 4 druhy cvičení, a to cvičení, kdy studenti mají vysvětlit význam frazémů⁸¹ (např. *má hroší kůži, je jako psí čumák, huba mu jede jako šlejiři, Kdo dřív přijde, ten dřív mele.* aj.), cvičení, kdy studenti k frazémům přiřazují jejich význam⁸² (*pracuje jako hodiny – pracovat přesně/spolehlivě*) či frazém synonymní⁸³ (*mluvit páté přes deváté – plácát nesmysly – mluvit kraviny*) a cvičení, kdy studenti doplňují slova tak, aby vznikl frazém⁸⁴ (např. *Jedl za a stejně byl hubený jako lunt.; Je naprosto hloupá. Má mozek.*).

Frazémy, jež jsou v učebnici zastoupeny nejpočetněji, jsou z tematického okruhu

⁸¹NČ, s. 27/II.; s. 53/IV.; 69/II.

⁸²NČ, s. 210/VII.; s. 237/III.

⁸³ NČ, s. 237/IV..

⁸⁴NČ, s. 209/VI.; s. 28/IV.

Osobní údaje (59), dále to byly okruhy Každodenní život (51), Zdraví a hygiena (35) a Vztahy s lidmi (34). Malé zastoupení frazémů pak bylo ve zbylých tematických okruzích, konkrétně Volný čas (9), Jídlo, pití (5), Nákupy (2), Počasí (1). Mezi frazémy obecné povahy pak převažují frazémy vyjadřující mentální procesy (23) a míru (18). Malé zastoupení mají frazémy vyjadřující čas (11), prostor (6) či frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje obtížnost situace či nějaký problém (4). Mezi frazémy s pragmatickou funkcí se nejčastěji vyskytovaly frazémy vyjadřující postoje (41) a frazémy ovlivňující průběh dějů (32). Nepatrné zastoupení pak měly frazémy užívané při společenském styku (2).

Mezi frazémy z osmi frazeologických cvičení jsou nejpočetněji zastoupeny frazémy z tematického okruhu Osobní údaje (29), a to konkrétně z podtémat Charakter a povaha (26), Tělesný vzhled (3). Dále to jsou frazémy pojící se s tematickým okruhem Každodenní život (28), a to konkrétně s podtématem Práce (24), Doma (3), Peníze (1). Dále to jsou např. frazémy spojené s okruhem Zdraví a hygiena (5), Vztahy s lidmi (4), Nákupy (1). V těchto cvičeních se také vyskytly frazémy obecného významu, a to frazémy vyjadřující míru (8), mentální procesy (8) a čas (1). Také se zde vyskytly frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje svůj postoj, a to konkrétně postoj hodnotící (9), frazémy, jimiž mluvčí udílí radu (4), a frazémy, jimiž mluvčí vyzývá komunikačního partnera k činnosti (1).

Rozbor tedy poukázal na tematicky nevyrovnané zastoupení frazémů v rámci jednotlivých okruhů.

Rozbor dále poukázal na nerovnoměrné rozložení frazémů v rámci celé učebnice, kdy se v rámci jedné kapitoly objeví hned několik frazeologických cvičení čítajících velké množství frazémů. V rámci kapitoly Chceme se poznat lépe to jsou dvě frazeologická cvičení⁸⁵ čítající 38 frazémů, v rámci kapitoly Hledáme práci to jsou opět dvě cvičení⁸⁶ dohromady o 40 frazémech. V jiných kapitolách se naopak s frazeologickými cvičeními nesetkáme vůbec.

Analýza dále poukázala na to, že se v učebnici opakuje pouze 24 frazémů. Z toho se dva frazémy opakují 5krát (*být to jedno/fuk; nemít cenu*), dva frazémy 4krát (*od rána do večera; nechat něco/někoho na pokoji*), tři frazémy 3krát (*přijít na kus řeči; mít něčeho až po krk; dát/dávat někomu/něčemu pokoj*) a sedmnáct frazémů se opakuje 2krát (*je jako by mu z oka vypadl; mít plné ruce práce; mít se jako doma; nuda*

⁸⁵ NČ, s. 27/II.; s. 28/IV.

⁸⁶ NČ, s. 209/VI.; s. 210/VII.

k ukousání; chodit s někým; dát někomu košem; vyvést někoho z míry; být bez sebe; nemocť popadnout dech; lít jako z konve; za žádnou cenu; nemít o něčem ani poněti; plácát nesmysly; dát si pokoj s něčím; na každého jednou dojde; seber si svých pět švestek a vypadni; nic si z toho nedělat).

Po důkladné analýze učebnice jsme dospěli k těmto závěrům:

- celkově učebnice obsahuje velmi vysoké množství frazémů, což je pravděpodobně způsobeno jejím konverzačním charakterem a hojným užíváním didaktických dialogických textů;
- v učebnici jsou explicitně vysvětleny jen vybrané frazémy, u mnoha frazémů nelze jejich význam vyvodit z kontextu;
- v porovnání s celkovým počtem frazémů je v učebnici nepřiměřeně malé množství frazeologických cvičení;
- frazeologická cvičení nejsou rozmanitá;
- užití frazémů v gramatických cvičeních je mnohdy neúčelné, pracovní instrukce se k frazémům nijak nevztahují;
- důraz je kladen především na pasivní znalost frazémů, schopnost tvořit frazémy a využít je v komunikační situaci je cvičena minimálně;
- frazémy jsou nepřiměřeně rozvrstveny do jednotlivých kapitol, v rámci jedné kapitoly jsou studenti frazémy doslova přehlceni, v jiné kapitole se s frazémy nesetkají vůbec;
- frazémy nejsou důsledně zakotveny v probíraných tematických okruzích, jejich užití v kapitole se jeví mnohdy jako nahodilé a nesystematické, studenti si tedy nemohou budovat vlastní frazeologický aparát vztahující se k danému okruhu;
- učebnice uvádí mnoho frazémů zakotvených v rozličných komunikačních situacích a plnicích konkrétní jazykové funkce, učebnice tedy při výuce zohledňuje pragmatický aspekt frazeologických jednotek;
- vybrané frazémy se na několika místech v učebnici vícekrát opakují, ve vyučování se tedy uplatní princip spirálovitosti, díky čemuž si studenti frazémy snáze osvojí.

2.3.2 Čeština pro středně a více pokročilé

V učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* jsme našli celkem 188 frazémů, z toho 125 frazémů lze přiřadit k tematickým okruhům obsaženým v učebnici. Přesto je 61 frazémů užito v kapitolách, se kterými frazémy tematicky nekorrespondují. Frazémy jsou tedy i v této učebnici mnohdy zařazeny do kapitoly nahodile a bez uvážení, zda by nebylo pro studenty vhodnější uvádět frazémy ve spojitosti s probíraným tematickým okruhem.

Z celkového počtu 188 frazémů je pak 160 frazémů ponecháno bez explicitního vysvětlení či dostatečného kontextu, jež by význam frazému objasnil. Frazémy se v učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* promítají do všech tří částí lekce. S frazémy se tak setkáme nejen v části, která je zaměřena na komunikování, práci s textem a rozšiřování slovní zásoby, ale také v části, která je orientována na prohlubování gramatiky, a v části svým způsobem nástavbové, v níž jsou prezentovány méně frekventované jevy za použití autentických textů. Uvedené frazémy však v učebnici nejsou explicitně vysvětleny, a pokud nejsou zasazeny do kontextu, který by objasnil jejich význam, studenti jsou opět odkázáni na svého učitele či na práci s frazeologickým slovníkem. Na konci učebnice je zařazen česko-anglický překladový slovníček, v němž je uvedený překlad i několika málo frazémů (např. *chodit s někým, jít na nervy, rovný chlap* aj.). Zařazení překladového slovníčku však nemůže plně nahradit absenci výkladu jednotlivých frazémů. Tak jako v učebnici *Nebojte se češtiny* i zde může absence výkladu jednotlivých frazémů způsobovat značné komplikace při porozumění textu.

Frazémy se rovněž objevují v různorodých gramatických a konverzačních cvičeních. Znalost frazeologie zde však není procvičována cíleně, cvičení slouží především na osvojení si určitého gramatického jevu a frazémům se tedy nevěnuje přílišná pozornost. Tak jako v učebnici *Nebojte se češtiny* i zde postrádáme funkční propojení mezi procvičovaným gramatickým jevem a frazeologickou jednotkou, pracovní instrukce se v drtivé většině případů k práci s frazémem vůbec nevztahují. Taková cvičení tedy opět kladou velký důraz na osobnost učitele a na jeho uvážení, jak se s frazémem v rámci cvičení vypořádat.

V učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* nalezneme 11 cvičení, která slouží výhradně k prohlubování znalostí frazémů a jejich procvičování. Tato cvičení nejsou

příliš rozmanitá, v učebnici se objevuje 6 druhů cvičení, z nichž se pouze jeden typ opakuje, a to dokonce 6krát. Mezi cvičeními jsou nejpočetněji zastoupena ta, ve kterých mají studenti vysvětlit význam frazémů⁸⁷. Mnohdy jsou tyto frazémy uvedeny bez jakéhokoliv kontextu (*Lidé si budou muset utáhnout opasky.*; *Jsme rádi, že už je ruka v rukávě.* apod.). Jinou možností práce s frazémy nabízí cvičení zaměřené na činnost čtení s porozuměním. Studenti mají na základě přečteného textu rozhodnout, zda se autor shoduje s tvrzeními v uvedených příslovích, či nikoliv⁸⁸. V jiném typu cvičení studenti přiřazují k uvedeným frazémům jejich významy⁸⁹ (např. *Pracovali o sto šest – s velkým nasazením; intenzivně*). V učebnici je zařazeno také velmi obtížné cvičení, kdy studenti doplňují chybějící člen dvouslovného frazému s *propriem* a následně jejich význam vysvětlují⁹⁰ (např. *Rozhodnout tuhle otázku, to se zdálo gordickým; Jeho politická minulost zůstává výrazným Kainovým*). Dalším typem je cvičení, kdy mají studenti za úkol vyjádřit uvedené frazémy jiným způsobem⁹¹ (např. *myslel na to ve dne v noci; chtěl to stůj co stůj; jeli cestou necestou* apod.). Posledním typem je cvičení, kdy studenti přiřazují k českým frazémům ekvivalentní latinské frazémy⁹² (*In vino veritas. – Ve víně je pravda.*). Frazémy užitá ve výše zmíněných cvičeních jsou však dle našeho názoru pro studenty až příliš obtížné a málo upotřebitelné v běžné komunikaci. Mnohdy jde o frazémy kulturně-historické, tzn. o frazémy, jež jsou součástí kulturní historie, kulturního dědictví národa a jeho kulturního života. Jde např. o frazémy antického a mytologického původu, biblické frazémy či kulturní frazémy cizojazyčného původu. Studenti neznají českého či evropského kulturního a historického kontextu budou mít s těmito frazémy značné potíže. Výběr kulturně-historických frazémů by měl být proto pečlivý a především účelný, vždy by se měl brát ohled na studenty a to, zda je pro ně zařazení takovýchto frazémů do výuky užitečné.

Cvičení, jež jsou primárně zaměřená na procvičování frazémů, jsou však v 7 případech uvedena ve třetí, tzv. nastavbové části jednotlivých lekcí. Frazeologie je zde tedy považována za učivo nadstandardní a studenti se s ní seznamují jen okrajově.

Frazémy, jež jsou v učebnici zastoupeny nejpočetněji, jsou z tematického okruhu

⁸⁷ČSVP, s. 86/C3, C5, C6; s. 90/A8; s. 108/A3; s. 167/C4.

⁸⁸ČSVP, s. 123/A5.

⁸⁹ČSVP, s. 148/C7.

⁹⁰ČSVP, s. 167/C5.

⁹¹ČSVP, s. 247/C6.

⁹²ČSVP, s. 167/C4.

Počasi (32), dále to byly okruhy Vztahy s lidmi (21), Osobní údaje (19), Každodenní život (19), Volný čas (15). Malé zastoupení frazémů pak bylo ve zbylých tematických okruzích, konkrétně Zdraví a hygiena (8), Jídlo, pití (7), Nákupy (4). Mezi frazémy obecné povahy pak převažují frazémy vyjadřující a míru (10) a čas (9). O něco nižší zastoupení mají frazémy vyjadřující prostor (6), mentální procesy (5) či frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje nějaký problém (2). Mezi frazémy s pragmatickou funkcí se vyskytovaly frazémy vyjadřující postoje (10) a frazémy ovlivňující průběh dějů a věcí (5).

Mezi frazémy, jež jsou uvedeny v 11 frazeologických cvičeních, jsou nejpočetněji zastoupeny frazémy z tematického okruhu Počasí (20). Druhou nejpočetnější skupinu tvoří frazémy, jež obsahují proprium (11). Dále to jsou frazémy z okruhu Vztahy s lidmi, a to konkrétně z podtématu Vztahy (10). Zastoupeny zde byly také frazémy z těchto okruhů: Jídlo a pití (5); Osobní údaje (4), a to z podtémat Charakter a povaha (3), Tělesný vzhled (1); Každodenní život (5), a to Práce (2), Doma (2), Příjem (1) a Zdraví (2). V těchto cvičeních se také vyskytly frazémy obecného významu, a to frazémy vyjadřující čas (5), mentální procesy (2), míru (2), prostor (1) a frazémy vyjadřující obtížnost či problém (2). Také se zde vyskytly frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje svůj postoj, a to konkrétně postoj hodnotící (3), frazémy, jimiž mluvčí udílí radu (1), frazémy, jimiž mluvčí vyjadřuje souhlas či nesouhlas (1), a frazémy, jimiž mluvčí vyzývá komunikačního partnera k činnosti (1).

Důkladný rozbor opět poukázal na nevyrovnané zastoupení frazémů z jednotlivých tematických okruhů. Nejpočetnější zastoupení mají v učebnici frazémy týkající se počasí. To je dáno také velkým počtem pranostik, které se v kapitole s názvem Počasí, roční doby, tradiční svátky vyskytly. Užívání pranostik v běžné komunikaci je však velice ojedinělé, mnohé z uvedených pranostik se již ocitly na samotné periférii slovní zásoby (*Když v prosinci mrzne a sněží, úrodný rok na to běží.; Mikuláš splachuje břehy; Do Vánoc huj, od Vánoc ouvej!*)⁹³. Vysoké množství pranostik v učebnici se nám tedy jeví jako nadbytečné, při výběru rozsahu a objemu nové slovní zásoby by měl být vždy brán zřetel na možnosti jejího využití v komunikační situaci s ohledem na potřeby studentů.

Frazeologická cvičení jsou v učebnici rozložena nerovnoměrně, v rámci jedné kapitoly se setkáme až se třemi cvičeními⁹⁴, v jiných kapitolách se s frazeologickým

⁹³ ČSVP, s. 85.

⁹⁴ ČSVP, s. 86/C3, C5, C6.

cvičením nesetkáme vůbec. Studenti jsou tak v rámci jedné kapitoly frazémy doslova přehlčeni. Rovnoměrnější rozložení frazeologických cvičení do několika kapitol by jistě nebylo na škodu.

Analýza dále poukázala na to, že se v učebnici opakuje pouze 7 frazémů. Všechny tyto frazémy se opakují pouze 2krát (*dobít baterky; brát někomu vítr z plachet; sedá eminence; mít hlad jako vlk; ani psa by tam nevyhnal; dívat se na všechno černě*).

Po důkladné analýze učebnice jsme dospěli k těmto závěrům:

- celkově učebnice obsahuje dostatečné množství frazémů;
- význam frazémů není nikde vysvětlen, sémantický výklad musí podat učitel;
- užití frazémy často nestojí v jádru slovní zásoby, mnohdy jde o frazémy, jejichž užití je omezeno na styl odborný, umělecký či publicistický, a pro zahraniční studenty tedy nejsou uplatnitelné v běžných komunikačních situacích⁹⁵;
- v učebnici nalezneme vzhledem k celkovému počtu frazémů přiměřené množství frazeologických cvičení;
- frazeologická cvičení nejsou rozmanitá;
- užití frazémů v gramatických cvičeních je mnohdy neúčelné, pracovní instrukce se k frazémům nijak nevztahují;
- důraz je kladen především na pasivní znalost frazémů, schopnost tvořit frazémy a využít je v komunikační situaci je cvičena minimálně;
- frazémy a frazeologická cvičení jsou nepřiměřeně rozvrstveny do jednotlivých kapitol;
- učebnice obsahuje také kulturně-historické frazémy a kulturní frazémy cizojazyčného původu, jež mohou zahraničním, zvláště pak mimoevropským, studentům činit značné potíže;
- frazémy nejsou důsledně zakotveny v probíraných tematických okruzích, jejich užití v kapitole se jeví mnohdy jako nahodilé;
- vybrané frazémy se opakují maximálně 2krát, a to pouze v několika málo případech, čímž se snižují šance studentů si frazém osvojit a užívat jej v komunikaci.

⁹⁵ Domníváme se, že je to částečně způsobeno hojným využíváním autentických textů právě z oblasti umělecké či publicistické.

Přes výše uvedené výhrady rozbor uzavíráme konstatováním, že obě učebnice poskytují dostatek materiálu a podnětů, a to nejen k základnímu obeznámení se s frazeologií, ale také k jejímu praktickému výcviku. Práce s frazémy by však v učebnicích měla být cílená a systematictější. Z pohledu frazeologie je v obou učebnicích kladen vysoký nárok na učitele, jelikož tato látka není v učebnicích pevně zakotvena. Nesmíme proto opomenout, že tvůrčí a aktivní přístup učitele k frazeologii je zde klíčový. Učitele češtiny pro cizince musí především zajímat sémantická stránka frazeologických jednotek a s ohledem na to musí zvážit, jaké frazémy, kdy a jak zařadit do výuky účelně, systematicky, přiměřeně a především tak, aby to bylo užitečné pro studenty. Z poznatků, které jsme z analýzy získali, budeme vycházet při tvorbě vlastního souboru cvičení pro výuku frazeologie.

3. DIDAKTICKÝ MATERIÁL PRO VÝUKU

FRAZELOGIE V HODINÁCH ČEŠTINY PRO

CIZINCE

V této kapitole uvedeme návrh, jakým způsobem lze frazémy ve výuce češtiny pro cizince využít. Nebudeme vytvářet pracovní listy, které jsou pojmány jako materiál na jednu vyučovací jednotku, ale pokusíme se vytvořit takový materiál, který bude mít co nejširší použití bez ohledu na to, jak intenzivní kurz je a jakou má hodinovou dotaci. Budeme vycházet z tematických okruhů stanovených Společným evropským referenčním rámcem a k nim pak vytvoříme různé typy úloh.⁹⁶ Domníváme se totiž, že setkají-li se studenti s frazémou v rámci jednotlivých tematických okruhů, je pro ně jejich zapamatování a následné osvojení jednodušší, než když se s frazémou setkávají v učebnici zcela nahodile.

Většina současných učebnic češtiny pro cizince více či méně reflektuje tematické okruhy stanovené Společným evropským referenčním rámcem a učitel tedy může v rámci probíraného tematického okruhu v učebnici použít i námi vytvořený materiál.

Soubor frazeologických cvičení bude vytvořen na základě kritického zhodnocení analyzovaných učebnic, přičemž se v něm pokusíme vyvarovat uvedených nedostatků a naopak do něj zahrneme i ty aspekty, jež v učebnicích absentovaly. Námi vytvořený materiál by měl přispívat k rozvoji všech jazykových dovedností, tj. čtení s porozuměním, psaní, poslechu s porozuměním a mluvení. Jednotlivá cvičení budou také orientována na různé jazykové plány češtiny (plán lexikální, syntaktický, stylistický, morfologický a fonetický).

Materiál bude koncipován takovým způsobem, aby bylo možné velkou část úloh vyplňovat samostatně a výběr cvičení nebyl podmíněn vyplněním cvičení předchozích (u vybraných cvičení je však tato podmíněnost účelná). Učiteli tak bude ponechána vysoká míra volnosti v tom, kolik a která cvičení bude se studenty

⁹⁶ Po námi provedené analýze učebnic a excerpti frazémů jsme zjistili také potřebu seznámit studenty s běžnými frazémami, které vypovídají o obecných pojmech, nejčastěji času, prostoru a míře. V hojném počtu jsme se setkali také s výskytem frazémů s jinou jazykovou funkcí než sdělnou, proto i těmto frazémám budeme naši pozornost věnovat.

v rámci tematického okruhu vyplňovat. Přesto budeme při tvorbě vlastního souboru cvičení respektovat princip „od jednoduššího ke složitějšímu“ tak, aby bylo možné frazeologická cvičení využít ve všech fázích výuky.

Uvědomujeme si rozdílné potřeby studentů (i učitelů) u kurzů s nízkou hodinovou dotací (např. 1 či 2 vyučovací jednotky týdně) a u kurzů intenzivních či semiintenzivních, u kterých je hodinová dotace podstatně vyšší a výuka probíhá v několikahodinových blocích. U kurzů s vysokou hodinovou dotací roste potřeba studenty častěji aktivizovat, vnést do jazykového vyučování hru, vtip a rozptýlení. A právě s tímto záměrem bude náš materiál tvořen.

Stěžejním cílem naší diplomové práce je ukázat, jakým způsobem lze frazeologii do vyučování češtiny pro cizince zapojit. Není v naší moci v rámci rozsahu diplomové práce vytvořit vyčerpávající materiál, který by zahrnoval všechny tematické okruhy stanovené Společným evropským referenčním rámcem. Proto jsme svou pozornost zaměřili pouze na ty okruhy, které se v učebnicích vyskytují nejběžněji. Náš výukový materiál tedy zahrnuje tematické okruhy Osobní údaje; Vztahy mezi lidmi; Každodenní život a práce; Nákupy, móda, jídlo a pití; Počasí; Zdraví a hygiena a Volný čas.

Materiál obsahuje také frazémy vztahující se k vyjádření prostoru, času, míry a také některé frazémy, pomocí nichž mluvčí vyjadřuje odmítnutí, udílí rady komunikačnímu partnerovi nebo jimi vyjadřuje své hodnocení. Tyto frazémy jsme do našeho materiálu zařadili na základě excerpovaných frazémů z analyzovaných učebnic, kde jsme zjistili vysokou frekvenci jejich užití. Domníváme se tedy, že alespoň s těmi nejběžnějšími frazémy z těchto rovin by bylo vhodné studenty seznámit, jelikož jejich užití není vázáno na specifickou komunikační situaci (jak je to běžné u frazémů z tematických okruhů), ale studenti se s nimi mohou setkat prakticky kdykoliv. Uvědomujeme si také značný rozsah našeho materiálu a vysoký počet uvedených frazémů. Vyžadovat proto po studentech znalost všech uvedených frazémů v rámci tematického okruhu by bylo zcela nepřiměřené a neúčelné. Z tohoto důvodu jsou ty frazémy, které by studenti měli ovládat aktivně, označeny hvězdičkou (*). Ostatní frazémy jsou určeny především k rozvoji pasivní slovní zásoby studentů.

Musíme zde však zdůraznit roli učitele, který by měl k materiálu přistupovat tvůrčím způsobem a s ohledem na své studenty.

Metodický komentář k problematickým cvičením uvádíme v následující kapitole.

3.1 Metodický komentář k frazeologickým cvičením

Níže uvedeme metodický komentář k vybraným frazeologickým cvičením, která považujeme za problematická a pokládáme za vhodné je doplnit dalším návodem.

Obecně v našem materiálu klademe důraz na to, aby studenti pracovali samostatně a role učitele spočívala především v poskytování námětů pro diskuzi, její moderování, kladení doplňujících otázek a vysvětlování obtížných frazeologických spojení (nejlépe opisem tak, aby sami studenti přišli na jejich význam).

Z didaktických pomůcek studenti v hodinách využijí frazeologické slovníky, audiovizuální techniku a přístup k internetu.

Jako poměrně náročný můžeme chápat **úkol č. 4** z okruhu **Osobní údaje**, ve kterém studenti tvoří vlastní přirovnání dle uvedených morfologických kategorií. Bude-li cvičení studentům činit potíže, je možné zvolit jednodušší variantu – studenti ve frazeologickém slovníku hledají přirovnání odpovídající uvedenému modelu. U **úlohy č. 5** doporučujeme, aby učitel studenty upozornil na vyšší či nižší míru synonymity uvedených frazémů a především na jejich expresivitu. **Cvičení č. 8** rozvíjí dovednost psaní a slouží k nácviku aplikace frazémů v komunikaci. Zde by měl učitel studentům vysvětlit, že není nutné, aby byl frazém v textu explicitně obsažen. Důležité je především to, aby studenti správně pochopili význam frazému a svým textem to demonstrovali.

U **cvičení č. 6** z okruhu **Každodenní život, práce** by měl učitel studenty upozornit na to, že mnohá přísloví jsou rýmovaná. Cvičení by pak studentům nemělo činit větší obtíže. Při následném určování druhů vedlejších vět mohou studenti uvádět další příklady přísloví s větou podmětnou/předmětnou nebo učitel může sám uvést další přísloví, ve kterých budou studenti určovat druhy vedlejších vět (*Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*; *Kdo se bojí, nesmí do lesa.*; *Koho chleba jíš, toho píseň zpívej.* apod.).

Předpokládáme, že **cvičení č. 1** z okruhu **Nákupy, móda, jídlo a pití** bude problematické také z toho důvodu, že písnička obsahuje mnoho slov, která nejsou v každodenní komunikaci běžná (putna, kutna, uhlíř apod.). Proto by učitel měl být trpělivý a písničku pouštět opakovaně. Po třetím poslechu učitel se studenty text zkontroluje a vysvětlí význam neznámých slov. Učitel může přidat informace o Janu

Werichovi a jeho vlivu na českou kulturu (studenti budují sociokulturní kompetenci). **Cvičení č. 5** je možné variovat tak, že učitel uvede několik slov týkajících se tematického okruhu Nákupy, móda, jídlo a pití, k nimž budou studenti dohledávat frazémy (dort, chléb, med, špek, rukavice, rukávy, sukně apod.). Učitel by měl však pečlivě projít všechny vyhledané frazémy a důsledně vysvětlit jejich význam a uvést k nim příklady. Frazémy obsahující klíčové slovo totiž svým významem tematickému okruhu odpovídat vůbec nemusí (*všude chleba o dvou kůrkách, sednout někomu na špek, držet se máminých sukní* apod.).

U **cvičení č. 2** z tematického okruhu **Zdraví a hygiena** by měl učitel respektovat dvě správná řešení – *Všeho moc škodí; Čistota půl zdraví (a špína celé!)*. **Úkol č. 9** může učitel ztížit tak, že zadá studentům konkrétní zdravotní problémy, jaké pacienti mají (bolí je hlava, mají horečku, mají nateklé nohy apod.). Studenti tak pracují s frazeologickým slovníkem a hledají frazémy, jež se s těmito problémy pojí.

Před vyplněním **úlohy č. 6** z tematického okruhu **Volný čas, dovolená, cestování** je vhodné se studenty zopakovat, jaké prepozice se pojí s kterým pádem. V souvislosti s frazémem *jdu na jedno* může učitel podotknout, že o něm mezi cizinci už kolují vtipy – označují jej za největší českou lež (spolu s větou *Dopiju a jdu*).⁹⁷

U **cvičení č. 4** z tematického okruhu **Počasí, roční období** klademe důraz na to, aby učitel studentům zpočátku nevysvětloval význam pranostik. Studenti nejdříve v kalendáři dohledají den a měsíc, ke kterému se pranostika váže. Na základě toho budou schopni význam mnohých pranostik odhadnout sami. Ve **cvičení č. 5** učitel poukáže na skutečnost, že se často pranostiky rýmují. Studenti pak doplňují slova do frazémů tak, aby se rýmovaly a dávaly smysl. V této fázi není důležité vytvořit správné znění frazému, je možné, že vzniknou aktualizované podoby původních frazémů. Učitel by měl klást důraz na tvůrčí práci a logické myšlení studentů. Po opakovaném poslechu písně ze **cvičení č. 9** učitel studentům vysvětlí, co je to personifikace, a vyzve je, aby příklad personifikace našli v písni.

V kapitole **Čas, míra, prostor, frazémy dle jazykových funkcí** doporučujeme pozastavit se u **cvičení č. 6**. Učitel se po určení správného literárního žánru studentů zeptá, jaké české pohádky znají, a může s nimi zahájit na toto téma konverzaci. Cvičení opět přispívá k budování sociokulturní kompetence. Je možné přehrát

⁹⁷ S tímto jsem se setkala v praxi při výuce španělského studenta, jenž byl v Olomouci na studijním programu Erasmus.

studentům také ukázky pohádek či pohádkové písničky a navodit tak atmosféru pro následující tvůrčí cvičení. U **cvičení č. 9** učitel dohlíží na přiměřenost vytvořené komunikační situace, ve které byl frazém použit (formální vs. neformální komunikace apod.).

3.2 Osobní údaje

1. **Stručně popište a charakterizujte** (zaměřte se na povahové rysy, ale také na fyzický vzhled):

- **ideální partnerku/manželku**

- **ideálního partnera/manžela**

- **starého člověka**

- **malé dítě**

2. **Vyberte přirovnání, která se shodují s vašimi charakteristikami:**
(např. ideální partnerka má krásné modré oči – má oči jako pomněnky)

být holka jako lusk, mít srdce jako kámen, být moudrý jako sova, být zvědavý jako opice, být kulatý jako soudek, být silný jako medvěd, mít oči jako studánky, mít vlasy jako stříbro, být líný jako veš, mít nos jako skobu, být hebký jako samet, být jako urvaný ze řetězu, být zdravý jako ryba, být ošklivý jako ropucha, mít hřívu jako lev, být štlhlý jako proutek, mít zuby jako perličky, mít vlasy jako mléko, mít rty jako maliny, být jako kulička, být urostlý jako jedle, být malý jako cvrček, být krásná jako bohyně, být nevinný jako andílek, být starý jako Abrahám, být jako z divokých vajec, být chytrý jako liška, být pracovitý jako včela, být otravný jako komár, růst jako z vody, být jako věchýtek, být moudrý jako Šalamoun, být lehký jako pířko

3. Doplňte pravou stranu přirovnání:

páv, studánky, rádio, zvon, opice, uhel, obrázek, slon, prase, stěna

*Je pěkná jako

Má oči jako

Má vlasy černé jako

Má hlas jako

Je pyšný jako

*Je špinavý jako.....

Je chytrý jako

Je bledá jako

Je velký jako

Je drzá jako

4. Utvořte dvě vlastní přirovnání podle modelu:

sloveso + přídavné jméno + **jako** + podstatné jméno

_____ + _____ + **jako** + _____
_____ + _____ + **jako** + _____

5. Přiřaďte k obrázkům následující frazémy:

být hubený jako lunt, být krev a mlíko, být jako proutek, *být při těle, *být tak akorát, být (pěkně) oplácáný, být hubený jako tyčka, být vypasený (jako prase), být jako vyžle, být širší než delší, být kus ženský, *být kost a kůže, být pěkně stavěný, být vyžraný

6. Spojte synonymní frazémy a vysvětlete jejich význam:

neublížít ani mouše	*být v pohodě
mít ostrý jazyk	*Jablko nepadne daleko od stromu.
*být padlý na hlavu	být dobrák od kosti
mít všech pět pohromadě	být držgrešle/škudla
myslet si, že sežral všechn rozum	mít rozum na pravém místě
být k nakousnutí	*mít proříznutou hubu/pusu
být v letech	mít o kolečko víc
nechat si pro korunu vrtat koleno	nosit bradu/nos vysoko
být v cajku	mít hezký kukuč
Jaká matka, taková Katka.	pamatovat nějaký ten pátek

7. Dokončete věty:

Ten muž je vysoký a silný. Je to *chlap jako *strom / hora / dům*.

Je hrozně zvědavý. Neujde mu ani *kočka / pes / myš*.

Asi není zdravá. Vypadá, jako by utekla hrobníkovi z *auta / lopaty / rakve*.

Ani on přece není dokonalý. Je to taky chlap z *masa a kostí / krve a potu / vody a kůže*.

Je moc mladý a nezkušený. Ještě mu teče mlíko po *košili / bradě / prsou*.

Je to moc přitažlivá žena. Stála by za *hřích / všechny moje peníze / starou belu*.

Podobá se svojí matce. Je, jako by jí z oka *vylezla / vyskočila / vypadla*.

Je nějaká rozcuchaná. Je, jako by proletěla *roštím / oknem / vichřicí*.

8. Napište příběh na téma: *Jablko nepadne daleko od stromu. / Jaká matka, taková Katka.*

3.3 Mezilidské vztahy

1. Přečtěte si následující text:

Tichá domácnost jako způsob trestání partnera

Čas od času se pohádá každý pár. Pokud naleznou řešení, pak to partnerům obvykle pomůže. Pročistí se vzduch. Problém nastane v okamžiku, kdy se jeden začne cítit ukřivděně, a místo dialogu, který by konflikt mohl vyřešit, začne mlčet. Mlčení je v podstatě určitá forma vzdoru i trestu. Člověk, který si je jistý svou pravdou a nechce ustoupit, se uchýlí k tichu, a to za účelem toho, že chce druhého donutit, aby ustoupil. A zároveň mu chce dát pořádně za vyučenou.

Jak na ticho reaguje druhý

Nejprve je jedinec, který se neurazil, vzteky bez sebe, protože mu prostě nejde do hlavy, proč s ním partner (partnerka) nemluví. Následuje prosba o odpověď, a pokud ani to mlčení neprolomí, pak nastává rezignace i toho druhého. Čím déle takové ticho trvá, tím více se oba aktéři v konfliktu přestávají orientovat a po pár dnech už jen vědí, že spolu prostě nemluví.

Tichá domácnost rozhodně partnery nesblíží, ale ve většině případů jen oddaluje. A lidé by si měli uvědomit, že dlouhé mlčení může být začátek konce. Jelikož ne každý je schopen tyto stavy přenést přes srdce. Negativní dopady má takové chování i na děti, kterým dle psychologů škodí více než tzv. italská domácnost. Hlasitá, ale přitom srozumitelná výměna názorů je prý pro dítě pochopitelnější, než naprosté ticho.

Jak řešit situaci

Mlčící jedinec by si měl položit otázku, co ho k mlčenlivosti vede a jaký to má mít cíl. Zda chce toho druhého potrestat, ranit či vychovat. A čeho tím nakonec dosáhne. Ve skutečnosti je mlčení sice možná forma trestu, ale nikdy nefunguje jako výchovný prostředek. Tudíž pokud bude člověk chtít, aby partner nějakou chybu nikdy neopakoval, pak by si s ním měl promluvit mezi čtyřma očima a vysvětlit mu, co ho trápí, co mu vadí, čím mu bylo ublíženo. Jedině tak dosáhne nápravy.

Adaptováno dle textu *Tichá domácnost jako způsob trestání partnera*. In: Novinky.cz [online]. 17. 2. 2014 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/327082-ticha-domacnost-jako-zpusob-trestani-partnera.html>>.

2. Najděte v textu frazémy, které mají následující významy:

neshoda partnerů projevující se tím, že se spolu často a velmi vášnivě hádají	zůstat nepochopený/nepochopitelný a nepřijatelně těžký či nevysvětlitelný	bod, kdy se situace začíná měnit k horšímu a stává se neudržitelnou
neshoda partnerů projevující se tím, že spolu načas nemluví	potrestat někoho a odnaučit ho tím něco takového znovu udělat	být krajně vzteklý, prudce se rozčilovat a nevládat se
zmizení napětí mezi lidmi, zvláště po výměně názorů	v nepravidelných opakovaných, ale spíše řídkých intervalech v blíže neurčenou dobu	nepřetržitě zvyšování míry trvání či intenzity děje
nemocet se s něčím vyrovnat	promluvit si s někým důvěrně	

3. Diskuze

Zažili jste někdy **tichou* nebo **italskou domácnost*? Jaká byla příčina? Jak jste situaci vyřešili? Co je podle vašeho názoru lepší a proč?

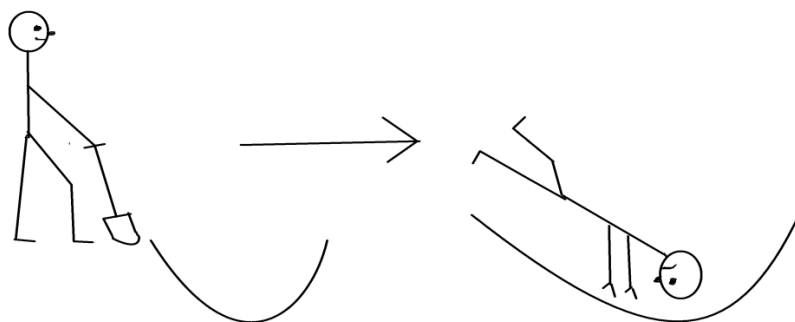
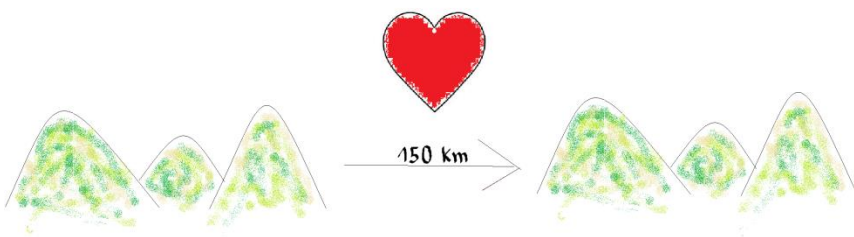
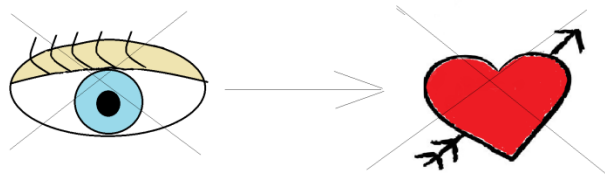
Jaké mohou mezi lidmi vznikat vztahy? S jakými emocemi se pojí?

4. Znáte nějaké frazémy vyjadřující mezilidské vztahy? Doplňte tabulku.

(řídíte na základě toho, zda vyjadřují vztah velmi pozitivní ++, spíše pozitivní +, neutrální +/-, spíše negativní -, velmi negativní --)

++	+	+/-	-	--
	nabídnout někomu pomocnou ruku			vrazit někomu nůž do zad

5. Jaké frazémy vyjadřují následující obrázky? Vysvětlete jejich význam.

6. Zařad'te následující frazémy do tabulky podle jejich významu:

být spolu; snést *někomu modré z nebe; dát někomu košem; být zbouchnutá; táhnout to spolu; poslat někoho do háje; dostat se/vlét do chomoutu; dát se/nechat se uhnat/ulovit; udělat mu/jí, co mu/jí na očích vidí; dát někomu kopačky; *být v jiném stavu; *rozejít se s někým; dát za někoho duši; být v tom; dát někomu kvinde; *chodit s někým; uvázat si ženskou na krk; pustit někoho k vodě; mít vážnou známost s někým; *udělat pro někoho první poslední; poslat někoho k šípku; být v jináči; být někomu oddán tělem i duší

odmítnout někoho, ukončit intimní vztah s někým	být těhotná	mít s někým nebo spolu intimní vztah	oženit se	obětavě někoho milovat

7. Vysvětlíte vlastními slovy význam frazémů.

Napište příběh, který bude obsahovat minimálně 3 frazémy (můžete využít i frazémy z předchozích cvičení):

být (s někým) na nože/na kordy

prolomit ledy

*požádat někoho o ruku

*zamotat někomu hlavu

žít s někým pod jednou střechou

táhnout za jeden provaz

vyjít někomu vstříc

obrátit se k někomu zády

jednat s někým v rukavičkách

úhlavní nepřítel

V nouzi poznáš přítele.

*znát někoho jako své boty

padnout si (s někým) do noty

vykopat válečnou sekeru

házet na někoho špínu

poslat někoho do horoucích pekel

držet basu

jít od sebe

3.4 Každodenní život, práce

1. Přečtěte si následující text

Kdybych byla despotou, aneb.....

Je to asi tři roky, co mi kamarádka Hanka dohodila brigádu. Nebyla to sice žádná velká dřina, ale bylo to únavné, protože jsme byly celý den na nohou. Hanka měla za úkol vzít čtyři krajíce chleba, vložit je do stroje mezi dvě igelitové fólie, stisknout páku a stroj fólii svařil. Hanka páku zdvihla a pás odvezl zabalenou porci dál. To já měla práci pestřejší. Vložit bochník chleba do kráječe, nakrájený přistrčit Hance k ruce, přeběhnout na druhý konec linky, porce chleba ve fólii odebrat z pásu a uložit do přepravky. A tak pořád dokolečka, od rána až do večera. Byla to prostě pakárna. Pak přišla řeč na to, pro koho ten chleba balíme. Prý pro vězně. Nevěřicně jsem nad tím kroutila hlavou. Jak je možné, že si vězni žijí na cizí útraty?

Kdybych byla despotou, vydala bych takovýto zákon: Vězni se v maximální možné míře musejí postarat sami o sebe. Řekla bych: „Tady máte pec, tady máte stroje na mísení těsta, tady je mouka, voda, kvásek, a tady jsme vám pozvali mistra pekaře.“ A teď, pánové nebo dámy, dělejte, co umíte. Že ten chleba zpočátku nestojí za nic? To je váš problém. Dokud se to nenaučíte, budete jíst mizerný chléb. A dám za to krk, že by se to naučili raz dva.

Za vykonanou práci by byl vězňům umazáván dluh za věznění, který tak jako tak mnozí nikdy nezaplatí.

Stejně by to mělo být i s vařením, praním prádla či žehlením. Já vím, že každá spřátelená firma za příslušný peníz ráda uvaří, vypere, vyžehlí a vše dodá vězňům až pod nos. Ale proč by se měly zbytečně peníze vyhazovat oknem? Určitě se najde mnoho vězňů, co nemají do čeho píchnout a prádlo jistě zvládnou nastrkat do praček, usušené vyndat, vyžehlít a poskládat, aniž by se u toho předřeli. Totéž by se mohlo praktikovat i v jiných profesích. Neteče voda? Nesplachuje záchod? Vypadly pojistky, odešla televize, rezaví mříže, opadává omítka, je potřeba vymalovat? Ať mi nikdo netvrdí, že se ve věznicích nenajde šikovný instalatér, elektrikář, zedník, malíř, obkladač atd. A když se nenajde, najde se někdo, kdo to vězně naučí.

A vězeň by po odpykaném trestu odcházel do civilu třeba i s výučním listem v kapse. A hlavně by věděl, že si dokáže sám vydělat na chleba a že může být společností přece jen nějak užitečný. To je pocit k nezaplacení.

Volně adaptováno dle textu Zdeňky Keclíkové *Bez práce nejsou koláče*. In: Pište-povídky [online]. 9. 7. 2012 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.piste-povidky.cz/autorske-dilo/95595>>.

2. Vyberte vhodné dokončení nadpisu:

práce neuteče, nemá nožičky

líná huba, holé neštěstí

*bez práce nejsou koláče

*práce kvapná málo platná

3. Souhlasíte s hlavní myšlenkou textu? Jaká pozitiva a negativa má navrhaný způsob řešení?

4. Najděte v textu frazémy, které mají následující významy:

pracovat ve stoje bez možnosti si sednout či odpočinout	celý den	bylo to k zbláznění
vyjadřovat pochybnost/údiv nad něčím	nechat se vydržovat, podporovat a žít příživnický	ukázat své schopnosti a samostatnost, najít vlastní řešení
být bezcenný, špatný	být o něčem plně přesvědčený	naučit se/udělat něco velmi rychle
utrácet peníze za zbytečné věci	nemít žádnou práci a nic nedělat	dokázat se sám uživit

5. Které z frazémů vyjadřují pozitivní vztah člověka k práci a které negativní?

*dře jako mezek; dělá jako na cizím; je do práce jako čert; pracuje jako hodiny; dělá jako na běžícím páse; vyhýbá se práci jako čert kříži; maká jako šroubek; *má obě ruce levé; je to nemakačenko; *je jako zpomalený film; *je pilný jako včelička; dělá, jako že dělá; práce mu smrdí; pracuje, až se z něj kouří; pracuje jako stroj

pozitivní přístup k práci	negativní přístup k práci

6. Vyberte vhodné dokončení přísloví a vysvětlete jejich význam.

nezkazí, doskáče, nespádl, hotovo, platná, zítřek, člověka, řež, zelení, dno

U podtržených přísloví určete typy vedlejších vět.

Komu se nelení, tomu se

Kdo nic nedělá, nic

Ranní ptáče dál

Práce šlechtí

Práce kvapná málo

Řemeslo má zlaté

*Co můžeš udělat dnes, neodkládej na

S chutí do toho a půl je

Dvakrát měř, jednou

*Žádný učený z nebe

7. Co znamená, když se řekne:

Je v práci ve dne v noci.

Leze to do peněz.

- a.) Pracuje vždy jen ve dne.
- b.) Chodí do práce každou noc.
- c.) Pracuje neustále.

- a.) Je to kvalitní.
- b.) Je to levné.
- c.) Je to drahé.

Nemám ani vindru.

Měla jsem v práci blázinec.

- a.) Nemám hlad.
- b.) Mám moc peněz.
- c.) Nemám žádné peníze.

- a.) Pracovala jsem v blázinci.
- b.) Měla jsem spoustu práce.
- c.) Nemám dobré vztahy s kolegy.

8. Pokuste se sestavit příběh s těmito frazémy:

být v jednom kole; bez práce nejsou koláče; nemít ani na chleba; mít sto chutí s tím praštit; mít plat jako král; nejdřív práce, potom zábava

3.5 Nákupy, móda, jídlo a pití

1. Poslechněte si písničku a doplňte diakritická a interpunkční znaménka:

Saty delaj cloveka

Je to tak treba je to k nevire
ze z biskupa putna dela uhlire
Je to tak treba je to k nevire
ze kutna dela mnicha krunyr rytire

Je to pravda odveka saty delaj cloveka
kdo je nema at od lidi pranic neceka
Dokavad jsme nahati od hlavy az po paty
nikdo nevi kdo je chudy a kdo je bohaty

Podle kabatu se svet meri
lhari ve fraku kazdy veri

Protoze je to pravda odveka
saty delaj cloveka
kdo v hadrech ceka na stesti
ten se naceka

Werich, J. *Šaty dělají člověka*. In: Youtube [online]. 13. 12. 2010 [cit. 3. 4. 2014]. Dostupné z:
<<http://www.youtube.com/watch?v=Um7NgSrztI>>.

2. Souhlasíte s tvrzením, že **šaty dělají člověka*?

Jaký máte vy vztah k módě? Myslíte si, že je důležité to, jak se člověk obléká? Proč? Musíte v práci či ve škole dodržovat nějaký dress code? Stalo se vám někdy, že jste se nevhodně oblékli a lidé se na vás dívali *skrz prsty*?

3. Co znamená, když se řekne...

Ty šaty ti padnou jako ulité!

- a.) Šaty ti moc sluší.
- b.) Šaty ti jsou velké.
- c.) Šaty ti jsou malé.

c.) Malé černé šaty jsou nadčasové a budou v módě vždy.

**Nemám nic na sebe, chodím v samých hadrech.*

*Koupil jsem to *za babku.*

- a.) Koupil jsem to velmi levně.
- b.) Koupil jsem to od staré paní.
- c.) Byl to směnný obchod.

a.) Nemám žádné oblečení a nemám peníze.

b.) Mám jen staré a ošklivé oblečení.
c.) Sice nemám nové oblečení, ale s tím starým jsem spokojená.

*Mám to *na sekyru.*

- a.) Vyměnila jsem zboží za sekyru.
- b.) Koupila jsem to na dluh.
- c.) Dostala jsem to zadarmo.

Nejraději nakupuju na bleším trhu.

- a.) Nejraději nakupuju na trzích s použitým zbožím.
- b.) Nejraději nakupuju na zvířecích trzích.
- c.) Nemám rád nakupování.

Malé černé nikdy nevyjdou z módy.

- a.) Malé černovlasé ženy se budou mužům líbit vždy.
- b.) Malé černé kabelky se stále nosí, přestože už nejsou v módě.

4. **Poslechněte si ukázkou.** V ukázce uslyšíte slovní hříčku, která vznikla na pozadí známého přísloví. O které přísloví se jedná a jak mu rozumíte? Uved'te příklad:

<http://www.impuls.cz/clanky/2009/01/hlad-je-nejlepsi-kuchar/> (od 35. vteřiny)

Hlad je nejlepší kuchař. In: Mezi námi děvčaty [online]. 29. 1. 2009 [cit. 5. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.impuls.cz/clanky/2009/01/hlad-je-nejlepsi-kuchar/>>.

5. **Znáte jiná přísloví či frazémy, které obsahují slovo hlad/hladový?**

6. Přiřad'te k frazémům jejich význam:

jíst jako vrabec	mít příjemný pocit nasycenosti
*dát si do nosu	jíst velmi málo
*sbíhají se mi na to sliny	jíst málo a se zjevnou nechutí
zajít si na skleničku	najíst/napít se hodně a s chutí a neomezovat se
mít špičku	navštívit bar a dát si tam alkoholický nápoj
jíst za dva	být mírně opilý a chovat se vesele
mít v bříšku jako v pokojíčku	velmi mě to láká a mám na to chuť
*umírat hlady	pít velmi mnoho (i ve spojitosti s alkoholem)
*kručí mu v břiše	jíst nezvykle hodně
št'ourat se v jídle	mít velký hlad
pít jako duha	má pocit hladu a z jeho žaludku jsou slyšet zvuky

7. Doplňte synonymickou řadu, užívejte frazeologické slovníky:

- *být v náladě, mít špičku,
- *mít hlad jako vlk, švidrat hlady,
- *mít kocovinu, mít draka,
- *je to nemastné neslané, je to plané,
- *opít se do němoty, být na mol,

8. Dokončete věty s frazémami:

Když *mám hlad jako vlk* a nemám moc peněz,

Když jsem byl na divokém večírku a dneska *mám kocovinu*,

Vždycky, když *se dobře nadlábnu*,

Když chci *vypadat k světu*,

Když *se opiju do němoty*,

9. Vysvětlete přísloví:

Snídej sám, obědvej s přítelem, večeri nech svému nepříteli.

Jez do polosyta, pij do polopíta, vyjdou ti naplno léta.

Láska prochází žaludkem.

3.6 Zdraví a hygiena

1. Přečtěte si následující text:

.....

Pokud někoho pobouří tvrzení, že i špína je k životu potřebná, měl by se trochu zamyslet nad tím, proč nás v posledních letech tolik trápí všemožné alergie, ekzémy a sezónní rýmy. Nebude něco pravdy na tom, že i moc čistoty škodí?

Bakterie pro život

Lidské tělo se skládá z bilionů buněk, ale jen zhruba deset procent jich je „našich“, ostatní jsou mikroorganismy (převážně bakterie), s kterými žijeme od narození celý život. Jsou pro nás životně důležité, bez nich bychom dlouho nepřežili.

Z mnoha druhů bakterií se neobejdeme například bez těch, které sídlí v našem trávicím traktu a účastní se zpracování potravy. Střevní bakterie zase vytváří vitamín K, nutný ke srážlivosti krve. Prostě bakterie potřebují nás a my potřebujeme je.

Přehnaná touha po čistotě je v nás však již hluboce zakořeněná. Začíná třeba u mytí nádobí: bez saponátů se snad dnes neobejde žádná domácnost. To, že na ruku máme bakterie chránící pokožku a to, že je saponáty smýváme víc než důkladně, je ale příčinou častého výskytu vyrážek a ekzémů.

Lidský imunitní systém je nastavený na boj s viry a škodlivými bakteriemi, musí mít však možnost tréninku. Jakmile odstraníte všechno, čím by se mohl zabývat, zleniví a „nudí se“. V případě, že přijde banální infekce, může obranyschopnost organismu reagovat zpomaleně a banální nákaza se rozvine a přinese další komplikace.

Trochu špíny pro zdraví

A jsme znovu u toho doplněného přísloví o čistotě. Úklid je potřebný, vrstvy prachu, nepořádek a nečistoty za několik týdnů zrovna zdravé nejsou. Ale stane-li se z uklízení posedlost, při které budete dezinfikovat Savem i podrážky domácích pantoflí, to už normální není.

Myjte si ruce, myjte ovoce a zeleninu, nenechte děti olizovat peníze a osahávat toulavé kočky a psy. Se vším ostatním si zdravý a vytrénovaný imunitní systém poradí. A pokud ho nějaká infekce přemůže, rozhodně se s ní vyrovná dřív a lépe než zhýčkaný a ve skleníkovém prostředí chovaný organismus.

Adaptováno dle textu *Čistota půl zdraví (a špína celé)*. In: Ženy.cz [online]. 21. 6. 2012 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://zeny.e15.cz/clanek/domov/cistota-pul-zdravi-a-spina-cele>>.

2. Vyberte vhodný nadpis pro článek:

Ve zdravém těle zdravý duch; Bakterie škodí zdraví; Co je čisté, to je zdravé; Zdraví je největší poklad; Čistota půl zdraví (a špína celé!); Zdraví má člověk jen jedno; Všeho moc škodí; Vše musí svítit čistotou

3. Jak rozumíte frazémům *Ve zdravém těle zdravý duch a *Všeho moc škodí? Uved'te příklady.

4. Souhlasíte s názorem, že přehnaná hygiena člověku škodí? Jaký trend propagují současná masová média? Jaké další negativní dopady může přehnaná hygiena mít (např. na životní prostředí apod.)? Jak je možné se tomu bránit?

5. Frazém *Čistota půl zdraví (a špína celé!) je aktualizovaná podoba původního frazému.

Jak zní původní podoba frazému?

Znáte aktualizovanou podobu frazému *Sportem ku zdraví*?

6. Které frazémy vypovídají o zdravém člověku a které o člověku nemocném?

*být jako rybička; být na hromadě; být zdravý jako řípa; být na dně; *mít nervy na dranc; *mít kachní žaludek; mít špatnou barvu; být na umření; kypět zdravím; vypadá, jako by vstal z hrobu; mít všech pět (smyslů) pohromadě; mít železné zdraví; být úplná troska; být na hromadě; mít zdravou barvu; mít smrt na jazyku; být v posledním tažení; být fit; být marod; mít ostříží zrak; mít nervy v háji; být jako bledule; mít tuhý kořínek; vypadá, jako by utekl hrobníkovi z lopaty; mít srdce jako zvon; mít podlomené zdraví

zdravý člověk	nemocný člověk

7. Co znamená, když se řekne:

Mám hlavu jako střep –

*Necítím se ve své kůži –

Zvedá se mi žaludek –

Lomcuje se mnou zimnice –

Mám nohy jako konve –

Nemůžu popadnout dech –

Jsem v jednom ohni –

Zvoní mi v uších –

Mám hlad jako vlk –

*Mám husí kůži –

Jsem zpocený jako dveře od chlíva –

Mám zuby jako noty na buben –

*Mám opici –

Mám v bříšku jako v pokojíčku –

8. Následující frazémy použijte v takovém kontextu, aby byl zřejmý jejich význam:

cítit se nesvůj –

jde to se mnou od desíti k pěti –

mít o kolečko míň –

být namol –

mít namále –

stát jako opařený –

propadnout se studem do země –

mít žaludek jako na vodě –

zblednout jako stěna –

9. Sehrajte scénku na téma: pacient se necítí dobře a jde k doktorovi. Použijte frazémy.

3.7 Volný čas, dovolená, cestování

1. Přečtěte si následující text.

Lidé trávili volno v aquaparku

Vysokým zájmem se může chlubit frýdecko-místecký aquapark. Do jeho venkovního areálu, který nabízí celou řadu zajímavých atrakcí, chodí s velkou oblibou všechny věkové generace. Za vodními radovánkami vyrazila také dvacetiletá Veronika Kohutová z Ostravice.

„Moc se mi tady líbí. Právě jsem tu v rámci tábora, takže nás dorazilo dvacet. Základnu máme ve Skalici, proto to sem nemáme až tak daleko. Určitě tu ještě vyrazíme několikrát. Už jsme byli na všech atrakcích. A zároveň se opalujeme. Musíme se ale mazat opalovacími krémy, jinak bychom se spálili,“ sdělila Veronika Kohutová.

Koupání si užíval také osmašedesátiletý Jan Popovič z Havířova. „Přijel jsem sem s vnučaty, u nás takový aquapark totiž nemáme a děti se v létě doma nudí. Chodíme tady pravidelně každý rok. Rádi chodíme i do krytého areálu. To ale jen tehdy, když je škaradé počasí. A taky vzpomínám, jak jsme se kdysi jezdili koupat do přehrady Olešná, která je odtud velmi blízko. Je určitě škoda, že tuto nádrž nikdo zatím nevyčistil. Ke koupání by byla ideální,“ zauvažoval Jan Popovič.

„S vnučkami jsme sem přijeli z Havířova. Voda je teplá, atrakce pro děti jsou vydařené. Navíc je tu krásné prostředí s malebnými výhledy na přehradu a pohoří Beskyd. Je to ideální místo, kde si můžete odpočinout, rozptýlit se a načerpat energii do dalšího pracovního týdne. Co více si můžeme ještě přát,“ pochválila areál Eva Hašková.

Deník při své návštěvě vyzpovídal i dvaadvacetiletého plavčíka Tomáše Ječmínka. „Nějakou dobu už tu brigádně pracuji. Zatím se nám v aquaparku naštěstí nikdo netopil. U nějakých úrazů jsem už ale asistoval. Nejednalo se ale o žádné zlomeniny, šlo jen o odřeniny,“ uzavřel Tomáš Ječmínek.

Adaptováno dle textu *Lidé chytali bronz v aquaparku*. In: Deník.cz [online]. 5. 7. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <http://fm.denik.cz/zpravy_region/chytali-bronz-v-aquaparku-20130705.html>.

2. K uvedeným frazémům přiřaďte podtržené výrazy z předchozího textu:

<i>jako kafe</i>	<i>rok co rok</i>	<i>nepolykat andělíčky</i>
<i>přijít na jiné myšlenky</i>	<i>psí počasí</i>	<i>být podle mého gusta</i>
<i>nemít chybu</i>	<i>chytat bronz</i>	<i>mít dlouhou chvíli</i>
<i>vyseknout poklonu</i>	<i>být rudý jako rak</i>	<i>dobít baterky</i>
<i>co by kamenem dohodil</i>	<i>být jako stvořená</i>	

3. Doplňte do vět chybějící frazémy a pak je vysvětlete.

**dám si dvacet; měla jsem kocovinu; *starosti hodit za hlavu; utahaný jako pes; koukám na bednu; *zajdeme na skleničku; ukousala nudou; chytám lelky; půjdu na vzduch; přijíjely na zdraví; od rána do večera; *chytala bronz*

Když přijdu večer z práce, udělám si večerí, převlíknu se a sednu si v obýváku na pohovku. Celý večer pak, ale jsem tak unavený, že většinou ani nevnímám, o čem ty pořady jsou.

Každý pátek večer s kamarádkami..... Nejdříve si jen povídáme u vína nebo nějakého drinku, později ale většinou jdeme někam na diskotéku, kde „paříme“ až do rána. Minulý měsíc kamarádka slavila narozeniny, a tak jsme jí..... Já ale nejsem na tolik alkoholu zvyklá a přebrala jsem. Druhý den mi bylo zle a

Po nedělním vydatném obědě se jdu vždycky natáhnout do postele a Bez toho krátkého spánku si neděli nedokážu vůbec představit.

Když jsem na dovolené, nemyslím na žádné pracovní záležitosti ani na jiné problémy, prostě se snažím všechny

..... jsem zavřený v kanceláři a koukám na monitor. Nemůžu se dočkat, až bude víkend a já konečně Přírodu mám moc rád, nejčastěji chodím na procházky do lesa nebo kolem řeky.

Moje práce je moc náročná. Na konci týdne jsem vždy, takže ani o víkendu nemám energii na žádnou fyzickou aktivitu. Nejčastěji se doma jen tak povaluju a

Miluju adrenalin. Když jedu někam na dovolenou, vždy si vybírám podle toho, co se dá v okolí dělat. Chodím na výlety do vysokých hor, lezu po skalách, sjíždím divokou řeku nebo létám na paraglidu. Nemohla bych jet na dovolenou k moři, kde bych jen ležela na pláži a To bych se

4. Jak trávíte vy svůj volný čas? Odpočíváte pasivně nebo aktivně? Co je pro člověka lepší? Hledejte pozitiva i negativa na aktivním/pasivním odpočinku.

Když máte volný čas, ale víte, že je potřeba něco udělat, řídíte se příslovím *Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek*, nebo příslovím *zítra je taky den*? Proč?

5. Co si musíte sbalit s sebou, když pojedete na dovolenou a...

Vysvětlete význam frazémů:

...budete *si* dva týdny **válet šunky* u moře.

...budete poznávat krásy *stověžaté matičky Prahy*.

...budete celé léto *makat jako šroubek* na chalupě.

...projedete na kole **křížem krážem* jižní Francii.

...vypustíte *duši* při výstupu na Mont Blanc.

...v *jednom kuse* budete u vody *ležet v knihách*.

6. Doplňte předložky. Podtrhněte frazémy a vysvětlete jejich význam:

Dobrou restauraci tu najdete snadkaždým rohem.

Večer jdu kamarádem jedno do hospody.

Odpoledne se tebou zastavím kus řeči.

Zítra si dám tréninku pořádně těla.

Historické památky jsou každém kroku.

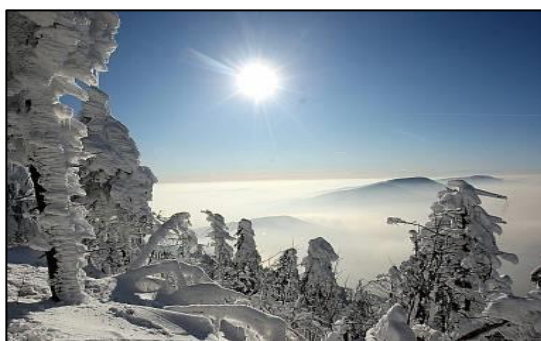
Rád trávím čas čerstvém vzduchu.

Nebaví mě sedět doma zadku, vždycky jsem měl boty toulavýho telete a procestoval jsem snad všechny kouty světa.

7. Napište, jak si představujete ideální dovolenou. Pokuste se využít frazémy z předchozích cvičení, pracujte s frazeologickým slovníkem.

3.8 Počasí a roční období

1. Každý obrázek znázorňuje jedno roční období. Vypište k obrázkům názvy měsíců, které se s obdobím pojí.

2. Které roční období máte nejraději a proč? Které roční období naopak rádi nemáte a proč? Jaký je rozdíl mezi ročními obdobími v ČR a ve vaší zemi?

3. Co je typické pro které roční období? Co je běžné po celý rok?

plískanice	mlha	deštivo	oblačno
zmrzlý	jinovatka	tání	sněhová bouře
zima	jasno	náledí	mrholit
lehký vánek	led	zataženo	chladno
přeháňka	sníh	pošmourno	sněhové vločky
vedro	ostré	slunečno	teplo
blesk	slunce	hezky	bouřky
vlhko	mraky	vichřice	
vítr	krásně	dusno	

4. Použijte kalendář. S jakými měsíci se pojí následující pranostiky? Jaký je jejich význam?

*Na Hromnice o hodinu více.

Na svatého Řehoře čáp letí od moře,
žába hubu otevře, líný sedlák, který
neoře.

Na svatého Jiří vylézají hadi a štíři.

Před Servácem není léta, po Serváci s
mrazy veta.

Svatý Vavřinec – první podzimec.

Svatá Lucie noci upije, ale dne
nepřidá.

Medardova kápě čtyřicet dní
kape.

Když na Uršulu vítr duje,
tuhou zimu ohlašuje.

*Svatý Martin přijede na bílém
koni.

Svatý Václav víno chrání, po
něm bude vinobraní.

5. Doplněte pranostiky tak, aby se rýmovaly. Správné znění dohledejte následně ve slovníku.

*Březen – za kamna

*Duben – ještě tam

Když v prosinci mrzne, sněží, úrodný
rok nám

Na svatou Kateřinu zalez pod.....

Na Tři krále mrzne

Svatá Markéta hodila srp do

Únor bílý pole

Na svatého Martina kouřívá se z.....

Studený máj, v stodole.....

Leden studený, duben

Září, na léto jde

6. Proč podle vás pranostiky vznikaly? K čemu se pranostiky vyjadřují? Proč se pranostiky často rýmuji? Mají podle vás pranostiky své opodstatnění i v dnešní době?

7. Spojte frazeologická synonyma. Tvořte věty s těmito frazémy.

je tam zima jako v psí boudě	*být mokrý jako myš
být promočený skrz na skrz	*být zmrzlý jako preclík
třást se jako ratlák	zima, že by člověk ani psa nevyhnal
být prokřehlý na kost	je tam jako v pekle
je tam jako v peci	den jako malovaný
*leje jako z konve	drkotat zuby
obloha je jako vymetená	*je to hotová průtrž mračen

8. Co znamená, když se řekne...

Mrzne, až praští.

- a.) Je veliký mráz.
- b.) Mrzne tak, že praskají vodovody.
- c.) Mrzne jen v noci.

Venku se žení všichni čerti.

- a.) Venku je horko.
- b.) Venku je zataženo.
- c.) Venku je velmi špatné počasí.

Padají tam trakaře.

- a.) Venku je hezké počasí.
- b.) Venku silně prší.
- c.) Venku mrholí.

Dělá se hezky.

- a.) Bude hezké počasí.
- b.) Bude horko a sucho.
- c.) Je hezké počasí.

To je ale psí počasí.

- a.) Je krásně.
- b.) Je polojasno.
- c.) Je ošklivé počasí.

Něco se strhne.

- a.) Bude sněžit.
- b.) Budou povodně.
- c.) Přejde bouřka.

9. Poslechněte si písničku Jaromíra Nohavici Velká voda. Najdete v písničce příklad personifikace? Převyprávějte vlastními slovy obsah písničky.

1.) K našemu domu přišla voda,
z neděle na pondělí pozdě v noci,
zrovna jsem spal.

K našemu domu přišla voda,
zazvonila a hned – dobrý večer,
můžu dál?

Říkám jí, co chcete drahá paní,
vypadáte jako výběrčí daní,
ale s ohledem na to, jaký je čas,
nerušte slušné lidi, prosím vás.

R: A ona mlčela, stála a hleděla,
ani ryba ani rak, prostě jen tak,
jenom tak.

2.) Zabouch jsem dveře, ale marně,
jako bys zavřel bufet na plovárně,
jako bys prstem zhasel svíce,
stála tam nehnutě jak popelnice.
Po kotníky mokrá, havraní vlas,
dívala se na hodinky, že má jako čas.
kolem ní se batolilo pět malých vod,
všechny byly černé a bořily mi plot.

R: A ona mlčela, stála a hleděla,
ani ryba ani rak, prostě jen tak,
jenom tak.

3.) Housle po tátovi, staré fotky po dědovi,
koberec kovral a k tomu přehoz brokátový,
ledničku, pračku, mixér i rolák,
všechno to nakládaly na dvoukolák.
Jak nějaké harampádí, jak nějakou veteš,
že ti tady něco patří, to se teda pleteš,
co sis tu nanosil, vezmou si jiní,
a já stál udiveně v síni.

R: A ona mlčela, stála a hleděla,
ani ryba ani rak, prostě jen tak,
jenom tak.

4.) Proč jste mi vzaly moje jistoty,
nápisy „Pozor zlý pes“ přitlučené na ploty,
jízdničky řady tramvají, zákazy vjezdu,
hákový kříž i pěticipou hvězdu.
Všechno to, za co jsme se celý život bili,
mírnyxdýrnyx v jediné chvíli
vzaly a zmizely pak u dětského hřiště,
na viděnou milý pane, zase někdy příště,
zase někdy příště,
zase někdy příště...

Nohavica, J. *Velká voda*. In: Youtube [online]. 2. 2. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z:
<http://www.youtube.com/watch?v=__xL48R43V8>.

3.9 Čas, míra a prostor; frazémy dle jazykových funkcí

1. Doplňte chybějící část párového výrazu:

Šel přes hory a....., až na kraj světa.

Kdy to uděláš? Až naprší a

Tu práci musím do léta dopsat stůj co

Široko tady není žádná levná ubytovna.

Když jel poprvé na koni, držel se zuby

Všechny věci v pokoji ležely bez ladu a

Zdravotní stav mého dědečka se den ode zhoršuje.

Studovala jsem dnem i, abych se na tu zkoušku připravila.

Když jsem se ho snažil vytáhnout z postele, mlátil kolem sebe hlava

2. Roztříd'te frazémy ze cvičení č. 1 do tabulky dle toho, k čemu se vztahují. Tabulku pak doplňte i o nepárové frazémy vztahující se k těmto obecným pojmům (podle příkladu).

prostor	čas	míra
na každém kroku	čas od času	mít sto chutí

3. Tvořte věty s následujícími frazémy a určete, které frazémy vyjadřují velkou míru (V) a které míru malou (M). Určete pád podtržených výrazů.

hlad jako vlk; co by se za nehet vešlo; řvát jako tur; je jich jako psů; co by kamenem dohodil; chlap jako hora; jíst za tři; mít něčeho plné zuby; jíst jako vrabec; na každém rohu; peněz jako slupek; práce jako na koste; je toho jako šafránu; hrobový klid; znát něco od A do Z

4. Seřad'te frazémy podle frekvence (na ose nikdy – neustále)

jednou za uherský rok; čas od času; Na svatého Dyndy; v jednom kuse; rok co rok; každou chvíli; den za dnem

nikdy občas někdy většinou neustále

5. Které frazémy vyjadřují velkou vzdálenost (V) a které malou vzdálenost (M)?

je to na konci světa; je to, co by kamenem dohodil; je to za rohem; je to přímo pod nosem; je to za devatero horami a devatero řekami; je to na dosah ruky; je to za humny

6. Ve kterém literárním žánru se setkáme s těmito frazémy?

Bylo nebylo...; Žili byli...; Za devatero horami a devatero řekami...; Zazvonil zvonec a pohádka je konec...

7. Napište krátkou pohádku na téma *Mluviti stříbro, mlčeti zlato.*

8. Co děláme následujícími frazémy? Zařad'te je do tabulky.

Nestojí to za nic; Hod' to za hlavu; Jdi do přic; Je to nemastné neslané; Dej na má slova; Dej mi pokoj; Hlavou zed' neprorazíš; Nic ti po tom není; To je snad zlý sen; Hled' si svýho; Dvakrát měř a jednou řež; Není to ono; Trhni si nohou; S poctivostí nejdál dojdeš; Není to žádný med; Je takový nijaký; Nic si z toho nedělej; Je to paráda

Udílíme rady, pokyny a doporučení	Vyjadřujeme odmítnutí	Hodnotíme a posuzujeme

9. Tvořte a předved'te krátké dialogy s uvedenými frazémy

Trhni si nohou!

Na to se ti můžu vykašlat.

Je mi to ukradené.

Hled' si svýho!

Seber si svých pět švestek a vypadni!

Nic si z toho nedělej.

10. Vyjadřují následující frazémy souhlas (S), nebo nesouhlas (N)?

pokyvovat hlavou; být proti; dát si říct; být zajedno; kroutit hlavou; být pro všema deseti; být tomu nakloněn; mít silné výhrady; nechat se ukecat; myslet si své; To je jasná páka!

11. Které frazémy vyjadřují pozitivní hodnocení a které negativní? Pokuste se frazémy řadit na stupnici od hodnocení velmi pozitivního ++, až po hodnocení velmi negativní --

To je to pravé ořechové; Není to žádný zázrak; To je normálka; To je k nezaplacení; To nemá chybu; Leze mi to krkem; To je vončo; Je to šité horkou jehlou; To je v pohodě; Je to hnus fialovej; Je to lepší než drátem do voka; Ujde to; To nemá chybu; Je to podle mýho gusta; Nestojí to za zlámanou grešli; Víc už si nemůžu přát; No tě bůh; To je snad konec světa; To je nadělení; To je pastva pro oči; Je to jakž takž; Je to blaf; Má to svý mouchy; Je to děs a hrůza

++	+	+/-	-	--

12. Jak jste spokojeni s pobytem v České republice? Jak se vám líbí místo, kde bydlíte? Jak jste spokojeni s prací/studiem? Použijte frazémy z předchozího cvičení.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme poukázali na opodstatněnost vyučování frazeologie v rámci výuky češtiny pro cizince. Cílem naší práce bylo kritické zhodnocení vybraných učebnic z hlediska přístupu k výuce frazémů a následné vytvoření vlastního souboru frazeologických cvičení a aktivit. Našemu bádání předcházelo teoretické vymezení pojmů spojených s touto problematikou. Pozornost jsme věnovali zejména pojmům *frazém* a *frazeologie* a jejich místu ve výuce češtiny pro cizince. Krátce jsme se také obecně věnovali Společnému evropskému referenčnímu rámci pro jazyky, zevrubněji jsme pak popsali jazykovou úroveň B2, u které se obeznámení se s běžnými frazémy předpokládá a pro naši diplomovou práci byla tedy stěžejní. Protože analytická část spočívala v rozboru dvou vybraných učebnic češtiny pro cizince, uvedli jsme také obecnou typologii jazykových cvičení a stručnou charakteristiku zvolených učebnic.

Provedená analýza učebnic poukázala na mnoho nedostatků při práci s frazémy. Frazeologie nemá v učebnicích pevně zakotvené místo a práce s frazémy se jeví jako nahodilá a málo efektivní. Vlastní produkce frazémů a jejich následné využití v komunikaci se procvičují minimálně, důraz je kladen převážně na pasivní znalost frazémů. Cvičení v učebnicích nejsou rozmanitá ani nápaditá. Většina cvičení pracuje s frazeologickými jednotkami pouze v rámci lexikální roviny jazyka, jejich využití v syntaktickém, fonetickém či morfológickém plánu zůstává zcela stranou. Přesto obě učebnice poskytují dostatek materiálu, aby se frazémům ve výuce věnovala soustavná pozornost.

Na základě provedené analýzy jsme vytvořili soubor vlastních cvičení, v nichž jsme reflektovali výsledky výzkumu a v nichž jsme využili vlastní praktické poznatky z výuky češtiny pro cizince. Soubor cvičení jsme koncipovali takovým způsobem, aby byly dodrženy postupy „od jednoduššího ke složitějšímu“ a cvičení tak odpovídala jednotlivým fázím výuky. Pracovní materiál operuje převážně s frazémy, jež nejsou omezeny konkrétním funkčním stylem, a s frazémy, jež stojí v jazykovém centru. Naším záměrem bylo vytvořit cvičební materiál pro co nejširší okruh uživatelů, proto jsme se snažili vyvarovat nadužívání kulturně-historických frazémů, jejichž platnost je často teritoriálně či dobově omezena. Důraz je kladen především na nácvik a rozvoj všech jazykových dovedností, tedy čtení s porozuměním, psaní,

poslech s porozuměním a mluvení. Tomuto také odpovídá rozmanitost frazeologických cvičení.

Naší snahou bylo studentům přiblížit české jazykové prostředí a vést je k samostatnému rozvíjení řečových dovedností v každodenní komunikaci s rodilými mluvčími. Jsme si však vědomi toho, že náš materiál může vykazovat jisté rozdíly mezi očekávaným a skutečným výsledkem, které odhalí až samotné testování ve výuce. Proto je tento učební materiál předkládán jako surová podoba, se kterou je možno dále pracovat a modifikovat ji. Přesto však věříme, že soubor cvičení odpovídá požadavkům kladeným na moderní učební pomůcky češtiny pro cizince a může do jisté míry sloužit jako předloha pro jejich tvorbu.

Diplomová práce nám pomohla rozšířit si teoretické znalosti z oblasti výuky češtiny pro cizince. Vzhledem k naší profesní orientaci věříme, že tyto poznatky včetně vytvořeného materiálu využijeme v naší praxi.

ANOTACE/ANNOTATION

Autor/Author:

Bc. Hana Blumenthalová

Katedra, fakulta/Department, fakulty:

Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci
Department of Czech Studies, Philosophic Faculty, Palacký University Olomouc

Název diplomové práce/Title of the thesis:

Frazeologie ve výuce češtiny pro cizince
Phraseology in teaching Czech for foreigners

Vedoucí diplomové práce/Supervisor:

Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet znaků/Number of characters:

161 347

Počet příloh/Number of supplements:

1

Počet titulů použité literatury/Number of sources:

34

Klíčová slova/Keywords:

čeština pro cizince, frazeologie v učebnicích češtiny pro cizince, úroveň B2 dle Společného evropského referenčního rámce, frazeologická cvičení, *Nebojte se češtiny*, *Čeština pro středně a více pokročilé*

Czech for foreigners, phraseology in textbooks of Czech for foreigners, level B2 according to Common European framework of Reference for Languages, phraseological exercises, *Nebojte se češtiny*, *Čeština pro středně a více pokročilé*

Stručné shrnutí práce/A brief summary:

Diplomová práce poukazuje na opodstatněnost vyučování frazeologie v rámci výuky češtiny pro cizince. Cílem práce je kritické zhodnocení vybraných učebnic z hlediska přístupu k výuce frazémů a následné vytvoření vlastního souboru frazeologických cvičení a aktivit.

This thesis is pointing out the merits of teaching phraseology in Czech for foreigners. The aim of the thesis is critical evaluation of chosen textbooks in terms of approach to teaching idioms and, subsequently, creation of a group of phraseological exercises and activities.

SUMMARY

In this thesis, we pointed out the merits of teaching phraseology in Czech for foreigners. The aim of the thesis is critical evaluation of chosen textbooks in terms of approach to teaching idioms and, subsequently, creation of a group of phraseological exercises and activities. The research was preceded by theoretical definitions of terms associated with this issue. The attention was particularly paid to concepts of idioms and phraseology and their place in teaching Czech for foreigners. The thesis briefly describes the Common European Framework of Reference for Languages. Also, it describes B2 level in greater detail as the speaker is expected to be familiar with common phrases and idioms; thus making B2 level of key importance to this thesis. Since the analytical part consists of an analysis of two selected textbooks of Czech for foreigners, a generic typology of language exercises and brief descriptions of selected textbooks were introduced.

The analysis of textbooks pointed to many shortcomings in working with idioms. Phraseology has no firmly rooted position in the textbooks and working with idioms appears to be random and inefficient. The production of idioms and their subsequent use in communication is hardly practiced: the emphasis mainly being on passive knowledge of idioms. The exercises in textbooks are neither diverse nor inventive. Most exercises work with phraseological units only on the lexical level of language. Their usage in their syntactic, phonetic and morphological plan is left completely aside. However both textbooks provide plenty of material to pay systematic attention to teaching idioms.

Based on the analysis, a set of new exercises has been designed. The exercises reflect the findings of the research and utilize practical knowledge and experience in teaching Czech for foreigners. They have been designed so as to ensure compliance with the practice: „from simple to more complicated” and to fit various stages of the learning process. Idioms that are not limited by a specific functional style and which stay in the language center are mainly used in the exercises.

The intention was to create new teaching material for as wide a group of users as possible. Therefore, the material avoids overusing cultural idioms where validity is often territory or time-limited. The emphasis is placed on training and developing all

language skills; that is reading, writing, listening and speaking. This is also reflected in the diversity of phraseological exercises.

The aim of the thesis is to give foreign students insight into Czech language environment and guide them to independent development of language skills in everyday communication with native speakers. It is apparent, however, that the material can exhibit certain differences between the expected and the actual results that will only be revealed when properly tested in classrooms. Therefore, this teaching material is presented rather as a template to be worked with, altered or modified if necessary. Nonetheless, the belief is strong that this set of exercises fits the requirements of modern teaching materials for Czech for foreigners and it may be used, to some extent, as a template for designing other teaching materials.

This thesis helps us expand theoretical knowledge in teaching Czech for foreigners. Due to our professional orientation, it is strongly believed that this knowledge and experience alongside the material is going to be used in practice.

PRIMÁRNÍ ZDROJE

ADAMOVIČOVÁ, A. *Nebojte se češtiny*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.

BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština pro středně a více pokročilé*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

ADAMOVIČOVÁ, A., BISCHOFOVÁ, J. a kol. *Čeština jako cizí jazyk – úroveň B2*. Praha: MŠMT, 2005.

BAŁOWSKI, M. *Glottodidaktické otázky české frazeologie*. In: Co všechno slovo znamená. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2007, s. 49–56.

BAŁOWSKI, M. *Kultura a jazyk ve výuce cizího jazyka*. In: Sociokulturní kompetence ve výuce cizího jazyka a SERR. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 19–28.

BEČKA, J. V. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Novinář, 1977.

CVEJNOVÁ, J. *K pojmu jazyková funkce v popisech referenčních úrovní češtiny*. In: Bohemistika, 3, 2006, s. 169–175.

ČECHOVÁ, M. *Frazeologie v komunikaci*. In: Jazyk a komunikácia v súvislostiach. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2011, s. 151–158.

ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996.

ČECHOVÁ, M. *Řeč o řeči*. Praha: Academia, 2012.

ČERMÁK, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum, 2007.

ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010.

- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy slovesné*. Praha: Academia, 1994.
- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Přirovnání*. Praha: Academia, 1983.
- ČERMÁK, F. a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky – Výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1983.
- FILIPEC, J., ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- HASIL, J. *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011.
- HASIL, J. *Veverky to maj za pár aneb Česká frazeologie a cizinci*. In: *Přednášky z 54. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011, s. 63–71.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN, 1988.
- HRDLIČKA, M. *Cizí jazyk čeština*. Praha: ISV nakladatelství, 2002.
- HRDLIČKA, M. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010.
- HRDLIČKA, M. *K vybraným aspektům češtiny jako cizího jazyka v nové geopolitické situaci*. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005–2006*. Praha: Akropolis, 2006, s. 9–13.
- CHODĚRA, R. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Academia, 2006.
- CHODĚRA, R., REIS, L. *Výuka cizích jazyků na prahu nového století (metadidaktika, humanizace)*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999.
- KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002.

KOMÁREK, F. *Referenční rámec a jeho praktické uplatnění při výuce cizích jazyků*. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2005–2006. Praha: Akropolis 2006, s. 46–47.

ROUBALOVÁ, E. *Sociokulturní složka jako nezbytný prvek ve výuce cizího jazyka*. In: Sociokulturní kompetence ve výuce cizího jazyka a SERR. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 155–163.

ŠINDELÁŘOVÁ, J. *Čeština jako cizí jazyk v evropském kontextu*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008.

Encyklopedický slovník češtiny. (eds. Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J.). Praha: Lidové noviny, 2002.

Společný evropský referenční rámec. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.

Použité texty

Tichá domácnost jako způsob trestání partnera. In: Novinky.cz [online]. 17. 2. 2014 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/327082-ticha-domacnost-jako-zpusob-trestani-partnera.html>>.

Čistota půl zdraví (a špína celé). In: Ženy.cz [online]. 21. 6. 2012 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://zeny.e15.cz/clanek/domov/cistota-pul-zdravi-a-spina-cele>>.

Keclíková, Z. *Bez práce nejsou koláče*. In: Pište-povídky [online]. 9. 7. 2012 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.piste-povidky.cz/autorske-dilo/95595>>.

Lidé chytali bronz v aquaparku. In: Deník.cz [online]. 5. 7. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <http://fm.denik.cz/zpravy_region/chytali-bronz-v-aquaparku-20130705.html>.

Použité nahrávky

Hlad je nejlepší kuchař. In: Mezi námi děvčaty [online]. 29.01.2009 [cit. 5. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.impuls.cz/clanky/2009/01/hlad-je-nejlepsi-kuchar/>>.

Werich, J. *Šaty dělají člověka*. In: Youtube [online]. 13. 12. 2010 [cit. 3. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=Um7NgSrztI>>.

Nohavica, J. *Velká voda*. In: Youtube [online]. 2. 2. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=__xL48R43V8>.

Použité fotografie

Zatopený lom u Reitzenhainu. In: Krušnohorský [online]. 26. 12. 2010 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.krusnohorsky.cz/2010/12/26/zatopeny-lom-u-reitzenhainu/>>.

Podzimní déšť vektor. In: Forwallpaper [online]. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://cz.forwallpaper.com/wallpaper/autumn-rain-140386.html>>.

Jaro je tu. In: Mschrast [online]. 2012 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <<http://www.mschrast.cz/news/jaro-je-tu-/>>.

CHKO Beskydy je největší a slaví narozeniny. In: Deník [online]. 3. 3. 2013 [cit. 1. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/z_domova/chko-beskydy-je-nejvetsi-v-cr-a-slavi-ctyricetiny-20130303.html>.

Diplomové, rigorózní a habilitační práce:

BRYCHNÁČOVÁ, I. *Čeština pro cizince. Současné učebnice a Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce, FF MU, Brno, 2008.

DUJAVOVÁ, A. *Frazeológia vo vyučovacom procese na 1. stupni základnej školy*. Rigorózní práce, PdF PU, Prešov, 2006.

VOLNOHRADSKÁ, D. *Funkce textu ve výuce češtiny pro cizince*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce, FF UP, Olomouc, 2012.

SEZNAM PŘÍLOH

viz přiložené CD.

Slovník frazémů excerpovaných z učebnic *Nebojte se češtiny* a *Čeština pro středně a více pokročilé*.

Příloha – Slovník frazémů excerptovaných z učebnic *Nebojte se češtiny a Čeština pro středně a více pokročilé*

nepodbarvené frazémy - shodná podoba frazému v učebnici a v slovníku české frazeologie a idematiky (SČFI)

modře podbarvené frazémy - odlišná podoba frazému v učebnici a v SČFI, v závorce podoba frazému, jak jej uvádí SČFI

žlutě podbarvené frazémy - frazém není zachycen v SČFI

podtržené frazémy - význam frazému není v učebnici vysvětlen a není možno jej odvodit z kontextu

Frazémy užitě v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu *Osobní údaje*

Datum a místo narození, věk

- **Kristova léta** - „Kristova léta“ (ČSVP, s. 114)
- spatřit/uvidět světlo světa/boží - „Když jsem spařil světlo světa, panovalo nade mnou jeho apoštolské veličenstvo, císař Franz Josef de Erste, hlava to domu habsburského.“ (NČ, s. 21)

Charakter, povaha

- být jako baba - „je jako baba“ (NČ, s. 27)
- být jako psí čumák - „je jako psí čumák“ (NČ, s. 27)
- být jako Hamlet - „je jako Hamlet“ (NČ, s. 27)
- být jako kámen - „je jako kámen“ (NČ, s. 27)
- být falešný jako kočka - „je falešný jako kočka“ (NČ, s. 27)
- být dotěrný jako moucha - „je dotěrný jako moucha“ (NČ, s. 27)
- být neomylný jako papež - „je neomylná jako papež“ (NČ, s. 27)
- být/bejt v pohodě - „Jsi naprosto v pohodě, umíš se postarat sám o sebe, ale také přemýšlíš o potřebách a zájmech jiných.“ (NČ, s. 24)
- huba mu/jí jede jako šlejfří - „huba mu jede jako šlejfří“ (NČ, s. 27)
- chodit kolem něčeho jako kolem horké kaše - „chodí kolem toho jako kolem horké kaše“ (NČ, s. 27)
- je s ním řeč jako s kozou na ledě - „je s ním řeč jako s kozou na ledě“ (NČ, s. 27)

- jít (i) přes mrtvoly - „Jít přes mrtvoly za každou cenu se vždy nevyplácí.“ (NČ, s. 24)
- mít hroší/tvrdou kůži - „má hroší kůži“ (NČ, s. 27); „Je naprosto bezohledný a necitlivý. Má hroší kůži.“ (NČ, s. 28)
- mít srdce na pravém místě - „má srdce na pravém místě“ (NČ, s. 27)
- mít zlaté srdce / srdce ze zlata - „má srdce ze zlata“ (NČ, s. 27)
- mít pro strach uděláno - „má pro strach uděláno“ (NČ, s. 27)
- mluvit bez obalu - „mluví bez obalu“ (NČ, s. 27)
- slepíci mozek - „Je naprosto hloupá. Má slepíci mozek.“ (NČ, s. 28)
- párat se / piplat se s tím - „s ničím se dlouho nepáře“ (NČ, s. 27)
- ranní ptáče - „ranní ptáče“ (NČ, s. 26)
- rovný chlap - „Přímočarost a chování rovného chlapa zřejmě okouzlo slečnu Woodwardovou hned zpočátku.“ (ČSVP, s. 116)
- sahat po skleničce - „Nebyl nijak ukázněný, naopak často sahal po skleničce, protože cítil, že rozbité manželství a nový, nelegitimní vztah nepůsobí dobře na přátele ani na partnery z branže.“ (ČSVP, s. 116)
- sedět jako pecka - „sedí jako pecka“ (NČ, s. 27)
- strkat do něčeho/všeho nos - „strká do všeho nos“ (NČ, s. 27)
- vlk v rouchu/rouše beránčím - „Je to nebezpečný člověk, ačkoli se tváří mile. Je to vlk v rouše beránčím.“ (NČ, s. 28)
- změnit něco/někoho/se k nepoznání - „Změnila se k nepoznání.“ (ČSVP, s. 117)

Tělesný vzhled

- myší ocásek - „Maminka jí upletla malý copánek. Má myší ocásek“ (NČ, s. 28)
- ostříží zrak - „Vidí dobře na dálku. Má ostříží zrak.“ (NČ, s. 29)

Záliby

- být blázen do něčeho/někoho - „Jsem do toho blázen.“ (NČ, s. 31)
- být to poslední, co - „Velký hluk a firmol je to poslední, co ho baví.“ (NČ, s. 20)

Rodina

- být v jiném stavu - „Petra teď čeká druhé dítě (je v jiném stavu)?“ (ČSVP, s. 108)
- hlava rodiny - „Kdo je u vás hlavou rodiny?“ (ČSVP, s. 113)
- vážná známost - „vážná známost“ (ČSVP, s. 108)

Původ, domov

- matička Praha (Stověžatá matička Praha)- „Jakmile to kanonýr spatřil, trhnul zápalnou šňůrou a císařské královské poledne se rozprostřelo po celé matičce Praze.“ (NČ, s. 21)

Frazémy pojící se s tématem Osobní údaje, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Jméno, oslovení, titul

- moje/má maličkost - Mé maličkosti na těch lidech vůbec nezáleží. (NČ, s. 192)

Datum a místo narození

- přijít/přicházet na svět - „Hanka přišla na svět 2. 10. 1985.“ (NČ, s. 52)
- přivést někoho na svět - „Matka přivedla dítě na svět“ (NČ, s. 67)

Charakter a povaha

- běhat za každou sukni - „Běhá za kdejakou sukni.“ (ČSVP, s. 90)
- bílá vrána - „Abys nebyl bílá vrána, cha, cha.“ (NČ, s. 75)
- být jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet - „Oba byli stejní lumpové, jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet.“ (NČ, s. 210); „Jeden je za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet.“ (ČSVP, s. 148)
- být/nebýt k ničemu - „A prý jsem ho vůbec zmrzačil; co prý se probudil z mrtvých, není to už vůbec on a není vůbec k ničemu.“ (ČSVP, s. 147)
- být takový nijaký - „Ten člověk se mi nelíbí, je takový nijaký.“ (NČ, s. 127)
- být (hotový) poklad - „Honza jí žertem říká, že je jeho poklad.“ (NČ, s. 207)
- být líný jako veš/štěnice - „Je líný jako veš/kapr/štěnice.“ (NČ, s. 210)
- čisté ruce - „Za všech okolností chceš mít čisté ruce a klidný svědomí - a proto radši nic neděleš.“ (NČ, s. 215)
- držet se máminy sukne / mámy za sukne - „Stále se drží maminčiny sukne.“ (ČSVP, s. 90)
- hrabat všemi deseti - „Je vychytralý a dokonale všeho využívá. Zkrátka, hrabe všemi deseti.“ (NČ, s. 210)

- já nic, já muzikant - „Já nic, já muzikant!“ (NČ, s. 228)
- jít do sebe - „Nejspíš ani to, že čas vánoční je odjakživa časem zvláštním, bezmála kouzelným a k lidské přirozenosti patří, abychom v tak významných dnech šli do sebe.“ (ČSVP, s. 85)
- jít s kůží na trh (nést/nosit svou kůží na trh) - „Na rozdíl vod tebe já se nebojím jít se svojí kůží na trh!“ (NČ, s. 215)
- křivá páteř - „To není práce pro zbabělce a lidi s křivou páteří.“ (NČ, s. 214)
- měnit barvu - „Měnit barvu.“ (ČSVP, s. 164)
- mít pod čepicí - „Dej si na něho pozor, ten má pod čepicí.“ (ČSVP, s. 90)
- mluví/říká, co mu slina na jazyk přinese - „Mluví, co mu slina na jazyk přinese.“ (NČ, s. 69)
- mořský vlk - „Místní nám plavbu rozmlouvali, protože žádný z nás nebyl mořským vlkem, ale my jsme se však nenechali přemluvit.“ (NČ, s. 167)
- nebýt z cukru - „Nejsem z cukru - pro pár kapek mě neubude.“ (NČ, s. 168)
- nemít všech pět pohromadě - „Je úplně praštěný, nemá všech pět pohromadě.“ (NČ, s. 210)
- počíná si / je jako dítě - „Počíná si jako dítě. Jedná dětinsky.“ (ČSVP, s. 81)
- sekat dobrotu - „Uvědomil jsem si, jak málo člověk potřebuje ke štěstí, a sliboval jsem si, když všechno dobře dopadne, že už budu sekat samou dobrotu.“ (NČ, s. 136)
- smysl pro humor - „Nemívají moc smyslu pro humor.“ (ČSVP, s. 21)
- sváteční kuřák - „Honza je takový sváteční kuřák. Někdy si zapálí cigaretu.“ (NČ, s. 147)
- ty seš ale/tedy číslo/numero! - „Cha, cha, ty seš ale číslo!“ (NČ, s. 33)
- velký pán - „Na to byl příliš velký pán, aby tam šel podruhé.“ (ČSVP, s. 163)
- změnit něco/někoho/se k nepoznání - „Hanka promluvila Honzovi do duše a on se k nepoznání změnil.“ (NČ, s. 163)
- zůstat sám sebou - „Snažím se společensky angažovat a přitom zůstat sám sebou.“ (NČ, s. 214)

Tělesný vzhled

- být hubený jako lunt - „Jedl za tři a stejně byl hubený jako lunt.“ (NČ, s. 210)
- je jako by mu z oka vypadl - „Auta pod sněhem jako by si z oka vypadla.“ (NČ, s. 251); „Honza s maminkou, jako by si z oka vypadli.“ (NČ, s. 251)
- pomněnkové oči (oči jako pomněnky) - „pomněnkové oči“ (ČSVP, s. 98)
- tvářit se jako mistr světa - „Přestaň se už konečně chlubit a tvářit jako mistr světa.“ (NČ, s. 215)
- tvářit se/vypadat/být jako sedm hubených/hladových/drahných let - „Nemohl zakrýt své zklamání. Vypadal jako sedm hubených let.“ (NČ, s. 210)
- vypadá/dělá/tváří se jako by neuměl / že neumí do pěti počítat - „Dělal, že o tom nic neví a tvářil se, jako kdyby neuměl do pěti počítat.“ (NČ, s. 209)
- vypadat smrtelně vážně - „Vidíš přece, že vypadám smrtelně vážně.“ (NČ, s. 131)

Záliby

- šilet po něčem - „Hanka šílí po večírcích a podobných akcích.“ (NČ, s. 48)

Původ, domov

- rodná zem/země - „Víte, ono se řekne, že jsme - vy právě tak jako já - ztratili domov, tedy rodnou zem.“ (NČ, s. 236)
- V Praze je blaze - „V Praze je blaze.“ (ČSVP, s. 164).

Frazémy užívané v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu Každodenní život

Práce

- Bez práce nejsou koláče - „Bez práce nejsou koláče“ (NČ, s. 202)
- brát si / vzít si toho/něčeho (na sebe) moc - „Hanka má dost často pocit, že si toho na sebe vzala moc, a říká si, že nestojí za to se tak honit.“ (NČ, s. 201)
- být do práce jako čert - „Je do práce jako čert/d'as.“ (NČ, s. 210)
- být jako čamrda, ale přišitá - „Je jako čamrda, ale přišitá.“ (NČ, s. 211)

- být do práce jako drak - „Je do práce jako drak.“ (NČ, s. 211)
- být jako vítr - „Je jako vítr.“ (NČ, s. 211)
- být (pořád/stále/celý den) v jednom kole/letu - „Hanka pracuje od rána do večera. Celý den je v jednom kole.“ (NČ, s. 210)
- být pracovitý/pilný jako včelka/mravenec - „Je pracovitý jako včelka/mravenec.“ (NČ, s. 211)
- dělat jako blázen - „Dělá jako blázen.“ (NČ, s. 210)
- dělat jako na cizím - „Dělá jako na cizím.“ (NČ, s. 211)
- dělá, jako že dělá - „Dělá, jako že dělá.“ (NČ, s. 210)
- dělat (něco) jako divý - „Dělá jako divý.“ (NČ, s. 211)
- dělat/být jako zpomalený film - „Dělá jako zpomalený film.“ (NČ, s. 210)
- dělá, jako když nemůže - „Dělá, jako když nemůže.“ (NČ, s. 211)
- dělat (něco) jako na běžícím pásu - „Dělá jako na běžícím pásu.“ (NČ, s. 210)
- dělat jako stroj - „Dělá jako stroj.“ (NČ, s. 211)
- dostat padáka - „Dostala jsem výpověď/padáka.“ (NČ, s. 203)
- dřít jako kůň/mezek - „Dře jako mezek.“ (NČ, s. 211)
- mít plné ruce práce (s něčím / s někým) - „Od rána do večera má plné ruce práce, ale přitom se nemůže zbavit strachu, že to všechno nezvládne.“ (NČ, s. 201); „Mám plné ruce práce.“ (NČ, s. 203)
- mít práce nad hlavu - „Mám práce nad hlavu.“ (NČ, s. 203)
- nevím, kde mi hlava stojí - „Nevím, kde mi hlava stojí.“ (NČ, s. 203)
- na volné noze - „Jaké jsou přednosti a nedostatky práce na volné noze?“ (NČ, s. 213)
- pracovat jako hodiny - „Pracuje jako hodiny.“ (NČ, s. 210)
- pracoval/dělal, až se z něj kouřilo - „Pracuje, až se z něj kouří.“ (NČ, s. 211)
- pracovat ostošest (dělat něco ostošest) - „Pracoval ostošest, a stejně práci včas nedodělal.“ (NČ, s. 210)
- Stokrát nic umořilo (i) osla - „Stokrát nic umořilo osla.“ (NČ, s. 210)
- sedět jako buchta (na pekáči) - „Sedí jako buchta.“ (NČ, s. 210)

- točit se jako čamrda - „Točí se jako čamrda.“ (NČ, s. 211)
- udělat něco raz dva - „Honza všechno dělá pohotově a rychle. Honza všechno dělá raz dva.“ (NČ, s. 210)
- vyhýbat se něčemu jako čert kříži - „Vyhýbá se práci jako čert kříži.“ (NČ, s. 211)

Příjem, peníze

- strčit si peníze do punčochy (schovávat něco do punčochy) - „To si radši strčím peníze do punčochy!“ (NČ, s. 201)
- Kdo šetří, má za tři - „Kdo šetří, má za tři.“ (NČ, s. 210)

Doma

- dostat pětadvacet (na zadek / na holou) - „Okamžitě přestaň vyvádět, jinak dostaneš pětadvacet.“ (NČ, s. 210)
- lézt po čtyřech - „Rád si hrál s dětmi, blbnul a dokonce lezl po čtyřech.“ (NČ, s. 210)
- přeletět/přelétnout něco očima/pohledem/zrakem - „Přeletěl očima dopis.“ (NČ, s. 68)
- spát jako zabitý - „Nejpozději do devíti hodin večer je už v posteli a spí jako zabitá.“ (NČ, s. 208)

Frazémy pojící se s tématem Každodenní život, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Práce

- hlemýždí tempo - „Dělá tu práci strašně pomalu. Dělá tu práci hlemýždím tempem.“ (NČ, s. 29)
- chtě nechtě / chca nechca - „Chtě nechtě, musela to udělat.“ (ČSVP, s. 247)
- Komu se nelení, tomu se zelení - „Komu se nelení, tomu se zelení.“ (ČSVP, s. 10)
- labutí píseň - „Je to zřejmě poslední dílo toho starého umělce. Je to zřejmě jeho labutí píseň.“ (NČ, s. 29)

- lví podíl - „Pracovali jsme na tom všichni, on ale udělal ze všech nejvíc. Na tomto projektu měl lví podíl.“ (NČ, s. 29)
- medvědí služba - „Spíš nám uškodil, než pomohl. Poskytl nám medvědí službu.“ (NČ, s. 28)
- mít fořfr/frmol - „Teď mám děsnej fořfr.“ (NČ, s. 58)
- Sisyfovská/Sisyfova práce - „Sysifovská práce“ (ČSVP, s. 164)
- vyhrnout si (na to/něco) rukávy - „Vyhrňte si rukávy a budete hned hotovi.“ (ČSVP, s. 90)

Doma

- černý pátek - „Nevěříte na černý pátek?“ (NČ, s. 183)
- domácí vězení - „Pak měl celý týden domácí vězení.“ (ČSVP, s. 111)
- mít se / cítit se (někde) jako doma - „Reiner se rozhodl, že se v Praze usadí natrvalo. Není si jist, zda se tu bude cítit jako doma.“ (NČ, s. 126); „Reiner se v Praze už cítí jako doma.“ (NČ, s. 226)
- nezavřít/nezamhouřit ani oka - „Vůbec neusnul. Ani oka nezavřel.“ (NČ, s. 190)
- noční mûra - „noční mûra“ (NČ, s. 26)
- padnout jako podřatý - „Doma padne do postele jako podřatý“ (NČ, s. 251)
- tichá domácnost - „tichá domácnost“ (ČSVP, s. 108)
- ve dne v noci / dnem i nocí - „Myslel jsem na to ve dne v noci.“ (ČSVP, s. 229)
- Všude dobře, doma nejlépe - „Všude dobře, doma nejlíp“ (NČ, s. 199); „Všude dobře, doma nejlíp“ (ČSVP, s. 164)
- zapustit někde kořeny - „Reiner si není jist, zda v Praze zapustí kořeny.“ (NČ, s. 126)

Vzdělání

- být po škole - „Už se zase o přestávce pral, a proto musel být po škole.“ (ČSVP, s. 44)
- chodit/jít za školu - „Petr už zase chybí: Je nemocný, nebo chodí za školu?“ (ČSVP, s. 44)
- škola - základ života - „Škola - základ života.“ (ČSVP, s. 45)

- vyletět od zkoušky - „Bojí se, že vyletí od zkoušky.“ (ČSVP, s. 44)

Příjem, peníze

- být z obliga - „Nejhorší je, že jsem tehdy neměl zaplacenou pojistku na vůz a pojišťovna je z obliga.“ (ČSVP, s. 147)
- být/bývat ouvej - „Po Vánocích bývá začasť ouvej, protože jsme nešetřili na dárcích.“ (ČSVP, s. 86)
- být v plusu - „Ještě v loňském roce bylo jejich účetnictví v plusu.“ (ČSVP, s. 186)
- do poslední koruny - „Výplatu utratí do poslední koruny.“ (NČ, s. 110)
- Lehce/lehko nabyl, lehce/lehko pozbyl - „Lehce nabyl, lehce pozbyl.“ (NČ, s. 176)
- mít plat jako král (mít se jako král) - „Má plat jako král.“ (ČSVP, s. 81)
- (muset) utáhnout si / utahovat si opasek - „Lidé si budou muset utáhnout opasky.“ (ČSVP, s. 90)
- sázka do loterie - „Sázka do loterie, tak by se dalo nazvat nakupování přes internet před pár lety.“ (ČSVP, s. 203)
- slušně vydělávat - „Nebyl zdaleka slavný ani bohatý, pouze slušně vydělával a cílevědomě pracoval na své herecké dráze.“ (ČSVP, s. 116)
- žít na cizí útraty - „Ještě si nevydělává, ale utrácet umí! Žije na cizí útratu.“ (NČ, s. 111)

Frazémy užívané v kapitolách odpovídajících tematickému okruhu Volný čas, zábava

Volný čas

- být/bejt po něčem - „Uvidí nás a řekne aha, makaróny, chytí nás a bude po procházce.“ (NČ, s. 43)
- Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek - „Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek“ (ČSVP, s. 10)
- dobít baterky - „Většinou stačí pouhých 48 hodin, dokonce i jediná hodina odpočinku za den může poskytnout doušek čerstvého vzduchu, závan svobody,

který vám znovu dobije baterii.“ (ČSVP, s. 9); „Ve volném čase se snažím dobíjet baterii, sportuju, věnuju se svým koníčkům.“ (ČSVP, s. 13)

- doušek čerstvého vzduchu - „Většinou stačí pouhých 48 hodin, dokonce i jediná hodina odpočinku za den může poskytnout doušek čerstvého vzduchu, závan svobody, který vám znovu dobije baterii.“ (ČSVP, s. 9)
- nuda k ukousání - „To je nuda, to je nuda. K ukousání, řekl jeden makarón, ještě se tady navzájem sníme.“ (NČ, s. 43); „Ale, řekly jedny makaróny, mohly jsme se nudou ukousat, tak jsme si udělaly malou procházku, a protože nás bolely nohy, zašly jsme si sem.“ (NČ, s. 44)
- přijít na jiné myšlenky - „V novém prostředí přijde na nové myšlenky.“ (NČ, s. 52)
- zajít na skleničku - „Zajděte někdy na skleničku!“ (NČ, s. 48)

Kultra (kino, divadlo, koncert apod.)

- je to kabaret (dělat/udělat z něčeho kabaret/frašku/operetu) - „To byl ale kabaret! Nevěřil jsem svým očím.“ (ČSVP, s. 29)
- kasovní úspěch - „hra měla kasovní úspěch“ (ČSVP, s. 31)
- továrna na iluze - „To není pouze provozovna dramatických výrobků, továrna na iluze, kazatelna nebo zábavní podnik.“ (ČSVP, a. 37)
- vypadnout z role/úlohy - „Jakmile vypadneš z role, těžko se vracíš zpět.“ (ČSVP, s. 29)

Frazémy pojící se s tématem Volný čas, zábava, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Volný čas

- dát si / hodit si dvacet - „Po tak vydatném obědě si musím dát dvacet.“ (NČ, s. 210); „Po dobrém jídle si dá rád dvacet.“ (ČSVP, s. 148)
- hodit starosti za hlavu - „Při tenisu hodím všechny starosti za hlavu.“ (ČSVP, s. 55)
- mít dlouhou chvíli - „A kdybyste náhodou měli dlouhou chvíli - nejlepší bude umýt okna!“ (NČ, s. 87)
- mít pré - „Mít pré“ (ČSVP, s. 164)

- okno do světa - „Neumím si představit život bez televize! Televize je pro mě oknem do světa!“ (NČ, s. 225)
- přijít/zajít na kus řeči - „Přijďte zase, pane Honzo, na kus řeči.“ (NČ, s. 61); „Jestli se vám bude chtít, můžete zase přijít na kus řeči.“ (NČ, s. 71); „Napřed byl zaražený, ale po chvilce váhání řekl, že by rád přišel ke mně na kus řeči.“ (NČ, s. 148)

Tisk

- černá kronika - „Co je to černá kronika?“ (ČSVP, s. 173)
- novinářská kachna - „Jak se chceš společensky angažovat, když si vybíráš jen konjunkturální témata, nepodložené senzační zprávy, novinářské kachny! (NČ, s. 214)

Kultra (kino, divadlo, koncert apod.)

- král českých komiků - „Mám ráda filmy s Vlastou Burianem, králem českých komiků.“ (ČSVP, s. 207)

Frazémy užívané v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu Vztahy s lidmi

Vztahy

- promluvit si s někým / říct někomu něco mezi čtyřma očima - „Řekl mu to mezi čtyřma očima.“ (ČSVP, s. 140)
- přijít/přicházet někomu/něčemu na chuť - „Tomu člověku pořád nemůžu přijít na chuť.“ (NČ, s. 52)
- sejde z očí, sejde z mysli - „Sejde z očí, sejde z mysli.“ (NČ, s. 53)
- vyjít někomu vstříc - „Každému vyjde vstříc.“ (NČ, s. 52)

Problémy společnosti

- praní špinavých peněz - „Problém praní špinavých peněz“ (ČSVP, s. 137)
- špinavá práce - „Špinavou práci dělala parta najatých delikventů.“ (ČSVP, s. 138)
- z různých / ze všech koutů světa - „Z různých koutů světa stále přicházejí zprávy o korupčních skandálech, o projevech rasové nesnášenlivosti, o politicky či

nábožensky motivovaných atentátech a únosech.“ (ČSVP, s.136)

- tváří v tvář - „Tváří v tvář smutným statistikám nezbývá než věřit, že se lidstvu podaří spojeným úsilím uvedené negativní trendy alespoň částečně eliminovat.“ (ČSVP, s. 136)
- vyvažované zlatem (vyvážit něco zlatem) - „Stávali se obětmi vleklých místních bojů, zabíjely je miny, kvůli penězům mizel jejich domovský prales a pro kly vyvažované zlatem na ně číhali střelci.“ (ČSVP, s. 190).
- země třetího světa - „Většina lidí bude žít v zemích třetího světa, kde rychle se rozvíjející země budou zápasit s nedostatkem potravin a vody, a to jak pitné, tak i užitkové.“ (ČSVP, s. 187)

Frazémy pojící se s tématem Vztahy s lidmi, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Vztahy

- Člověk člověku vlkem - „Člověk je člověku vlkem.“ (ČSVP, s. 167)
- dát někomu kopačky - „Nakonec se jí svěřila, že jí kluk, kterého miluje, dal kopačky.“ (NČ, s. 123)
- dát někomu košem - „Daly jsme si kafe a začaly 'o počasí', ona se furt nějak vytáčí a všelijak se kroutí, je celá nesvá, ale pak najednou z ní vypadlo, že jí Pavel dal košem..“ (NČ, s. 120); „Pak se teda vůbec nedivím, že jí Pavel dal košem“ (NČ, s. 121);
- dostat košem - „dostat košem“ (ČSVP, s. 108)
- dusná atmosféra - „Příští večer Hanka a Honza seděli u Hanky a nudili se. Atmosféra byla dusná.“ (NČ, s. 133)
- hrát před někým divadlo - „Nechtěla jsem se vnucovat, ale nějak se mi to nezdálo, tak jsem hned namítla, že se přece známe dobře a že nemusí přede mnou hrát divadlo.“ (NČ, s. 120)
- chodit s někým/spolu - „Nedávno, asi před dvěma třemi měsíci, jsme začali s Honzou spolu chodit.“ (NČ, s. 14); „No přece ten, co se s ním seznámila na diskotéce, voni spolu přece začali chodit..“ (NČ, s. 120); „chodit s někým - za někým“ (ČSVP, s. 108)

- jednat/zacházet s někým v rukavičkách - „Nemůžeš s ním jednat stále v rukavičkách.“ (ČSVP, s. 90)
- jít od sebe - „Oba jsou však k sobě upřímní a nejspíš jim to spolu vydrží. Asi nepůjdou od sebe pryč.“ (NČ, s. 194)
- láska hory přenáší - „Láska hory přenáší.“ (NČ, s. 69)
- láska na první pohled - „láska na první pohled“ (ČSVP, s. 108)
- měřit si / změřit si / přeměřit si někoho očima/pohledem - „Zatímco se Reiner díval na byt, pan Dlouhý si ho měřil pohledem od hlavy až k patě.“ (NČ, s. 96)
- mít s někým (nějaké) techtle mechtle - „má s ní techtle mechtle“ (ČSVP, s. 247)
- nemoct od někoho/něčeho oči odtrhnout - „Když Pavel spatřil Blanku poprvé, nemohl od ní odtrhnout oči.“ (NČ, s. 126)
- nemoct něco přenést přes srdce - „Nemůže mu tu drzost odpustit. Nemůže tu drzost přenést přes srdce.“ (NČ, s. 67)
- nepouštět oči z někoho/něčeho - „Nepouštěl z ní oči.“ (NČ, s. 126)
- obrátit se k někomu zády - „Obrátil se k němu zády.“ (NČ, s. 110)
- opičí láska - „Svého syna nekriticky miluje. Miluje ho opičí láskou.“ (NČ, s. 29)
- padnout někomu do oka - „Honza padl Hance do oka.“ (NČ, s. 251); „padnout do oka“ (ČSVP, s. 108)
- podat někomu pomocnou ruku - „Lehce se tak můžeš ocitnout mimo hru, začneš se řítit do propasti a nikdo ti pak nepodá pomocnou ruku...“ (NČ, s. 215)
- promluvit někomu do duše - „Hanka promluvila Honzovi do duše a on se k nepoznání změnil.“ (NČ, s. 163)
- přivést/dohnat někoho na pokraj něčeho - „Svou nervozitou a výbušností občas přivádí své okolí na pokraj šílenství.“ (NČ, s. 220)
- roznášet drby (o někom) - „Kudy chodí, tam ho pomlouvá. Všude o něm roznáší drby.“ (NČ, s. 67)
- řít někomu něco od plic - „mluvit od plic“ (NČ, s. 237)
- řít něco někomu na rovinu/rovinku - „Nebudu se zdráhat a řeknu ti to na rovinu - kal se může společensky angažovat někdo, kdo má k minulosti takový vztah jako ty?“ (NČ, s. 214)

- slibovat hory doly - „slibovali jim hory doly“ (ČSVP, s. 247)
- slibovat někomu modré z nebe - „slibovali jim modré z nebe“ (ČSVP, s. 247)
- snést někomu modré z nebe - „Snese mu i modré z nebe.“ (NČ, s. 69)
- šlápnout někomu na kuří oko - „Těmito slovy se ho dotkl. Šlápl mu na kuří oko.“ (NČ, s. 29)
- uvést/přivést někoho do rozpaků - „Hanka je z Honzova chování rozpačitá a neví, co si o tom všem má myslet. Honza uvádí Hanku do rozpaků.“ (NČ, s. 67)
- už je ruka v rukávě - „Jsmé rádi, že už je ruka v rukávě.“ (ČSVP, s. 90)
- úhlavní nepřítel - „Konečně tiskárna shledává, že má jenom dva úhlavní nepřátele na světě: redakci, která by chtěla mít uzávěrku listu co nejpozději a administraci s expedicí, které chtějí co možná brzo dostat noviny z rotačky, aby se zachytily vlakové a poštovní spoje, jakpak já mám oběma vyhovět, myslí si tiskárna trpce a bezmocně, posadit ty pány sem, aby jednou viděli, jak se dělají noviny.“ (ČSVP, s. 171)
- V nouzi poznáš přítele. - „V nouzi poznáš přítele.“ (ČSVP, s. 231)
- vyvést/vyvádět někoho z míry - „Úplně ji to vyvedlo z míry, chudinku.“ (NČ, s. 120); „Co/kdo vás pokaždé vyvádí z míry?“ (NČ, s. 134)
- vzít/brát někomu vítr z plachet - „Vítr z plachet bere těmto lidem omezování svobody.“ (ČSVP, s. 21); „Tvoje jednání mi bere vítr z plachet.“ (ČSVP, s. 22)
- zahnat někoho do úzkých - „Zahání ho do úzkých.“ (NČ, s. 220)
- zamhouřit/zavřít/přivřít nad něčím obě oči - „Hanka nad Honzovou podrážděností přivřela obě oči.“ (NČ, s. 190)
- zapřít (někomu) i nos mezi očima - „Popřel úplně všechno. Zapřel i nos mezi očima.“ (NČ, s. 190)
- znát něco/někoho jako své boty - „Tebe už znám jako své boty.“ (NČ, s. 214)

Pozvání a návštěva

- přijmout/uvítat něco/někoho s otevřenou náručí - „Reinera v novém prostředí nepřivítali s otevřenou náručí.“ (NČ, s. 158)
- skákat/skočit někomu do řeči - „A neskákej mi do řeči!“ (NČ, s. 136)
- vzít někoho do náruče - „Když Honza spatřil Hanku, vyběhl ji vstříc a pevně ji

vzal do náruče.“ (NČ, s. 158)

- vzít někoho za svého - „Postupně ho však vzali za svého.“ (NČ, s. 158)

Problémy společnosti

- šedá eminence - „šedá eminence“ (ČSVP, s. 164); „Stál v pozadí mnoha politických rozhodnutí jako šedá eminence.“ (ČSVP, s. 167)

Frazémy pojící se s tématem Zdraví a hygiena, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Fyzický a psychický stav

- Běhá/přebíhá mu (z toho / při tom) mráz po zádech. - „Mráz mu přeběhl po zádech.“ (NČ, s. 68)
- být bledý / zblednout jako stěna - „Když to hroch uviděl, zbledl jako stěna.“ (NČ, s. 232)
- být na dně - „Byl úplně na dně.“ (NČ, s. 219)
- být (něčím / z něčeho / z někoho) bez sebe - „Honza byl štěstím bez sebe, když mu zavolal Reiner.“ (NČ, s. 82); „Když ji Pavel opustil, Blanka byla celá bez sebe.“ (NČ, s. 194)
- být/vypadat/tvářit se jako hromádka neštěstí - „Vypadáš jako hromádka neštěstí.“ (NČ, s. 130)
- být (z něčeho/někoho) celý nesvůj - „Dneska jsem nějak celý nesvůj.“ (NČ, s. 117)
- být mimo - „Prosím tě, Honzo, ty seš nějak úplně mimo.“ (NČ, s. 46)
- být z něčeho/něčím otrávený - „Ostatní turisté byli otráveni dlouhou cestou.“ (NČ, s. 138)
- být zdravý jako ryba - „Je zdravý jako ryba“ (NČ, s. 41)
- být v úzkých - „Za kým obvykle chodíte, když jste v úzkých?“ (NČ, s. 73)
- byl/zůstal/stál jako by do studenou/horkou vodou polil - „Bylo mu, jako by ho polil studenou vodou.“ (ČSVP, s. 160)
- dát se do kupy - „Musíš se dát do kupy.“ (NČ, s. 124)
- husí kůže - „Je mi zima. Naskakuje mi husí kůže.“ (NČ, s. 28)
- jde to (tam / s ním) od desíti k pěti - „Daří se jim čím dál hůř. Jde to s nimi od

desíti k pěti. (NČ, s. 210)

- Jít/lézt někomu na nervy - „Honzovi jde na nervy Reinerova nerozhodnost a váhavost.“ (NČ, s. 107); „Martinovi zase jde na nervy, že nemůže pouštět nahlas hudbu, když se Monika učí.“ (ČSVP, s. 111)
- lehnout chřípkou - „Denně dostane čtenář svůj politický článek a své zprávy o zlomených nohou a sport a kulturu a národní hospodářství, kdyby celá redakce lehla chřípkou, vyjdou noviny přesto a budou v nich všechny rubriky jako jindy.“ (ČSVP, s. 157)
- lízat si rány - „Příkladem může být sousloví Lízat si rány, které může vyjadřovat jak doslovný význam sdělení, tak frazeologismus popisující např. náladu sportovního týmu po těžké porážce.“ (ČSVP, s. 165)
- malá dušička - „Ve mně byla malá dušička a umíral jsem strachy.“ (NČ, s. 167)
- mít brouky (v hlavě) - „Má brouky v hlavě.“ (ČSVP, s. 105)
- mít hlad jako vlk - „má hlad jako vlk“ (ČSVP, s. 105); „Má hlad jako vlk“ (ČSVP, s. 164)
- mít hlavu (z něčeho) jako škopek - „Už dva dni mám hlavu jako škopek!“ (NČ, s. 117)
- mít (z něčeho / po něčem) těžkou hlavu - „mít těžkou hlavu“ (NČ, s. 117)
- mít o kolečko víc - „Má snad o kolečko víc.“ (ČSVP, s. 148)
- mít namále / na mále - „Měl na mále.“ (ČSVP, s. 145)
- nebýt/necítit se ve své kůži - „Pavel šel se svými kamarády na diskotéku. Není ve své kůži.“ (NČ, s. 20)
- nebýt dvakrát rád - „Hanka není dvakrát ráda, že musí tolik pracovat.“ (NČ, s. 210)
- nechat někoho úplně chladným (Nechalo ho to chladným.) - „Jeho slova mě nechávají úplně chladným.“ (NČ, s. 158)
- nemoc popadnout dech - „Motorista už sotva popadá dech, padá na něj únava, a taky to vypadá, že brzy zapadne.“ (NČ, s. 251); „Utíkal, až sotva popadal dech.“ (NČ, s. 251)
- Obešla mě (z toho) hrůza. - „Vobešla mě hrůza - ve vlaku zůstalo úplně všecko - věci, peníze, doklady...“ (NČ, s. 136)
- prolévat krokodýlí slzy - „Sice plakal, ale moc jsem mu nevěřil. Proléval krokodýlí slzy.“ (NČ, s. 29)

- (mocht) se propadnout hanbou/studem (do země) - „Za svůj omyl se hanbou propadá.“ (NČ, s. 251)
- přijít/přicházet k sobě - „Z toho šoku nemůže přijít k sobě.“ (NČ, s. 52)
- sedět/být jako na trní - „Honza sedí jako na trní a chce co nejdřív vypadnout.“ (NČ, s. 64); „Mimo zaměstnání je stále jak na trní a bojí se, aby mu něco neuteklo.“ (ČSVP, s. 211)
- (Už) je (s ním/tím) amen. - „Voni si z toho celkem nic nedělali, dali mi sice najíst, sněd sem pak i toho melouna, kamsi volali, ale vůbec sme se nemohli domluvit, k večeru mi pučili nějaký tričko, abych nebyl nahatej, byla mi už zima a měl jsem pocit, že je se mnou amen.“ (NČ, s. 136)
- umírat strachem/strachy - „Ve mně byla malá dušička a umíral jsem strachy.“ (NČ, s. 167)
- vyrazit někomu (něčím) dech - „Zpráva, že Pavel opustil Blanku, vyrazila Honzovi dech.“ (NČ, s. 145)
- vyváznout z něčeho ve zdraví (přežít něco ve zdraví) - „Pamatuju si, že jsem si pořád říkal, jestli z toho ve zdraví vyvážnu, že se mi pak už nic nemůže stát.“ (NČ, s. 137)
- ztratit/ztrácet nervy - „Honzův dědeček říkával, že zvítězí ten, kdo v posledních okamžicích neztratí nervy.“ (NČ, s. 83)
- ztratit pevnou půdu pod nohama - „Ztratí pevnou půdu pod nohama.“ (NČ, s. 110)
- ztratit/ztrácet rozum - „Reiner už ztrácí rozum.“ (NČ, s. 110)

Části těla

- od hlavy až k patě - „Zatímco se Reiner díval na byt, pan Dlouhý si ho měřil pohledem od hlavy až k patě.“ (NČ, s. 96)
- kachní žaludek - „Může sníst, co chce a kolik chce, nikdy mu není špatně. Má kachní žaludek.“ (NČ, s. 29)

Frazémy užití v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu Nákupy

Móda

- malé černé - „malé černé šaty“ (ČSVP, s. 91)
- mít co na sebe - „Hned mi bylo jasné, že nemáš co na sebe a že si budeš

muset pořídit něco nového. (ČSVP, s. 94)

- Šaty dělají člověka. - „Obecně se tvrdí, že šaty dělají člověka.“ (ČSVP, s. 89)
- vyjít z módy - „Tento střih už vyšel z módy.“ (ČSVP, s. 90)

Frazémy pojící se s tématem Nákupy, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

Druhy obchodů

- bleší trh - „Nerada nakupuje v obchodech. Mnohem raději chodí nakupovat na bleší trh.“ (NČ, s. 29)

Placení

- dát na sekyru (kupovat na sekyru) - „Tam mě aspoň znají a dají mi pivo i na sekyru.“ (NČ, s. 201)

Frazémy užité v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu Jídlo a pití

- Hlad je nejlepší kuchař. - „Hlad je nejlepší kuchař.“ (ČSVP, s. 123)
- Jez do polosyta (pij do polopita, vyjdou ti naplno léta). - „Jez do polosyta, pij do polopita a budeš mít dlouhá léta, „ (ČSVP, s. 123)
- Snídani sněz / snídej sám, o oběd se rozděl / obědvej s přítelem, večeři dej nepříteli. - „Snídej sám, obědvej s přítelem, večeři nech svému nepříteli.“ (ČSVP, s. 123)
- Všude (je) chléb/chleba o dvou kůrkách. - „Všude chleba o dvou kůrkách.“ (ČSVP, s. 123)

Frazémy pojící se s tématem jídlo a pití, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

- být sladký jako med - „sladký jako med“ (ČSVP, s. 105)
- jíst za dva/tři/čtyři - „Jedl za tři a stejně byl hubený jako lunt.“ (NČ, s. 210)
- obrátit/vyklopit něco/to do sebe - „Na uklidnění obrátil do sebe panáka.“ (NČ, s. 110)
- opít se do němoty - „Opil se do němoty.“ (ČSVP, s. 117).

- Sbíhají se mi (na to) sliny - „Sbíhají se mu sliny.“ (NČ, s. 69)
- tvrdý jako kámen - „Ale ten chleba přeci vůbec není čerstvej - je tvrděj jako kámen!“ (NČ, s. 168)
- Ve víně je pravda. - „Ve víně je pravda.“ (ČSVP, s. 167)
- Zakázané ovoce nejvíc chutná. - „Zakázané ovoce nejvíc chutná.“ (NČ, s. 83)

Frazémy užívané v kapitolách odpovídajícím tematickému okruhu Počasí

Podnebí a počasí

- Ani psa by tam/ven (člověk) nevyhnal. - „Ani psa by ven nevyhnal.“ (ČSVP, s. 86); „Venku bylo, že by psa nevyhnal (ČSVP, s. 160)
- aprilové počasí - „Aprílové počasí.“ (ČSVP, s. 86)
- babí léto - „Babí léto.“ (ČSVP, s. 86)
- Bílá sobota - „Bílá sobota“ (ČSVP, s. 86)
- Boží hod vánoční - „Boží hod vánoční“ (ČSVP, s. 86)
- Do Vánoc huj, od Vánoc ouvej! - „Také se praví: Do Vánoc huj, od Vánoc ouvej!“ (ČSVP, s. 85)
- Když v prosinci mrzne, sněží, úrodný rok nám běží. - „Když v prosinci mrzne, sněží, úrodný rok nám běží.“ (ČSVP, s. 85)
- Lepší Vánoce třesuté nežli tekuté. - „A vůbec jsou lepší Vánoce třesuté nežli tekuté.“ (ČSVP, s. 85)
- lít jako z konve - „Leje jako z konve.“ (ČSVP, s. 86)
- Medardova kápe čtyřicet dní kape. - „Medardova kápe čtyřicet dní kape.“ (ČSVP, s. 86)
- Mikuláš splachuje břehy - „Pravda, někdy se stane, že Mikuláš splachuje břehy, tedy, že na Mikuláše prší, ale to není dobře!“ (ČSVP, s. 85)
- Mrzne, až kosti praští. (Mrzne až/jen (to) praští.) - „Mrzne, až kosti praští.“ (ČSVP, s. 86)
- Mrzne jen to vrzne. - „Mrzne, jen to vrzne.“ (ČSVP, s. 86)
- Na Kazimíra pohoda – na kobzole úroda. - „Na Kazimíra pohoda - na kobzole úroda.“ (ČSVP, s. 76)
- Na Nový rok – o slepičí krok. - „Na Nový rok – o slepičí krok.“ (ČSVP, s. 86);
- Na svatého Jiří vylézají hadi a štíři. - „Na svatého Jiří vylézají hadi a

štíři.“ (ČSVP, s. 86)

- Nový rok - „Nový rok“ (ČSVP, s. 86)
- padají trakaře (jít někam, i kdyby trakaře padaly) - „Tam padají trakaře.“ (ČSVP, s. 86)
- psí počasí - „Psí počasí.“ (ČSVP, s. 86)
- stříbrná neděle - „stříbrná neděle“ (ČSVP, s. 86)
- Svatá Anna – chladna zrána. - „Svatá Anna - chladna z rána.“ (ČSVP, s. 86)
- Svatá Markéta hodila srp do žita. - „Svatá Markéta hodila srp do žita.“ (ČSVP, s. 86)
- Svatý Martin přijede na bílém koni - „Svatý Martin přijede na bílém koni.“ (ČSVP, s. 86)
- Škaredá středa - „Škaredá středa“ (ČSVP, s. 86)
- tma, že není na krok vidět - „To je tma, že není na krok vidět.“ (ČSVP, s. 77)
- Tmavé Vánoce, světlé stodoly. - „Vždyť: Tmavé Vánoce, světlé stodoly.“ (ČSVP, s. 85)
- Tři králové - „Tři králové“ (ČSVP, s. 86)
- Už fouká ze strnišť. - „Fouká ze strnišť.“ (ČSVP, s. 86)
- Velký pátek - „Velký pátek“ (ČSVP, s. 86)
- Zelené Vánoce, bílé Velikonoce. - „Ba dokonce věštba jde dál: Zelené Vánoce, bílé Velikonoce.“ (ČSVP, s. 85)
- Zlatá neděle - „Zlatá neděle“ (ČSVP, s. 86)
- zlaté prasátko - „zlaté prasátko“ (ČSVP, s. 86)

Frazémy pojící se s tématem Počasí, jež se vyskytly v kapitolách s jiným dominantním tematickým okruhem

- lít jako z konve - „Leje jako z konve a já nemám deštník.“ (NČ, s. 71); „Venku celý den leje jako z konve.“ (NČ, s. 170)

Frazémy, jež nelze jednoznačně zařadit k tematickému okruhu

Frazémy obecné povahy:

Časové údaje

- do smrti smrt'oucí - „Snažila jsem se ji přesvědčit, že zapomene, že čas vše vyléčí, ale - všechno na draka - vůbec mě neposlouchala, furt mlela dokola jedno a to samý, že ho miluje a že ho do smrti smrt'oucí bude milovat.“ (NČ, s. 121)
- celou věčnost - „Pavla jsem neviděl celou věčnost.“ (NČ, s. 148)
- co nevidět - „Návštěva přijde co nevidět.“ (NČ, s. 60)
- čas od času - „čas od času“ (ČSVP, s. 22)
- den co den - „opakovalo se to den co den“ (ČSVP, s. 247)
- do roka a do dne - „To se uvidí do roka a do dne.“ (ČSVP, s. 231)
- jednou za uherský rok - „Chodí za mnou jednou za uherský rok.“ (NČ, s. 148).
- jen tak tak - „Stihl autobus jen tak tak.“ (ČSVP, s. 247)
- konec světa - „Vopustil ji a co má bejt? Není snad konec světa...“ (NČ, s. 121)
- na denním pořádku - „Na denním pořádku jsou krádeže aut, vloupání do bytů; velké problémy způsobuje rachle se šířící užívání drog.“ (ČSVP, s. 136)
- na první pohled - „Hanka se na první pohled zamilovala do Honzy.“ (NČ, s. 97)
- nějaký ten pátek - „Znám ji přece už nějak kej ten pátek, ale dneska jsem ji sotva poznala, vypadala nějak divně: bledá, shrbená, kouká před sebe...“ (NČ, s. 120)
- nejvyšší čas - „Však taky byl nejvyšší čas!“ (NČ, s. 163)
- ...než bys/by řekl švec / dřív než řekneš/řekne švec. - „Já byl u něho co by řekl švec.“ (ČSVP, s. 146)
- od rána do večera - „Od rána do večera má plné ruce práce, ale přitom se nemůže zbavit strachu, že to všechno nezvládne.“ (NČ, s. 201); „Honza seděl od rána do večera obklopen knížkami.“ (NČ, s. 205); „Hanka pracuje od rána do večera.“ (NČ, s. 210); „Bavilo by vás sedět v práci od rána do večera?“ (NČ, s. 213)
- Pozdě bycha honit(i) (když pan Útrata ujel na koni). - „Pozdě bycha honit.“ (ČSVP, s. 164)

- ráz na ráz - „Břet'a bouřlivě zatúroval motor, ale nevyjžděl, můj život začal nějak blbě stagnovat, dřív to šlo aspoň ráz na ráz, škola, vojna, za tři měsíce už směnovej mistr, ještě ten samej tejden seznámení s Miluškou - ale pak se můj život nějak blbě zastavil...“ (ČSVP, s. 246)
- v jednom kuse - „v jednom kuse“ (NČ, s. 122)
- za pět minut dvanáct - „Udělal to na poslední chvíli, za pět minut dvanáct.“ (NČ, s. 209)
- z ničeho nic - z ničeho nic se rozčílil (ČSVP, s. 247)

Prostor

- cesta necesta / cestou necestou - „jeli cestou necestou“ (ČSVP, s. 247)
- chodit/pohybovat se / točit se v bludném/začarovaném kruhu - „Dostala ses do nezáviděníhodné situace, točíš se v začarovaném kruhu a nevíš, jak z něj ven.“ (NČ, s. 118)
- krok za krokem - „Kniha Prahou krok za krokemprovází návštěvníka Prahou.“ (ČSVP, s. 28)
- měsíční krajina - „Vystoupil jsem teda z vlaku - nikde živačka, nikde stínu, všude kolem nás měsíční krajina...“ (NČ, s. 135)
- na každém kroku - „Ta je dána nejen stavebními památkami, kterým se můžeme obdivovat téměř na každém kroku, ale i bohatým výběrem kulturních programů, rozmanitých setkání s výtvarným uměním, filmem, dovadlem, hudbou, tancem, literaturou, designem, uměleckým řemeslem apod. (ČSVP, s. 27)
- na každém rohu - „Za každým rohem překvapí herce nečekaný výjev, v každém paláci, domě, v zahradě, na dvoře i nádvoří je pro něho připraven malý jevištní detail pro intimní scénu nebo filmový záběr.“ (ČSVP, s. 37)
- obrátit něco/všechno vzhůru nohama - „Reiner obrátil celý pokoj vzhůru nohama, než našel svůj notýsek.“ (NČ, s. 110)
- od shora dolů - „Na druhé straně pan odpovědná redaktor se denně zaklíná, že nedostane do listu, co mu tadyhle ostatní posílají, a jestli si kolegové myslí, že může čarovat, a kdesi cosi, ale protože asi dovede čarovat, dostanou se do novin všechny rubriky, a je toho právě tolik, aby se vyplnily všechny sloupce od shora

dolů, není to už každodenní zázrak?“ (ČSVP, s. 157)

- poznat víc než jen vlastní zahrádku - „Snaha poznat víc, než jen vlastní zahrádku, se jmenuje zvědavost.“ (NČ, s. 245)
- slepá ulička - „Každému se může stát, že se ocitne v slepé uličce, člověk ale musí bojovat.“ (NČ, s. 219)
- širé moře - „Lod' vyplula na širé moře.“ (ČSVP, s. 16)
- široko daleko - „Široko daleko nebylo živáčka.“ (NČ, s. 177)

Vyjádření míry

- ať dělá co dělá - „Ať dělá, co dělá, Reiner nemůže okamžitě dohnat to, co v gramatice zameškal.“ (NČ, s. 219)
- Běžel, jako by pod ním země hořela. - „Reiner běžel, jako by pod ním země hořela.“ (NČ, s. 144)
- být v něčem (až) po krk - „být v něčem až po krk“ (NČ, s. 237)
- ..., co mu síly stačí. - „Utíkal, co mu síly stačily.“ (ČSVP, s. 161)
- čím dál, tím víc - „Čím dále byli od břehu, tím větší cítili smutek.“ (ČSVP, s. 163)
- Do třetice všeho dobrého (i zlého) - „Jak rozumíte přísloví 'Do třetice všeho dobrého a zlého'?“ (NČ, s. 138)
- držet se někoho/něčeho jako klíště - „držet se něčeho jako klíště“ (NČ, s. 215)
- držet se něčeho/někoho zuby nehty / zubama nehtama - „Pavla se Honzův soud dotkl, zároveň se však zuby nehty drží svého stanoviska.“ (NČ, s. 216)
- hrobové ticho/hrobový klid - „Sazárna se shání po sportu a denních zprávách. Hrobové ticho.“ (ČSVP, s. 170)
- jeden z mála - „Jeden z mála.“ (ČSVP, s. 145)
- je jich (tam) jako psů - „Ta řeč se dá rozhodit po celém světě jako síť, jen ji zatáhnout a bude v ní ryb, já nevím, jak psů.“ (NČ, s. 236)
- je toho jako hub po dešti - „je toho jako hub po dešti“ (NČ, s. 237)
- je toho jako mraků - „je toho jako mraků“ (NČ, s. 237)
- je toho/jich jako smetí - „je toho jako smetí“ (NČ, s. 237)

- (je tu) křiku /je (to) tu jako v židovské škole - „Je to tam jako v židovské škole.“ (NČ, s. 223)
- mít něčeho/někoho plné zuby - „Už mám plný zuby všech těch abstraktních keců a skepse.“ (NČ, s. 185)
- mít něčeho/někoho (až) po krk - „Připustila jsem, že je to těžký, to jo, ale že nemá cenu se tak trápit, pokoušela jsem se vtipkovat, že jsou jiný, lepší kluci - všechno marné - naříkala dál, že život nemá cenu, že už má všeho po krk, že nemůže spát a že se zblázní.“ (NČ, s. 120); „Čeho už máte po krk?“ (NČ, s. 134); „Už toho mám po krk!“ (NČ, s. 181)
- mít tisíc/sto/milion chutí - „Už mě ta práce nebaví. Mám sto chutí se vším praštit!“ (NČ, s. 210)
- **nikde ani živáčka** - „Vystoupil jsem teda z vlaku - nikde živáčka, nikde stínu, všude kolem nás měsíční krajina.“ (NČ, s. 135)
- Spokojit se s málem - „Spokojí se s málem.“ (ČSVP, s. 145)
- stavět se na hlavu - „I kdyby se stavěl na hlavu, Reiner nemůže rychle odstranit mezery ve skloňování.“ (NČ, s. 219)
- stůj co stůj - „chtěl to stůj co stůj“ (ČSVP, s. 247)
- třešnička na dortu - „Ekologie je jen třešnička na dortu, teď budeme muset řešit jiné priority.“ (ČSVP, s. 186)
- třikrát a dost - „Například v České republice se na politické scéně objevil požadavek prosazení principu třikrát a dost, podlé kterého by byl jedinec po spáchání třetího závažného trestného činu automaticky odsouzen na doživotí.“ (ČSVP, s. 136)
- víc než dost - „Cestovních plánů měla vždy připraveno víc než dost.“ (ČSVP, s. 168)
- v širším/širokém slova smyslu - „V širším slova smyslu náleží k novinám takzvaný kádr odběratelů a čtenářů.“ (ČSVP, s. 172)
- za každou cenu - „Hanka je zvědavá a za každou cenu se chce dozvědět, co se Blance stalo.“ (NČ, s. 122)
- za žádnou cenu - „Blanka za žádnou cenu nechce Hance prozradit, co se jí stalo, protože se stydí.“ (NČ, s. 122); „V hloubi duše je však nejistý, často bojuje sám se sebou, ale za žádnou cenu to nechce dát najevo.“ (NČ, s. 193)

Mentální procesy (myšlení, vědění, city, pocity, vyjadřování, řeč)

- být ze srdce rád - „Jsem ze srdce ráda...“ (ČSVP, s. 155)
- dorozumívat se rukama nohama - „Dorozumíval jsem se s nima rukama nohama a pochopil jsem, že je někde poblíž nějaká voda.“ (NČ, s. 137)
- Konečně mu (to) došlo - „Konečně mu to došlo!“ (NČ, s. 52)
- mít za to, že - „Administrace má za to, že nejdůležitější jsou inzeráty.“ (ČSVP, s. 172)
- mlít jedno a to samý - „Snažila jsem se ji přesvědčit, že zapomene, že čas vše vyléčí, ale - všechno na draka - vůbec mě neposlouchala, furt mlela dokola jedno a to samý, že ho miluje a že ho do smrti smrt'oucí bude milovat.“ (NČ, s. 121)
- mluvit česky - „mluvit česky“ (NČ, s. 237)
- mluví, jak mu zobák narost - „Mluvím sice do tmy a na neznámé adresy, ale mluvím pro změnu, jak mi zobák narost - česky.“ (NČ, s. 236)
- mluvit kraviny - „mluvit kraviny“ (NČ, s. 237)
- mluvit k věci - „Často nemluví přímo k věci.“ (NČ, s. 146)
- mluvit/říkat/mlít páté přes deváté - „Takový neužitečný informace, pátý přes devátý, prašť jako uhoď, jako dyž to kachnám hází.“ (NČ, s. 236); „Mele páté přes deváté.“ (ČSVP, s. 148)
- mluvit po našem - „mluvit po našem“ (NČ, s. 237)
- nechat si to/něco projít hlavou - „Nech si to radši projít hlavou.“ (NČ, s. 63)
- nemít o něčem ani páru/šajn/ánung - „Nemám o tom ani páru.“ (NČ, s. 217)
- nemít (o něčem) ani ponětí - „Nemám ponětí, kam večer půjdeme.“ (NČ, s. 161); „Nemám o tom ponětí/tušení.“ (NČ, s. 217)
- otevřít někomu oči - „Už konečně poznal pravdu. Konečně se mu už otevřely oči.“ (NČ, s. 191)
- plácát jedno přes druhé (plácát páté přes deváté)- „plácát jedno přes druhý“ (NČ, s. 238)
- plácát nesmysly - „Kdykoli Honza plácne nějaký nesmysl, Hanka mu to vytkne.“ (NČ, s. 160); „plácát nesmysly“ (NČ, s. 237)
- plané řeči - „Nejsou to všechno jen plané řeči (kecy)?“ (NČ, s. 150)
- poškrábat se / podrbat se / drbat se za uchem - „Za ušima se drbatí značí podle

Mudrosloví Fr. L. Čelakovského rozmýšletí se, co by měl člověk udělat.“ (ČSVP, s. 85)

- přijít/připadnout někomu na mysl - „To mi jen tak přišlo na mysl.“ (NČ, s. 52)
- Spadl mu kámen ze srdce. - „Spadl mu kámen ze srdce.“ (NČ, s. 251)
- španělská vesnice - „Je to pro mě španělská vesnice.“ (NČ, s. 217)
- ujmout se slova - „Pavel zvítězil a konečně se ujmul slova.“ (NČ, s. 224)
- utahovat si z někoho - „Vždyť ty si ze mě utahuješ!“ (NČ, s. 131)
- vypadnout někomu z hlavy/paměti - „Jé, úplně mi to vypadlo z hlavy.“ (NČ, s. 46)
- vypařit se někomu z hlavy (vykouřit se někomu z hlavy) - „Navíc jsem měl pocit, že se mi veškerá moje skvělá angličtina vypařila z hlavy s obrovskými kapkami potu, který mi v čůrkách stékal po celém těle.“ (NČ, s. 135)
- v živé paměti - „...se projeví zejména ve srovnání s inscenací XY v třicátých letech, kterou máme dosud v živé paměti...“ (ČSVP, s. 183)

Vyjádření problému, obtížné situace

- být do něčeho / v něčem namočený - „bejt do něčeho namočenej“ (NČ, s. 238)
- být v průseru - „bejt v průseru“ (NČ, s. 238)
- Každý nejlíp/dobře ví, kde ho bota/střevíc tlačí. - „Dobře ví, kde ho bota tlačí.“ (ČSVP, s. 90)
- lítat v něčem - „Zkrátka, v tom lítáme, v tý řeči.“ (NČ, s. 236)
- Teče mu do bot. - „Přijde, když mu teče do bot.“ (ČSVP, s. 90)
- zakopaný pes - „V tom je ten zakopanej pes!“ (NČ, s. 215)

Frazémy podle jazykových funkcí

1. Vyjadřování postojů

1.1 Vyjadřování souhlasu a nesouhlasu

- být to jedno/fuk - „Je mi to jedno/fuk.“ (NČ, s. 31); „Je mu to všechno úplně jedno.“ (NČ, s. 193); „Pokud jde o tu záležitost s Pavlem, je mi to úplně fuk.“ (NČ, s. 195); „Slečno, pravil jsem, je mi úplně jedno, jestli je patnáct,

padesát čtyři, čtyřicet vteřin--“ (NČ, s. 240); „To je jedno, jestli já to dělám tady nebo on tam.“ (NČ, s. 242)

- být vedle - „Já dobře vím, na co narážíš, seš ale vedle - minulostí ať se zabývají historici, nám jde vo současnost a budoucnost!“ (NČ, s. 214)
- Houby s voctem! - „Houby s voctem!“ (NČ, s. 198)
- **naletět někomu na něco** - „Na to ti nenaletím.“ (NČ, s. 185)
- pro mě/mne (a) za mě/mne - „Pro mě za mě ať si tam jede taky.“ (ČSVP, s. 247)
- to se rozumí (samo sebou) - „To se rozumí samo sebou.“ (NČ, s. 194); „To se rozumí samo sebou.“ (ČSVP, s. 128)

1.2 Vyjadřování odmítnutí

- dát/dávat někomu/něčemu pokoj - „Dej mi pokoj, víš přece, že...“ (NČ, s. 35); „Dej mi pokoj!“ (NČ, s. 63); „Dejte mi pokoj, brání se první, já měl úvodník dnes.“ (ČSVP, s. 170)
- dát (si) pokoj (s něčím) - „Dej pokoj!“ (NČ, s. 33); „Dej pokoj! Víš přece, že tvoje čeština je skvělá, ale jinak, to víš, že jo, můžu ject s tebou.“ (NČ, s. 106)
- Di/jdi/běž někam! - „Jdi někam!“ (NČ, s. 65)
- Di/jdi do prčic! - „Jdi do prčic!“ (NČ, s. 65)
- hledět si svého - „Hleď si svého!“ (NČ, s. 123)
- (mocht) si strčit / si dát něco za klobouk - „Strčte si je třeba za klobouk!“ (NČ, s. 169)
- nechat něco/někoho na pokoji - „Nech mě na pokoji!“ (NČ, s. 65); „Blanka ji odsekla, aby ji nechala na pokoji“ (NČ, s. 129); „Nechte ho chvíli na pokoji“ (NČ, s. 193); „Honza ho nenechává na pokoji a pořád ho zkouší z pádů.“ (NČ, s. 219)
- nechat to/něco/někoho být - „Nech mě bejt!“ (NČ, s. 123)
- nechat si to/něco pro sebe - „Nechám si to radši pro sebe.“ (NČ, s. 123)
- nemít cenu - „Prosím tě, Pavle, nemá to cenu.“ (NČ, s. 58); „Hele, Honzo, takhle to nemá cenu.“ (NČ, s. 88); „Nemá ale cenu, abych ti to dál vykládala.“ (NČ, s. 121); „Hanka uznala, že je to těžké, ale hned namítla, že nemá cenu se tak trápit.“ (NČ, s. 125); „Ale nech toho, uklidni se, nemá to cenu!“ (NČ, s. 169)
- nic ti po tom není - „Nechci ti to říct, protože ti po tom nic není.“ (NČ, s. 195)
- To by tak (eště/ještě) scházelo! - „To by tak ještě scházelo...“ (NČ, s. 35)
- trhnout si nohou - „Trhni si nohou!“ (NČ, s. 65)

1.3 Vyjadřování emocí

- Čert aby to/něco/někoho vzal! - „Aby tě čert vzal!“ (ČSVP, s. 33)
- To je vrchol - „To je vrchol!“ (NČ, s. 171)
- To se mi snad jenom zdá - „To se mi snad jenom zdá!“ (NČ, s. 171)

1.4 Hodnotící postoje

- být na draka - „Snažila jsem se ji přesvědčit, že zapomene, že čas vše vyléčí, ale - všechno na draka - vůbec mě neposlouchala, furt mlela dokola jedno a to samý, že ho miluje a že ho do smrti smrt'oucí bude milovat.“ (NČ, s. 121)
- být (takový) nijaký - „Ten film byl takový nijaký.“ (ČSVP, s. 129)
- dívat se na / vidět to/něco/všechno černě - „Podle mého názoru vidí autor článku vše příliš černě, já se domnívám, že...“ (ČSVP, s. 137); „Nedívej se na všechno černě!“ (NČ, s. 130)
- dívat se na něco jinýma/stejnýma očima - „Od té doby, co jsem ji poznal, dívám se na Prahu jinýma očima.“ (NČ, s. 245)
- dobře mi tak! - „Dobře mi tak!“ (NČ, s. 121)
- jako když to kachnám hází - „Takový neužitečný informace, pátý přes devátý, prašť jako uhoď, jako dyž to kachnám hází.“ (NČ, s. 236)
- je/není to ono - „Předtím bydleli u Petřiných rodičů, a to nebylo ono.“ (ČSVP, s. 107)
- je to pěšky jako za vozem - „je to pěšky jako za vozem“ (NČ, s. 237)
- je to prašť jako uhoď - „Takový neužitečný informace, pátý přes devátý, prašť jako uhoď, jako dyž to kachnám hází.“ (NČ, s. 236)
- je to tak jasné/jisté, jako že jedna a jedna jsou dvě - „Je jasné, že to Hanka zvládne, jako že jedna a jedna jsou dvě.“ (NČ, s. 209)
- na druhé straně - „Na druhé straně pan odpovědná redaktor se denně zaklíná, že nedostane do listu, co mu tadyhle ostatní posílají, a jestli si kolegové myslí, že může čarovat, a kdesi cosi, ale protože asi dovede čarovat, dostanou se do novin všechny rubriky, a je toho právě tolik, aby se vyplnily všechny sloupce od shora dolů, není to už každodenní zázrak?“ (ČSVP, s. 157)
- nebýt žádný med - „Není to žádný med“ (NČ, s. 201)

- nestát za nic/moc - „... protože ta knížka nestojí za nic.“ (NČ, s. 196)
- nestojí (mi) to za to - „Hanka má ale dost často pocit, že si toho na sebe vzala moc, a říká si, že nestojí za to se tak honit.“ (NČ, s. 201)
- páté kolo od/u vozu - „Je jako páté kolo u vozu.“ (ČSVP, s. 148)
- Pro jedno kvítí slunce nesvítí - „Pro jedno kvítí slunce nesvítí.“ (ČSVP, s. 105)
- Pro/za dobrotu na žebrotu - „Hanka si v duchu říká: Dobře mi tak! Za dobrotu na žebrotu!“ (NČ, s. 121)
- svět se (snad) (pro to/něj) nezboří/nezboří - „S domácími pracemi to však nepřeháněj - svět se nezboří, ani se vám domácnost nezhroutí, když někdy o něco později usednete k skromnějšímu obědu.“ (NČ, s. 119)
- to je jako mlátit prázdnou slámu - „to je jako mlátit prázdnou slámu“ (NČ, s. 237)
- To je (ale/pěkný) nadělení! - „Vylézám z vozu ven a říkám si, Krista Pána, jestli jsem sebral taky faráře a pozůstalé truchlící, to bude nadělení!“ (ČSVP, s. 146)
- to je jako nosit dříví do lesa - „to je jako nosit dříví do lesa“ (NČ, s. 237)
- to je jako učit zloděje krást - „to je jako učit zloděje krást“ (NČ, s. 237)
- to je potmě jako v noci - „je to potmě jako v noci“ (NČ, s. 238)
- To mi byl čert dlužnej. - „Sama víš, jak miluju horko, a říkal jsem si, že mi tuhle cestu byl čert dlužen.“ (NČ, s. 135)
- to je řízni jako píchni - „je to řízni jako píchni“ (NČ, s. 237)
- (moct) vzít na to jed - „Jakmile kosové začnou křičet a pískat na flétnu, můžete vzít na to jed, že už je březem, a že to tedy začíná.“ (ČSVP, s. 76)
- zlý sen - „Tak jsem se napil a říkal jsem si, že je to snad zlej sen.“ (NČ, s. 136)

2. Ovlivňování průběhu věcí, děje

2.1 Žádost a prosba o pomoc, nabízení pomoci

- píchnout někomu s něčím - „Já ti s tím píchnu.“ (NČ, s. 70)
- přijít/přicházet (někomu s něčím) vhod - „To by se mi hodilo. To by mi přišlo vhod.“ (NČ, s. 52)
- To (mi) bodne. / To by (nám) bodlo. - „Kdybych teď tak vyhrál v loterii, to by

mi bodlo.“ (NČ, s. 72)

2.2 Udílení rady, doporučení

- Boží mlýny melou pomalu, ale jistě. - „Boží mlýny melou pomalu, ale jistě.“ (NČ, s. 199)
- Co tě nezabije, to tě posílí. - „Co tě nezabije, to tě posílí.“ (NČ, s. 199)
- Dobrá rada nad zlato. - „Dobrá rada nad zlato.“ (NČ, s. 108)
- Hlavou zeď neproraziš - „Hlavou zeď neproraziš!“ (NČ, s. 144)
- Jak si kdo ustele, tak si (i) lehne - „Jak si usteleš, tak si lehneš.“ (ČSVP, s. 10)
- Každý je svého štěstí strůjce/strůjcem. - „Člověk je sám strůjcem svého štěstí.“ (NČ, s. 199)
- Kdo se bojí, nesmí do lesa. - „Mhm, u nás se říká - kdo se bojí, nesmí do lesa.“ (NČ, s. 214)
- Kdo dřív přijde, ten dřív mele - „Kdo dřív přijde, ten dřív mele.“ (NČ, s. 53)
- Kdo hledá, najde. - „Kdo hledá, najde.“ (NČ, s. 53)
- Komu není rady, tomu není pomoci - „Dělej si co chceš! Komu není rady, tomu není pomoci!“ (NČ, s. 112)
- Moudřejší ustoupí - „Moudřejší ustoupí.“ (NČ, s. 224)
- Na každého jednou dojde. - „Jednou trestu neunikne. Na každého jednou dojde.“ (NČ, s. 52); „Na každého jednou dojde.“ (NČ, s. 199)
- nesmět se s ničím mazlit - „Novinář se nesmí s nikým a s ničím mazlit.“ (NČ, s. 214)
- Ranní ptáče dál doskáče - „Ranní ptáče dál doskáče.“ (ČSVP, s. 10)
- S poctivostí nejdál dojdeš. - „S poctivostí nejdál dojdeš.“ (NČ, s. 199); „S poctivostí nejdál dojdeš.“ (ČSVP, s. 164)
- Tady/teď je každá rada drahá - „Každá rada drahá.“ (NČ, s. 108)
- Trpělivost přináší růže / růže přináší - „Trpělivost růže přináší.“ (NČ, s. 69)
- Víc hlav, víc rozumu (Víc hlav víc ví) - „Říká se přece - víc hlav, víc rozumu, a vono je to pravda.“ (NČ, s. 106)
- Vím, co říkám (Vím, vo čem mluvím) - „Poslechni mě, vím přece, co říkám.“ (NČ, s. 108)
- Zítرا je taky den - „Zítرا je také den.“ (ČSVP, s. 10)

2.3 Varování, vyhrožování

- To mu nedaruju! - „To já mu nedaruju, to mně musí zaplatit nebo to poženu až k Nejvyššímu soudu.“ (ČSVP, s. 147)

2.4 Udílení pokynů, vyzývání k činnosti/nečinnosti

- dát na něčí slova - „Dej na má slova.“ (NČ, s. 108)
- Dvakrát/desetkrát měř, jednou řež! - „Dvakrát měř, jednou řež!“ (NČ, s. 108); „Dvakrát měř, jednou řež.“ (ČSVP, s. 148)
- hodit/házet něco za hlavu - „Hod' to za hlavu!“ (NČ, s. 124)
- malovat čerta na zeď - „Nemaluj čerta na zeď!“ (NČ, s. 130)
- Nelámej to přes koleno! - „Nelámej to přes koleno!“ (NČ, s. 108)
- Nic si z toho/někoho/něčeho nedělat - „Nic si z toho nedělej“ (NČ, s. 124); „Hanka jí poradila, aby si z toho nic nedělala, a říkala jí, že jsou na světě horší věci.“ (NČ, s. 129); „Nic si z toho nedělej, má tu samou špatnou zkušenost.“ (ČSVP, s. 132)
- Sbal si / seber si svých pět švestek a ...! - „Seber si svých pět švestek a vypadni!“ (NČ, s. 69); „Seber si svých pět švestek a vypadni!“ (NČ, s. 210); „Seber si svých pár/pět švestek a vypadni.“ (ČSVP, s. 148)
- Spěchej pomalu! - „Festina lente. Spěchej pomalu!“ (NČ, s. 255)
- vykašlat se na to/něco - „Vykašli se na to!“ (NČ, s. 124)
- vyložit karty (na stůl) - „Vylož karty na stůl!“ (NČ, s. 206)
- zamést si před vlastním prahem/domem - „Zamet' si před vlastním prahem!“ (NČ, s. 123)

3 Společenský styk

3.1 zdvořilé reakce

- nestát (ani) za řeč - „To nestojí za řeč.“ (NČ, s. 65)
- Rádo se stalo - „Rádo se stalo.“ (NČ, s. 65)

Frazémy s výskytem proprií

- Achillova pata - „Achillova pata“ (ČSVP, s. 114)
- Augiášův chlév - „Rozhodli se vypořádat se starými zkosnatělými pořádky a

vztahy v privatizovaném neproduktivním podniku, zkrátka chtěli vyčistit ten Augiášův chlév.“ (ČSVP, s. 167)

- být Waterloo – „Výsledek byl pro opozici politické Waterloo.“ (ČSVP, s. 167)
- Damoklův meč – „Případný sesuv půdy hrozil vesnici jako příznačný Damoklův meč.“ (ČSVP, s. 167)
- gordický uzel – „Rozhodnout tuhle otázku, to se zdálo gordickým uzlem.“ (ČSVP, s. 167)
- Jobova zvěst – „Pro závodníky čekající na slibované sněžení byla zpráva o náhlém oteplení Jobovou zvěstí.“ (ČSVP, s. 167)
- Kainovo znamení – „Jeho politická minulost zůstává výrazným Kainovým znamením.“ (ČSVP, s. 167)
- Kolumbovo vejce – „Vynálezce přišel na jednoduché, ale účinné řešení, bylo to úplné Kolumbovo vejce.“ (ČSVP, s. 167)
- potěmkinovská/Potěmkinova vesnice – „Předvádění nové technologie byla úplná Potěmkinova vesnice.“ (ČSVP, s. 167)
- překročit Rubikon – „Myslím, že jsme překročili Rubikon.“ (ČSVP, s. 167)
- Pyrrhovo/pyrrhonské vítězství – „Osamostatnění našeho závodu se zdá být Pyrrhovým vítězstvím.“ (ČSVP, s. 167)
- šalamounské řešení – „Poskytnutí možnosti lákavé hypotéky s mnoha organizačními a finančními problémy se ukázalo jako šalamounské řešení.“ (ČSVP, s. 167)

Latinské frazémy

- Enfant terrible – „Tento mladý muž je enfant terrible naší hudební scény.“ (ČSVP, s. 167)
- Homo homini lupus – „*Homo homini lupus.*“ (ČSVP, s. 167)
- In vino veritas – „*In vino veritas.*“ (ČSVP, s. 167)
- Omnia vincit amor – „*Omnia vincit amor.*“ (ČSVP, s. 167)